

MEDEDELINGEN VAN DE LANDBOUWHOGESCHOOL TE WAGENINGEN,
 NEDERLAND 63 (9), 1-95 (1963)

HET CENTRAPLAN VOOR SURINAME

SOME ASPECTS OF TOWN AND COUNTRY PLANNING IN A DEVELOPING COUNTRY

door/by

D. B. W. M. VAN DUSSELDORP

*Afdeling Sociologie en Sociografie niet westerse gebieden der
 Landbouwhogeschool te Wageningen, Nederland*

(Ontvangen/Received 10.5.'63)

INHOUD

VOORWOORD	3
1. INLEIDING	5
2. HET ONSTAAN VAN DE OCCUPATIEVORMEN IN SURINAME	5
2.1. De occupatievormen waarbij landbouw het hoofdmiddel van bestaan is	6
2.1.1. De prachistorie	6
2.1.2. De plantageperiode	7
2.1.3. De periode van de kleinlandbouw	10
2.2. Overige occupatievormen	16
2.3. Enige sociale en administratieve aspecten van de occupatievormen	17
3. HET CENTRAPLAN	21
3.1. Inleiding	21
3.2. Nationale richtlijnen voor de regionale uitwerking	22
3.3. De regionale uitwerking voor het district Nickerie	27
3.3.1. De huidige situatie	27
3.3.1.1. Het bodemgebruik	27
3.3.1.2. De bevolking	28
3.3.1.3. De ontsluiting	31
3.3.1.4. De sociale en economische voorzieningen	32
3.3.1.5. Het verenigings- en gemeenschapsleven	32
3.3.2. De toekomstige ontwikkeling van het district Nickerie	32
3.3.3. De centra in Nickerie	34
3.4. De regionale uitwerking voor de overige districten in Suriname	37
3.5. De nationale richtlijnen voor de lokale uitwerking	40
3.5.1. Richtlijnen voor de raming van de toekomstige bevolking in de verzor- gingsgebieden van de centra	41
3.5.2. De normen waaraan het verzorgende apparaat moet voldoen	43
3.5.3. Een model voor het verzorgingsapparaat	48
3.5.4. Richtlijnen voor het opstellen van een bodembestemmingsplan	52

487917

3.6. De uitwerking op lokaal niveau voor een aantal centra in het district Nickerie	54
3.7. De uitvoering van het centraplan	61
3.7.1. Materiële aspecten van de uitvoering	61
3.7.2. Juridische aspecten van de uitvoering	62
3.7.3. Administratieve aspecten van de uitvoering	64
3.7.4. Sociale aspecten van de uitvoering	65
4. HET CENTRAPLAN EN DE ONTWIKKELING VAN SURINAME	73
5. CONCLUSIE	80
6. Samenvatting	81
7. SUMMARY	88

STATEN

Staat 1. Overzicht van de gouvernementsvestigingsplaatsen en pol- ders	12
Staat 2. Normen waaraan het verzorgende apparaat moet voldoen	46-47
Staat 3. Het in Nanni onder te brengen verzorgingsapparaat	55
Staat 4. De voorgestelde centra, hun verzorgingsgebied, de bevol- king in 1950 en de geraamde toekomstige bevolking	74-75

KAARTEN

1. Schematisch overzicht van de occupatievormen in Suriname
2. Huidig bodemgebruik en de ontsluiting in het district Nickerie
3. De bevolkingsdichtheid in het district Nickerie
4. Sociale voorzieningen district Nickerie
5. Economische voorzieningen district Nickerie
6. Toekomstig bodemgebruik en de ontsluiting in het district Nickerie
7. De centra en hun theoretisch verzorgingsgebied
8. De centra en hun administratief verzorgingsgebied
9. Overzicht van de centra en hun lokaal verzorgingsgebied
10. Ideaal bodembestemmingsplan voor een lokaal centrum
11. Bodembestemmingsplan voor Nanni
12. Bodembestemmingsplan voor Paradise
13. Het verzorgingsgebied van Groot Henar
14. Bodembestemmingsplan voor Groot Henar

VOORWOORD

Het programma van de afdeling Sociologie en Sociografie van de niet-Westerse Gebieden van de Landbouwhogeschool heeft haar activiteiten onder vijf hoofdstukken gerubriceerd, die de oriëntatie van deze afdeling verduidelijken: de algemene sociologie van de ontwikkelingslanden, de theorie van de sociale verandering, gemeenschapsontwikkeling (community development), de sociologische aspecten van landbouwvoorlichting en onderwijs met betrekking tot de ontwikkelingslanden en de sociale planning. Van deze hoofdstukken kunnen de eerste twee als onderdelen van de algemene sociologie worden beschouwd, de laatste drie zijn onmiskenbaar hoofdstukken uit de toegepaste sociologie.

De activiteiten van de afdeling hebben zich in de eerste jaren van haar bestaan voornamelijk op het terrein van de opleiding bewogen. Nu het leerprogramma een voorlopige afsluiting heeft gevonden en de eerste afgestudeerden van deze richting beschikbaar zijn gekomen, wordt de mogelijkheid geopend, naast de verrichte en nog te verrichten literatuurstudies, tot onderzoek in het veld over te gaan.

Dit onderzoek is het sluitstuk van de ontwikkeling van de afdeling en vanzelfsprekend een voorwaarde voor de verdere ontwikkeling van de sociologie van de niet-Westerse gebieden. Het meest klemmend doet deze voorwaarde zich voelen juist op het terrein van de toegepaste sociale wetenschap.

Monografieën die onze sociografische kennis van de volkeren buiten Europa verrijken, komen in stijgende mate ter beschikking; ook ontbreken er geen studies van speciale sociale of culturele verschijnselen. Schaars zijn echter de studies en onderzoekingen, die zich bezig houden met de sociale grondslagen van het ontwikkelingswerk, met de toepassing van de kennis hiervan op het terrein der sociaal-economische planning en met de evaluatie van de resultaten. Hier ligt nog een groot veld braak. De voortgang van het onderzoek op dit terrein moet m.i. beslissend worden geacht voor de toekomst van het werk in de ontwikkelingslanden.

Weliswaar breekt het inzicht in de sociaal-culturele bepaaldheid der economische ontwikkeling steeds sneller door, maar nog altijd heeft men niet de consequenties hiervan ten volle getrokken en de nodige stappen gedaan om hiervoor een oplossing te vinden. Dit geldt vooral met betrekking tot het noodzakelijke, preliminaire sociale onderzoek en de ontwikkeling van een adequate toegepaste sociale wetenschap.

De studie die hier volgt is een voorbeeld van toegepaste sociologie. Het is het resultaat van een poging van het Bureau Landelijke Opbouw in Suriname om tot een systematische sociale planning van het platteland te geraken. De schrijver heeft als socioloog bij de opstelling van het zg. Centraplan, dat hiervan het resultaat is, een belangrijke rol gespeeld. Zijn studie wil demonstreren op welke wijze een sociale planning, gebaseerd op sociologisch onderzoek, gebruikt kan worden als instrument bij de ruimtelijke ordening en bij de opbouw van het verzorgingsapparaat in een ontwikkelingsland. Als zodanig kan zij richtinggevend zijn bij nieuwe planmatige pogingen. Ook kan zij een uitgangspunt vormen voor nieuwe onderzoekingen en een geschikt voorbeeld bij het onderwijs.

Het onderzoek in de ontwikkelingslanden brengt door de afstand van het veld tot het wetenschappelijk centrum waarvan het onderzoek uitgaat, bijzondere voorzieningen en kosten met zich mede. Men ervaart hierdoor een relatieve schaarste aan bereikbare literatuur, zodat het onderzoek bijzonder wordt gediend met studies als deze, die uit de praktijk van een socioloog zijn voortgekomen. Zulke studies kunnen worden bevorderd en gestimuleerd door het opzetten van systematische onderzoekprogramma's, waarin de kernvraagstukken van de sociologie der ontwikkeling worden geïdentificeerd, en door binding van afgestudeerden aan de Europese wetenschappelijke centra. Dit kan mogelijk worden gemaakt door middel van correspondentie en geregeld contact van hoogleraren en wetenschappelijke staf met degenen, die in de praktijk werkzaam zijn in een aantal geselecteerde ontwikkelingslanden.

Prof. Dr. R. A. J. VAN LIER

1. INLEIDING

Suriname maakt na de tweede wereldoorlog een snelle ontwikkeling door. Sinds 1954, toen het Tien Jaren Plan werd aangenomen, wordt deze ontwikkeling planmatig geleid. Een van de doelstellingen van het Tien Jaren Plan is het verbeteren van het peil van de sociale en economische voorzieningen. Vooral de verbetering van het woonklimaat van de districten (hiermede worden alle districten behalve Paramaribo bedoeld) werd in het middelpunt van de aandacht gesteld.

Hierna zal een overzicht worden gegeven van de plannen die gedurende de periode 1955-1960 zijn ontworpen om dit woonklimaat te verbeteren.

Eerst wordt aangegeven op welke wijze de huidige occupatievormen tot stand zijn gekomen. Daarna is een beschrijving gegeven van het Centraplan en het stedenbouwkundig plan. In het Centraplan is een aantal richtlijnen op nationaal niveau geformuleerd. Hierop volgt de regionale uitwerking. In het stedenbouwkundig plan is behalve de lokale uitwerking ook een aantal richtlijnen voor deze uitwerking gegeven. Tevens is een overzicht gegeven van een aantal maatregelen die bij de verdere uitwerking van deze plannen van groot belang zijn. Bij het weergeven van deze plannen is, waar mogelijk, de lijn gevolgd welke is neergelegd in de door het Bureau Landelijke Opbouw en de afdeling Planologie van het departement van Openbare Werken gepubliceerde rapporten in de reeks „Centraplan voor Suriname” en „Het Stedenbouwkundig plan Suriname”.

De hiernavolgende beschrijving van deze plannen valt op door haar uitvoerigheid. Dit is doelbewust gedaan, omdat gebleken is dat men bij de behandeling van plannen van ontwikkelingslanden zich vaak beperkt tot de grote lijnen. Deze zijn op zich interessant, maar ze geven geen of weinig inzicht in de problemen die men bij de uitwerking ontmoet. Het is vaak op de verdere uitwerking of op het gebrek aan verdere uitwerking dat in deze landen vele plannen, die in grote lijnen geheel verantwoord waren, zijn gestrand. Vandaar dat een uitvoerige behandeling op zijn plaats wordt geacht om het inzicht te verruimen in de problemen, die aan de opbouw van een verzorgend apparaat in een ontwikkelingsland verbonden zijn.

Voor een kort overzicht van de behandelde materie zij verwezen naar de summary.

Bijzondere dank is de schrijver verschuldigd aan Ir. A. PERK wiens vele opmerkingen de leesbaarheid van deze publikatie in hoge mate hebben verbeterd en aan Drs. CH. GRADER voor diens aanvullingen van het manuscript waar het community development betreft.

Eveneens wordt dank gebracht aan de Heer P. HOLLEMAN, die de kaarten heeft getekend.

2. HET ONTSTAAN VAN DE OCCUPATIEVORMEN IN SURINAME

De activiteiten welke nodig zijn bij een planmatige ontwikkeling van het woonklimaat zijn zeer milieu-gevoelig. Vandaar dat het nuttig lijkt een overzicht te geven van de situatie waarin deze planning heeft plaats gevonden. Tevens is het gewenst om een indruk te hebben van de krachten die in het ver-

leden een rol hebben gespeeld bij het bereiken van de huidige toestand. Het is om deze redenen, dat aangegeven zal worden op welke wijze de verschillende occupatievormen zijn ontstaan.

Het natuurlijke landschap waarbinnen de occupatievormen van Suriname in hoofdzaak zijn geconcentreerd is de kustvlakte. Dit gebied valt uiteen in een jonge en een oude kustvlakte. In de jonge kustvlakte onderscheidt VAN DER EYK (1954) *a* het kleilandschap, dat bestaat uit grote kleivlakten met een moerasachtige vegetatie, die bij vloed voor een belangrijk deel onder water lopen (zwampen) en *b* het ritsenlandschap, dat gekenmerkt wordt door lange, smalle zandige ruggen, ritsen genaamd, waartussen lage kleivlakten (zwinen) zijn gelegen. De oude kustvlakte, die maar voor een klein deel is geoccupeerd, bestaat uit een oud schoorwallen- en wadvlakte-landschap, dat door grillig verloopende erosiegeulen wordt doorsneden. Deze zijn bij een transgressie van de zee verdrongen en vormen nu een ingewikkeld stelsel van moerassen.

Een cultuurlandschap, een landschap dus waarop de mens in meerdere of mindere mate zijn stempel heeft gedrukt, bestaat behalve uit natuurlijke landschapselementen ook uit een aantal elementen van menselijke oorsprong. De wijze waarop deze antropogene elementen in het terrein voorkomen wordt het occupatiepatroon genoemd. De antropogene elementen van het occupatiepatroon zijn te verdelen in een drietal groepen.

- a. De elementen die de mens in het natuurlijke landschap heeft aangebracht om dit voor hem begaanbaar en bruikbaar te maken, t.w. het ontsluitingsstelsel en het ontwaterings- en irrigatiesysteem.
- b. De landschapselementen die ontstaan wanneer de mens het grondgebied dat hij benut of wil gaan benutten gaat verdelen, de verkaveling.
- c. De landschapselementen die ontstaan wanneer de mens in het landschap gaat wonen.

De verschillende occupatievormen zullen besproken worden in de volgorde van het tijdstip van hun ontstaan. Hierbij zal aandacht worden geschonken aan de hiervoor vermelde landschapselementen. Het wordt dan mogelijk een indruk te krijgen van de ontwikkeling van de ontsluiting, de verkaveling en de bewoning in Suriname.

2.1. DE OCCUPATIEVORMEN WAARBIJ LANDBOUW HET HOOFDMIDDEL VAN BESTAAN IS

2.1.1. *De praehistorie*

Van de oudste bewoners van Suriname – de Indianen – (in 1955 werd hun aantal op 4700 geschat) kan men in het ritsenlandschap nog vele overblijfselen van nederzettingvormen aantreffen. Deze zijn te herkennen aan de grote hoeveelheden scherven, die in de bodem worden aangetroffen. Hoe deze occupatie er precies heeft uitgezien laat zich niet meer vaststellen, maar aangenomen mag worden dat deze niet veel zal afwijken van het patroon van de huidige Indiaanse nederzettingen. Momenteel wonen de benedenlandse Indianen in dorpen bijeen. Het opvallende is dat in deze dorpen de woningen ver uiteen staan. Rond de dorpen liggen de ladangvelden (kostgronden), waarbij nog niet van een verkaveling kan worden gesproken. De ontsluiting heeft plaats via voetpaden en krekken. In het kleigebied tussen het Coronie- en Nickerie-

AFB. 1. Watertransport voor de rede van Paramaribo in het begin van de 19e eeuw.

Tekening van Benoit

district treft men nog gebieden aan waar de bewoning in het verleden op terpen was geconcentreerd, de landbouw op verhogingen in het veld (bedden) werd bedreven en de ontsluiting via paden in het zwamp plaats vond.

2.1.2. *De plantageperiode*

De ontsluiting. Met de komst van de Europeanen werd een geheel nieuw occupatiepatroon geïntroduceerd. Deze immigranten kwamen met schepen via de rivieren het land binnen. De brede diepe rivieren dit tot ver landinwaarts bevaarbaar waren, vormden een natuurlijke ontsluiting waarvan dankbaar gebruik werd gemaakt, omdat de aanleg van wegen in het laag gelegen kleiareaal, waarin zich reeds spoedig het merendeel van de occupatie concentreerde, hoge kosten met zich mede bracht.

Bovendien waren de rivieren van groot belang in verband met de ontwatering van het landbouwareaal. Het gevolg hiervan was dat in de eerste eeuwen de occupatie praktisch alleen in smalle stroken langs de rivieren plaats had.

Na enige tijd begon men correcties aan te brengen in het natuurlijke net van waterwegen, door het afsnijden van bochten (bijv. in de Cottica-rivier),

door het verbinden van rivieren onderling (Commewijne- en Cottica-rivier door middel van de Craskreek en later door het graven van het Saramacca-kanaal dat de Suriname-rivier met de Saramacca-rivier verbond). Tevens ging men in verband met de ontwatering en de ontsluiting er toe over bepaalde kreken te verlengen (de Orleano-kreek, Matapicca- en Warappa-kreek en het Matapicca-kanaal). Over deze waterwegen vond tot Paramaribo het transport van landbouwprodukten met ponten plaats. Het verdere transport werd door zeilschepen overgenomen. Het vervoer van personen vond plaats met tentboten en korjalen. Afbeelding 1 laat de verschillende vormen van watertransport zien.

De eerste belangrijke wegconstructie, het Cordonpad, vond plaats onder Gouverneur NEPVEU in de jaren 1776 tot 1778. Het doel van deze weg was een verdedigingslijn te vormen tegen de weggelopen slaven, die zich in de bossen hadden verscholen en vandaaruit aanvallen op de plantages ondernamen. Deze weg die slechts met geringe moeite over grote gedeelten weer begaanbaar zou zijn te maken heeft nooit een ontsluitende functie van grote betekenis gehad. Gedurende de plantageperiode werden er praktisch geen wegen aangelegd. Ten zuiden en ten westen van Paramaribo zijn een aantal gronden uitgegeven die niet over water bereikt konden worden en die via paden (het Pad van Wanica, Pararac Pad en later de Kwatta-weg) ontsloten werden. Van veel betekenis zijn deze paden althans in deze periode, niet geweest. Het wegennet van Suriname vindt in feite zijn ontstaan in de voordammen van de plantages. Dit zijn die dammen van de plantages, die langs de rivier of de kreek liepen en als gevolg van de grote getijverschillen van aanzienlijke omvang moesten zijn. Na verloop van enige tijd was bijna al het land langs de oevers van bijv. de Suriname-rivier en de Commewijne-rivier voor de landbouw in gebruik genomen, zodat de voordammen over grote lengten van de rivieroeveren een aaneengesloten geheel vormden. Dit was ook voor de plantage-eigenaren van belang daar zij, wanneer de voordam van hun plantage aansloot op die van de naburige plantage, met minder zware zijdammen konden volstaan. Over deze voordammen heeft van het begin af aan enig voetverkeer – hoofdzakelijk van slaven – plaats gehad. Spoedig gaat de overheid in Suriname er toe over bij het uitgeven van arealen, te eisen dat de grondeigenaar een weg op zijn gebied zal aanleggen. Aan deze verplichting is niet of nauwelijks de hand gehouden met het gevolg dat men in het koloniaal verslag van 1855 kan lezen: „De waterweg is dan ook bij uitsluiting die, langs welke alle vervoer van personen en goederen geschiedt”.

De verkaveling. De overheid zag zich reeds bij het begin van de kolonisatie genoodzaakt om de arealen die langs de rivieren waren gelegen op een zodanige wijze te verkavelen, dat een zo goed mogelijk gebruik van het land gemaakt zou kunnen worden. Het gevaar was nl. aanwezig dat de eerste kolonisten beslag zouden leggen op grote gedeelten van de oevers, waardoor het land dat daarachter gelegen was waardeloos zou worden omdat het niet over het water bereikbaar was en niet ontwaterd kon worden. Vandaar dat er meestal stukken grond (loten) werden uitgegeven van 600 m breed bij circa 4000 m lang. Deze percelen lagen met de korte zijde aan een rivier of kreek. Afb. 2 geeft een indruk van het verkavelingspatroon langs de Suriname-rivier en de Beneden-Commewijne. Op zich waren de kavelgrenzen niet zichtbaar. Voor de waterhuishouding was het evenwel noodzakelijk dat de percelen wer-

den ingepolderd. Bij het opwerpen van de polderdammen werden zoveel mogelijk de perceelsgrenzen gevolgd. Hierdoor werden deze duidelijk in het veld zichtbaar.

In het gebied van de Cottica en de Boven-Commewijne, waar de plantages reeds meer dan een eeuw verlaten zijn, kan men nog steeds vanuit de lucht door het tropische bos heen de oude verkavelingen en het dammen- en beddenpatroon van de plantages waarnemen.

De bewoning. Niet alleen het verkavelingspatroon maar ook de bewoningsvorm was voor bijna alle plantages dezelfde. Dicht bij de hoofdsluis stond de grote statige woning van de plantage-eigenaar omgeven door tuinen en fraaie bomen. In de directe nabijheid daarvan stonden de meer bescheiden woningen van de blanke officieren. Verder naar achteren, meestal op de grens van het emplacement en het daarachter gelegen landbouwareaal, stonden de barakken waarin de slaven waren ondergebracht. Op het emplacement stonden ook de opslagruimten en verwerkingsinstallaties. Op deze wijze ontstonden dicht langs de rivieroever gehuchten die bij grote suikerplantages tot dorpen konden uitgroeien. De plantagegemeenschappen waren niet alleen in waterstaatkundig en economisch opzicht zelfstandig, maar ook sociaal en juridisch gezien waren zij tot op zekere hoogte onafhankelijke eenheden. Hoe ver deze onafhankelijkheid wel ging blijkt o.a. uit het feit dat de meester als gevolg van de „huiselijke jurisdictie”, die hij over de slaven had, in vele gevallen zelf recht kon spreken. Een indruk van de sfeer van deze kleine vaak zeer geïsoleerde gemeenschappen wordt gegeven in de boeken van ALBERT HELMAN. Naast dit occupatiepatroon waren er gedurende de plantageperiode nederzettingen van grotere omvang, zoals in de aanvang Torarica en later Paramaribo, die vooral een sociaal en economisch verzorgende functie vervulden. Daarnaast waren er forten bijv. Nw. Amsterdam en Sommelsdijk, waar soldaten gelegerd waren die over de veiligheid van de kolonie moesten waken. Buiten het areaal dat door de Europeanen werd geoccupeerd, ontstonden na verloop van tijd in het binnenland nederzettingen van weggelopen slaven, die vroeger Marons heetten en tegenwoordig bekend staan als Bosnegers of Bosland Creolen. De Bosnegers zijn gevestigd in dorpen waarvan de woningen dicht op elkaar staan. Deze dorpen zijn in de onmiddellijke nabijheid van een rivier gelegen, doch zijn niet vanaf de rivier zichtbaar, omdat men tussen dorp en rivier een strook bos heeft laten staan. Vermoedelijk is dit uit veiligheidsoverwegingen gedaan. Evenals de Indianen leggen de Bosnegers zich op de ladangbouw toe. Voor het transport zijn zij overwegend op de rivier aangewezen.

Gedurende de periode van de slavernij is het plantage-occupatiepatroon praktisch ongewijzigd gebleven. Eerst na 1863 toen de slavernij afgeschaft was en de plantages, die reeds vanaf 1773 met grote moeilijkheden te kampen hadden, in versneld tempo gingen verdwijnen, kwam er meer verscheidenheid in occupatievormen.

2.1.3. De periode van de kleinlandbouw

Reeds voor de afschaffing van de slavernij had een aantal slaven de vrijheid verkregen. Voor hen werd door de overheid in 1862 in het district Coronie de vestigingsplaats Totness ingericht. Aanvankelijk waren de vestigingsplaatsen alleen voor Creolen bestemd. Later werden ook vestigingsplaatsen voor Hindoestanen en Indonesiërs ingericht. De Hindoestanen en Indonesiërs

waren immigranten die naar Suriname waren overgebracht om in het chronische arbeiderstekort, dat na de afschaffing van de slavernij was ontstaan, te voorzien. Tussen 1873 en 1916 kwamen \pm 34000 Hindoestanen als immigranten Suriname binnen waarvan een derde deel naar India terugkeerde. In 1957 telde Suriname 84.530 personen van Hindoestaanse afkomst.

Er zijn tussen 1891 en 1937 ruim 33.000 Indonesiërs als contractarbeiders naar Suriname overgebracht, waarvan een kwart naar het moederland terug is gegaan. Het aantal in Suriname gevestigde Indonesiërs bedroeg in 1957 40.730 zielen.

Velen van hen wilden na afloop van het contract van 5 jaar niet langer als landarbeider blijven werken, maar waren wel bereid zich in Suriname als kleinlandbouwer te vestigen. Na enig dralen ging de overheid er toe over deze personen op vestigingsplaatsen te concentreren. Het was de bedoeling dat in deze nederzettingen een arbeidsreserve zou ontstaan waarvan de plantages zouden kunnen profiteren. Vandaar dat deze vestigingsplaatsen zoveel mogelijk in de buurt van de plantages werden aangelegd en dat de bedrijfsgrootte zo klein was, dat de kleinlandbouwers meestal genoodzaakt waren om als landarbeider een neveninkomen te verdienen.

Zolang deze vestigingsplaatsen op verlaten plantages werden ingericht, werd het occupatiepatroon bepaald door het bestaande dammenstelsel. Meestal kreeg de middendam van een plantage, die in een vestigingsplaats werd omgezet, een ontsluitende functie. De percelen waren over het algemeen ongeveer 300 m lang (de helft van de breedte van de plantage) en 20 tot 40 meter breed. De oppervlakte van deze percelen varieerde dus van 0.6 tot 1.2 ha. Door meerdere percelen aan één persoon uit te geven konden grotere bedrijven worden gevormd. Dit werd, wanneer bleek dat de werkgelegenheid op de omliggende plantages niet voldoende was of wanneer de landbouwers er om vroegen, vaak gedaan. Nog steeds ligt de gemiddelde grootte van het landbouwbedrijf in Suriname – mede als gevolg van het vroegere grondbeleid – beneden de 4 ha. Ten onrechte wordt door sommige schrijvers (bijv. ADHIN, 1961) gesuggereerd dat vooral als gevolg van dit grondbeleid de kleinlandbouwer genoodzaakt is tot inefficiënte produktiemethoden zijn toevlucht te nemen. Dat hier ook andere factoren een grote rol spelen blijkt o.a. uit de cijfers van de landbouw telling 1954 (niet gepubliceerd), die uitwijzen dat van de bedrijven met een grootte van 0.04–2 ha niet meer dan 50–70% van het areaal bebouwd wordt en dat van de bedrijven van 2–8 ha gemiddeld maar 42% in cultuur is genomen. Van het geringe areaal, dat de landbouwers ter beschikking staat, is dus nog maar een gedeelte in gebruik genomen.

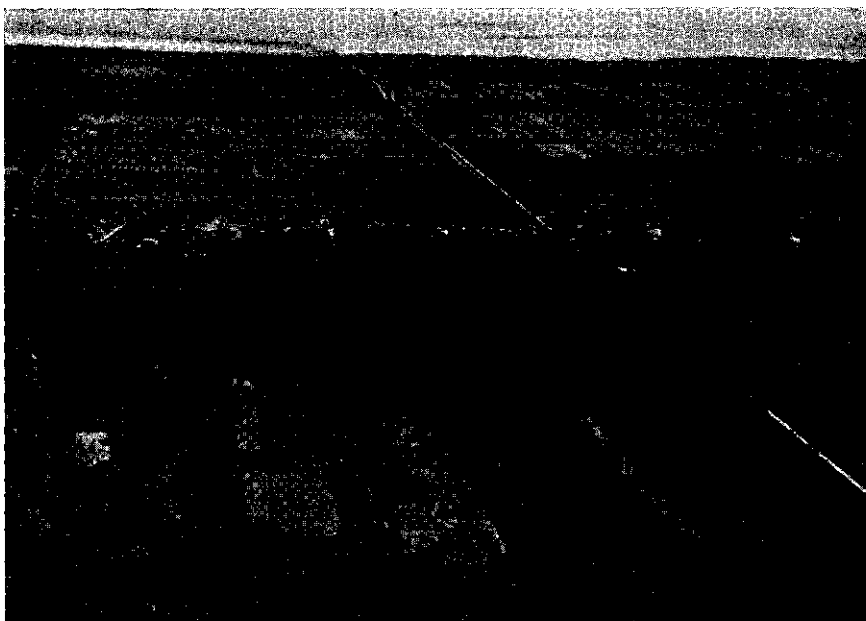
In de kleinlandbouwgebieden vestigden de boeren zich op hun bedrijven en gingen langs de middendam of een andere door de overheid aangelegde ontsluiting wonen. Als gevolg van de breedte van de bedrijven (20–40 m) en van het feit dat alle woningen zo dicht mogelijk langs de middendam gebouwd werden, ontstond in deze vestigingsplaatsen een zeer dichte lintbebouwing. Aanvankelijk werd door het gouvernement maar een gering aantal sociale en economische voorzieningen in de districten geplaatst. Dit was het gevolg van de deplorabele toestand van 's lands kas. Meestal kwamen deze voorzieningen verspreid te liggen binnen de lintbebouwing. Daar waar het wegniet veel te wensen overliet en de rivier nog een belangrijke ontsluitende functie had, zoals bijv. in de Commewijne, werden de voorzieningen vaak langs de rivier gebouwd.

STAAT 1. Overzicht van de gouvernementvestigingsplaatsen en polders (Tot 1925 naar gegevens van SNELLEN 1933).

Naam Vestigingsplaats	District	Aanvangsjaar van aanleg	Opper-vlakte	Aangelegd in
Totness	Coronie	1862	350	plantageareaal
Nw. Amsterdam	Commewijne	1875	129	plantageareaal
Domburg	Suriname	1877	425	plantageareaal
Alkmaar	Commewijne	1894	634	plantageareaal
La Rencontre	Suriname	1897	643	plantageareaal
Paradise	Nickerie	1898	286	plantageareaal
Laarwijk	Suriname	1901	238	plantageareaal
Hecht en Sterk	Commewijne	1902	322	plantageareaal
Nw. Waldeck	Nickerie	1902	341	plantageareaal
Johanna Margaretha	Commewijne	1903	345	plantageareaal
Kroonenburg	Commewijne	1903	973	plantageareaal
Livorno	Suriname	1904	489	plantageareaal
Pad van Wanica	Suriname	1904	1750	maagdelijk terrein
Lelydorp	Suriname	1904	2950	maagdelijk terrein
Saramaccapolder	Suriname	1906	2160	maagdelijk terrein
Frederiksborg		1913	322	plantageareaal
Vestiging achter Groningen	Saramacca	1914	164	maagdelijk terrein
Meerzorg	Suriname	1915	1238	plantageareaal
Reynsdorp	Commewijne	1916	602	plantageareaal
Adrichem	Suriname		324	plantageareaal
Kassabaholo	Suriname	1918		maagdelijk terrein
Naam polder				
Sawmillkreekpolder	Nickerie	1909	1295	maagdelijk terrein
Van Drimmelpolder	Nickerie	1915	1010	maagdelijk terrein
Boonackerpolder	Nickerie	1917	173	maagdelijk terrein
Corantijnpolder	Nickerie	1920	1000	maagdelijk terrein
Henarpolder	Nickerie	1921	200	maagdelijk terrein
Hamptoncourt polder	Nickerie	1921	885	plantage + maagdelijk terrein
Totnesspolder	Coronie	1921-1928	242	plantage + maagdelijk terrein
Mary's Hope	Coronie	1925	429	plantage + maagdelijk terrein
Kampong Baroe	Saramacca			maagdelijk terrein
Tambaredjo	Saramacca			maagdelijk terrein
Tijgerkreek	Saramacca			maagdelijk terrein
Clarpolder	Nickerie			maagdelijk terrein
Nannipolder	Nickerie	1949	1460	maagdelijk terrein
Groot-Henarpolder	Nickerie	1951	2740	maagdelijk terrein
Voorburg	Commewijne	1952	127	plantageareaal
Polder Weg naar Zee	Suriname	1953	330	maagdelijk terrein
Uitkijpolder	Suriname	1954	1500	maagdelijk terrein
Welgevalen	Commewijne	1954	240	plantageareaal
La Poule	Saramacca	1954	258	plantageareaal
Kokospolder	Coronie	1954	360	maagdelijk terrein
Nw. Meerzorg	Commewijne	1955	280	plantageareaal
Mon Plaisier	Commewijne	1956	50	plantageareaal
Houttuin	Suriname	1956	885	maagdelijk terrein
Tijgerkreek Oost	Saramacca	1957	220	maagdelijk terrein

Toen als gevolg van de afnemende plantage-activiteit de behoefte aan landarbeiders steeds geringer werd, ging het gouvernement er toe over om vestigingsplaatsen en polders in maagdelijk terrein aan te leggen. Voorbeelden hiervan zijn de Saramaccapolder, de vestigingsplaats Lelydorp en de Corantijnpolder (zie staat no. 1). Aanvankelijk werd bij de inrichting van deze polders weinig rekening gehouden met de bodemgesteldheid, waardoor met name in het ritsenlandschap en in de oude kustvlakte het occupatiepatroon discordant op het bodempatroon kwam te liggen. Het gevolg hiervan was dat vooral de ontsluiting niet voldeed en het gebied in langzaam tempo en maar ten dele in cultuur werd genomen. Na de tweede wereldoorlog kreeg men meer inzicht in de structuur van het natuurlijke landschap en werd het occupatiepatroon hieraan aangepast (Lelydorpplan). Ook al omdat meer geld beschikbaar kwam konden de polders beter ingericht en ontsloten worden. Vooral in de laatste jaren is men steeds meer het belang van een goed wegennet gaan inzien. Dit blijkt duidelijk wanneer men de wegensels van de polders, die voor en na de oorlog door de overheid zijn aangelegd, met elkaar vergelijkt. In de Nannipolder (in 1954 gereed gekomen) bestaat de ontsluiting uit een hoofdweg die verhard is met schelpzandmateriaal. Daarop komen kleidammen (tractordammen genaamd) uit die de landbouwpercelen ontsluiten. Aan de landbouwers zijn woonpercelen langs de verharde weg uitgegeven. In de Groot-Henarpolder (in 1959 gereed gekomen) is het areaal ontsloten door een schelpzandweg. Vanaf deze weg lopen fietspaden en kleidammen de polder in. Ieder perceel is gelegen aan een tractordam en 50% ligt rechtstreeks aan een fietspad. De bewoners behoeven nooit meer dan 200 m af te leggen om een fietspad te bereiken. In het Santo-Bomaproject waarvan de aanleg in 1959 is aangevangen, zijn praktisch alle percelen aan verharde wegen gelegen. Vergelijkt men deze verschillende wegensels dan blijkt dat de ontsluiting van het landbouwareaal in de laatste jaren aanzienlijk is verbeterd. Dit spreekt vooral wanneer men in aanmerking neemt dat een kleidam in de regentijd zelfs voor voetgangers nauwelijks begaanbaar is, terwijl nu ieder bedrijf praktisch gedurende het gehele jaar met auto's bereikbaar is. Door deze betere ontsluiting kunnen nu gewassen worden verbouwd die vroeger nauwelijks ter sprake kwamen (bijv. bacoven), omdat het transport in de oudere polders grote problemen opleverde. Bovendien kunnen de boeren zich sneller verplaatsen waardoor het minder noodzakelijk wordt nieuwe bewoningsvormen te introduceren. Zoals bijv. noodzakelijk werd geacht in de Nannipolder waar aan de boeren aparte woonpercelen langs de hoofdweg werden toegewezen; of in de Groot-Henarpolder waar nu een deel van de boeren op hun perceel, een deel op woonpercelen langs de hoofdweg en een deel op woonpercelen in het dorp gevestigd is.

Hoewel het overwegend de overheid is geweest die zich met de landinrichting heeft bezig gehouden, werden tegen het einde van de vorige eeuw en in het begin van deze eeuw ook door particulieren arealen voor de kleinlandbouw geschikt gemaakt. Zo kochten Creolen in het Coroniedistrict plantages van de eigenaren op en verdeelden deze in lange stroken van 0,5, 1 of 2 ketting breed (10, 20-40 m) en meer dan 3000 m lang (de lengte van de plantage). De bewoning concentreerde zich op een rits waarover tevens de enige weg van het district liep (zie afb. 3). In het gebied rond de Para-rivier werden eveneens plantages door de geëmancipeerde slaven opgekocht; deze werden niet verdeeld maar bleven in gemeenschappelijk bezit. De opgezetenen van deze

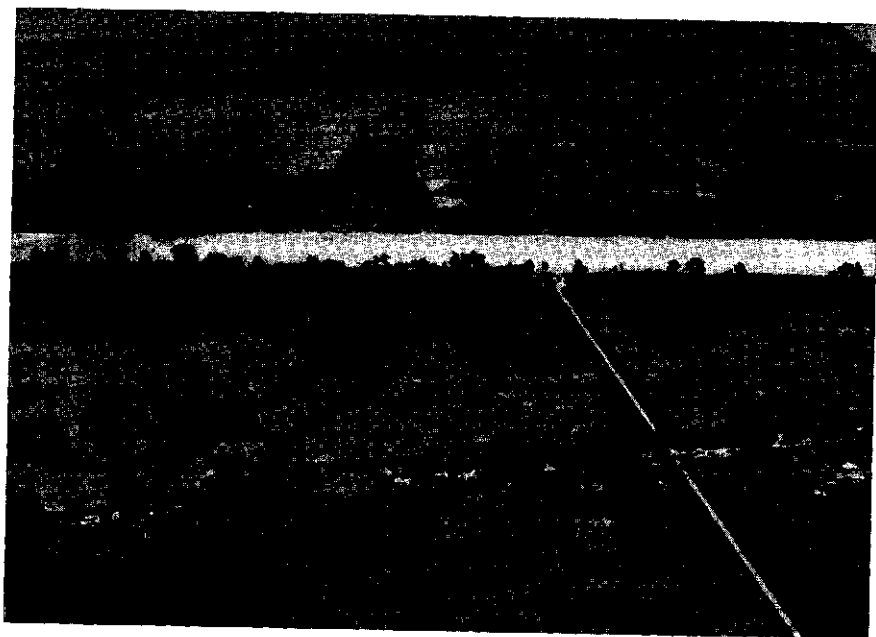

AFB. 3. Het occupatiepatroon in het Coroniedistrict bij Friendship-Totness.

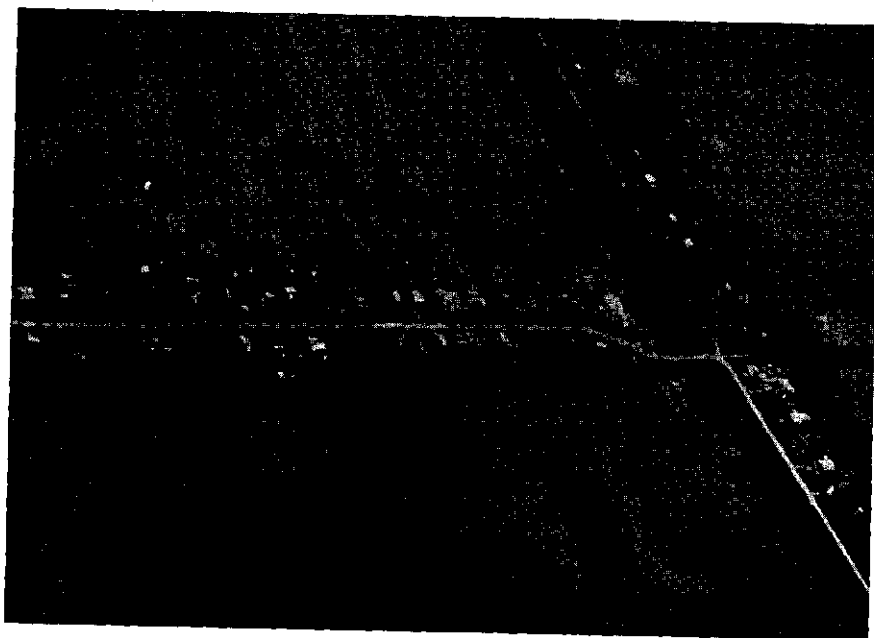
plantages woonden bijeen in dorpen. Tot voor kort waren deze alleen via kreken bereikbaar, tegenwoordig is het gebied door wegen ontsloten.

Een andere occupatievorm ontwikkelde zich langs de Nickerie- en Saramacca-rivier (zie afb. 4). Hier kregen Creolen en immigranten, die hun contractperiode hadden uitgediend (overwegend waren dit Hindoestanen) stukken grond toegewezen die zij zelf moesten inpolderen. Aanvankelijk bleek dit geen grote moeilijkheden op te leveren. Er ontstonden poldertjes die, in navolging van wat in het verleden door de plantage-eigenaren was gedaan, langs de rivieroever een gemeenschappelijke voordam kregen, die als een primitieve weg ging functioneren. Er ontstond langs deze dam een verspreide lintbebouwing. Dit occupatiepatroon voldoet steeds minder. In het Nickeriedistrict zijn deze rivierpercelen praktisch alle verlaten. Sinds enige jaren worden ook in het Saramaccadistrict vele van deze percelen niet meer bewoond. Als gevolg hiervan dreigt de voordam op vele plaatsen verwaarloosd te worden, waardoor de enige verbinding over land op verschillende plaatsen onklaar is geraakt en het isolement van de overgebleven landbouwers nog groter wordt. Bovendien blijken de meeste boeren de waterhuishouding van hun bedrijven niet in stand te kunnen houden.

In het Nickeriedistrict treft men nog een andere occupatievorm aan, nl. de bevolkingspolders. Hier hebben de landbouwers gezamenlijk het areaal, waarbinnen hun bedrijven lagen, ingepolderd. Later heeft de overheid hierbij de helpende hand geboden. Reeds spoedig nam het gouvernement het initiatief geheel over, omdat de belangstelling van de zijde van de boeren minder werd en de procedure van de gezamenlijke landaanwinning door de overheid te omslachtig werd gevonden. Aangezien deze polders over het algemeen met

AFB. 4. Het occupatiepatroon in het Saramaccadistrict bij Tambaredjo.

AFB. 5. Lintbebouwing in het Nickeriedistrict (Sawmillkreekpolder).

Meded. Landbouwhogeschool, Wageningen 63 (9), 1-95 (1963)

geringe middelen tot stand zijn gebracht, laat de ontsluiting en de perceelsvorm veel te wensen over. Men heeft in sommige polders het wegnnet tot een minimum beperkt met het gevolg dat lange smalle percelen (20-40 m breed en 1000 m lang) zijn ontstaan. Dit veroorzaakt een geconcentreerde lintbebouwing (zie afb. 5).

Sinds het begin van de 20e eeuw is de kleinlandbouw (bedrijfs grootte < 15 ha) steeds meer op de voorgrond getreden. Middenstandslandbouw (bedrijfs grootte 15-75 ha) komt praktisch niet voor. Op een aantal in erfpacht uitgegeven arealen die slecht ontwaterd en ontsloten zijn, en die meestal niet bewoond worden, vindt hier en daar een soort middenstandslandbouw plaats. De oude plantagelandbouw, die het midden houdt tussen de middenstandslandbouw en de grootlandbouw treft men nog op een 15-20-tal bedrijven aan, die voor het merendeel in het Commewijne- en Surinamedistrict zijn gelegen. Daarnaast is er nog een aantal bedrijven, dat zich op de grootlandbouw toelegt. Meestal zijn dit bedrijven die grote arealen beslaan en soms zijn ze uit één of meerdere plantages samengesteld. Twee grootlandbouwbedrijven (de Prins-Bernhardpolder en het Wageningenproject) zijn na de oorlog met steun van de Nederlandse overheid op maagdelijk terrein tot stand gebracht en ingericht voor de rijstbouw. Over het algemeen zijn deze bedrijven goed ontsloten. Op of in de onmiddellijke nabijheid van deze bedrijven kan men bevolkingsconcentraties aantreffen waar de landarbeiders wonen.

2.2. OVERIGE OCCUPATIEVORMEN

Sinds 1915 is de mijnbouw van grote betekenis geworden voor de Surinaamse economie. Deze activiteit is geconcentreerd in de oude kustvlakte. Men treft hier grote mijngroeven aan waar bauxiet in dagbouw wordt gewonnen. In de onmiddellijke nabijheid zijn de verwerkingsinstallaties gevestigd. Een deel van het personeel is op het emplacement ondergebracht. Het mijnbouwgebied is goed ontsloten.

De visserij kent een tweetal occupatievormen: nl. vissersdorpen en visplantages. In de vissersdorpen wonen de vissers bij elkaar, soms permanent soms tijdelijk. Meestal zijn deze dorpen moeilijk bereikbaar. Van verkaveling is geen sprake. In tegenstelling hiermede is het verkavelingspatroon van de visplantages zeer opvallend en valt geheel samen met dat van het oude plantagepatroon. Het dammenstelsel van deze plantages is gebruikt om vispannen aan te leggen. De ontsluiting van dit gebied is slecht en bewoning komt er praktisch niet voor.

Stedelijke occupatievormen. Alleen Paramaribo en Nw. Nickerie hebben een stedelijke allure. Het is te verwachten dat in de toekomst ook de mijnbouwcentra een stedelijk karakter zullen krijgen. In de districten zijn enkele concentraties van verzorgende eenheden die op den duur tot dorpen kunnen uitgroeien.

Een overzicht van de verschillende occupatievormen en hun ligging wordt op kaart no. 1 gegeven. De in Suriname voorkomende occupatievormen zijn uitvoerig besproken in het artikel: Een classificatie van occupatievormen in Suriname (VAN DUSSELDORP, 1962).

2.3. ENIGE SOCIALE EN ADMINISTRATIEVE ASPECTEN VAN DE OCCUPATIEVORMEN

In het voorgaande zijn in het kort de occupatievormen van Suriname beschreven. Vooral is aandacht gevraagd voor de occupatiepatronen waarbij de landbouw het hoofdmiddel van bestaan is. Dit is gedaan omdat het centraplan vooral voor deze gebieden is ontworpen. Naast de technische problemen van de landinrichting, die hiervoor werden besproken moesten ook vraagstukken van economische, sociale en administratieve aard door de overheid worden opgelost. Zoals reeds eerder werd vermeld verkeerden de overheidsfinanciën tot 1940 in een deplorabele staat. Waar maar enigszins mogelijk werd, mede op voortdurende aandrang vanuit Nederland, op allerlei uitgaven bezuinigd. Het bleek dat de kleinlandbouwer alleen niet in staat was de waterstaatkundige werken, die in de jonge kustvlakte onmisbaar zijn voor een verantwoorde landbouwbeoefening, in stand te houden. Om tot een goede efficiënte waterbeheersing te geraken moest men waterstaatkundige eenheden met grote oppervlakte creëren. Dit maakte het noodzakelijk dat de kleinlandbouwers zich verenigden tot groepen, die dan gezamenlijk hun belangen t.a.v. de waterhuishouding zouden kunnen behartigen. De eerste problemen deden zich voor in het Coroniedistrict. Hier waren de plantages, die vroeger zelfstandige waterstaatkundige eenheden vormden, in kleine percelen verdeeld. Aanvankelijk konden de lokale leiders (basia's) de opwonenden nog wel zo ver krijgen dat zij gezamenlijk de dammen en loosleidingen van de voormalige plantages onderhielden. Later verminderde deze samenwerking waardoor de dammen en loosleidingen in verval raakten en de landbouw in vele van deze opgedeelde plantages in gevaar kwam. Van overheidswege werd in 1916 ingegrepen door de afkondiging van een regeling van de gemeenschappelijke belangen van de belanghebbenden bij de in Coronie gelegen plantagepolders. Hierin stond aangegeven hoe deze plantagepolders moesten worden beheerd en tevens werd bepaald dat iedere grondbezitter in zo'n gebied, verplicht was aan het onderhoud van leidingen en dammen bij te dragen. Van deze plantagepolders is niet veel terecht gekomen met het gevolg dat de waterhuishouding in Coronie in een deplorabele staat raakte en dat van overheidswege geregeld ingegrepen moest worden teneinde ongelukken te voorkomen. De reden van het geringe effect van deze verordening moet vermoedelijk gezocht worden in het feit, dat de bedrijven spoedig in onverdeelde boedels raakten, waardoor het moeilijk werd de verantwoordelijke grondeigenaars aan te spreken. In 1932 werd een algemene waterschapsverordening van kracht verklaard en aan de hand daarvan werden verschillende gebieden in waterschappen bijeengebracht. (QUINTUS BOSZ, 1954).

1933 Totnesspolder	1938 Sawmillkreekpolder
1935 Noorder-Commewijnepolder	1944 Henarpolder
1938 Corantijnpolder	1944 Hamptoncourt polder
1938 Van Drimmelenpolder	1945 Waterloo-polder

Evenals in Coronie deden zich bij het beheer van de waterschappen verschillende moeilijkheden voor. Het niet voldoen aan financiële verplichtingen en het negeren van aanwijzingen van het waterschapsbestuur waren wel de voornaamste.

Ook bij het beheer van de vestigingsplaatsen deden zich moeilijkheden voor. De vestigingsplaatsen kostten, zowel wat de aanleg als het onderhoud betrof, veel geld. De opgezetenen betaalden hun huren slecht en ook kwamen zij andere uitgifte-voorwaarden niet na.

SNELLEN (1933, blz. 143) merkt hierover het volgende op: „Bij het nagaan van toestanden in die jaren van Surinames tweede ontwikkeling, wordt men steeds weer getroffen door het feit, dat de overheidsmaatregelen over het algemeen uitgingen van het beginsel der ruim te verlenen hulp aan de bevolking, wier materieel en geestelijk welzijn de overheid zozeer ter harte ging. In de sterk verambtelijkte kolonie gevoelde het bestuur zich in staat en was bereid alle werkzaamheden zelf uit te voeren en er is bepaald te weinig aandacht besteed aan hetgeen de bewoners der gouvernementsvestigingsplaatsen zelf zouden kunnen verrichten tot het onderhoud hunner gemeenschappen. Eerst later is men daartoe overgegaan en stuitte toen op veel tegenstand der in dit opzicht reeds verwende bevolking.”

In hetgeen hier door SNELLEN naar voren is gebracht ligt de oorzaak van vele problemen waarmede men bij de gemeenschapsvorming in Suriname te kampen heeft. Of men de patriarchale instelling van de overheid moet zien als een gevolg van het tijdperk van de slavernij of dat deze werd opgeroepen door de omstandigheden waarin de over het algemeen vrij hulpeloze immigranten verkeerden, doet hier weinig toe. Vast staat dat de overheid, mede als gevolg van de kleinheid van het land, zich te veel met allerlei zaken heeft ingelaten en dat zij te veel en mogelijk te vroeg heeft ingegrepen. Dit blijkt ook uit de ontwikkeling van de verschillende occupatievormen, die als het ware het bewijs leveren dat eigen initiatief van de kleinlandbouwers steeds meer op de achtergrond is getreden. Het gevolg van het een en ander was, dat de bevolking zich niet genoodzaakt voelde zelf de handen in elkaar te slaan wanneer het belangen betrof die buiten het eigen gezin, de familie en de eigen kring lagen. Men beschouwde het als vanzelfsprekend dat deze door de overheid werden behartigd. De uitdrukking „Winti waai, Lanti paai” typeert wel duidelijk de verhouding tussen overheid en bevolking.

Waar een groot deel van de plattelandsbevolking nog maar kort in Suriname woonachtig was, sterk verschild naar landaard en cultuur en zich door omstandigheden niet gedwongen zag gezamenlijke belangen in collectief verband te behartigen, behoeft het geen verbazing te wekken dat van gemeenschapsvorming op het platteland weinig of niets terecht kwam.

Dat de overheid zich aanvankelijk zo weinig met de sociale aspecten van de kolonisatie heeft ingelaten, komt vermoedelijk door het feit dat het aanvankelijke beleid, gericht op voorziening in de arbeidsbehoefte van de plantages, maar zeer geleidelijk is omgebogen naar een meer positieve kolonisatie-politiek.

Eerst na de komst van Gouverneur KIELSTRA trachtte de centrale overheid een andere koers in te slaan. Reeds bij het begin van zijn bestuursperiode suggereerde KIELSTRA: „... bij de opzet en de inrichting van nieuwe nederzettingen en in de oude, ware, voor zover zulks nodig is, zoveel mogelijk het ontstaan te bevorderen van een centrum waar de gebouwen voor de overheidsdienst, voor religieuze en andere culturele doeleinden, voor gezelligheid, ook winkels en dergelijke (kunnen) worden opgericht (en) om welk centrum zich eventueel de woonhuizen, zo mogelijk met een erf, kunnen groeperen”. Op Kuarasan zijn deze ideeën gerealiseerd. In zijn memorie van toe-

lichting op de verordening tot oprichting van dorpsgemeenten verklaarde de gouverneur: „Het ontbreken hier te lande van lokale communale organisaties, . . . is historisch verklaarbaar, doch dit neemt niet weg dat dit in zijn gevolg toch tot minder gewenste toestanden aanleiding geeft. Zo is de afwezigheid van zulke organisaties naar de mening van ondergetekende, als een van de oorzaken voor de trek naar de stad en de geringe neiging tot vestiging buiten te beschouwen.” Ernstige critiek leverde de gouverneur op het instituut van de opzichter. Deze ambtenaren waren belast met het beheer van de vestigingsplaatsen. Vele van hen waren vroeger opzichter geweest op plantages en het behoeft dan ook geen verwondering te wekken, dat zij de zelfwerkzaamheid van de bevolking eerder afremden dan prikkelden. Doel van het reglement op de dorpsgemeente was een zodanige organisatie met wettelijke grondslag op te bouwen, dat de opgezetenen van vestigingsplaatsen zelf hun sociale, economische en culturele belangen zouden moeten behartigen zonder het voortdurende toezicht en de bemoeienis van de ambtenaren.

In grote lijnen waren de denkbeelden van KIELSTRA ongetwijfeld juist, zij het dat de argumentatie te wensen overliet. Maar de koloniale staten zagen het als een bezwaar dat de bevolking grotere economische lasten te dragen kreeg, een gevolg van de grotere verantwoordelijkheid en zelfwerkzaamheid t.a.v. de eigen vestigingsplaats. Men vreesde dat de nauwere samenwerking tussen de verschillende landaarden, die uiteraard een consequentie zou zijn van het eigen beheer van de dorpsgemeente, tot onenigheid aanleiding zou kunnen geven. Eveneens vreesde men een incompetent bestuur van deze nieuw in te stellen overheden. Dit alles zou tot gevolg hebben dat het woonklimaat in de districten er niet beter op zou worden. Mogen deze argumenten een zekere grond van waarheid hebben gehad, overtuigend zijn zij evenwel niet. Vermoedelijk was de scherpe en afwijzende toon van het eindverslag van de rapporteurs vooral te wijten aan de steeds slechter wordende verhouding tussen gouverneur en koloniale staten. De koloniale staten stemden tegen de verordening, maar de gouverneur maakte gebruik van zijn bevoegdheid om deze verordening bij Koninklijk besluit van kracht te laten worden en zo werd in 1938 de dorpsverordening afgekondigd.

In het overgrote deel van Suriname heeft deze verordening niet het effect gehad, dat gouverneur KIELSTRA zich er van had voorgesteld. Een viertal oorzaken lagen hieraan ten grondslag.

1. Het ongunstige politieke klimaat dat ontstaan was als gevolg van de afkondiging van de dorpsgemeente-verordening. De koloniale staten en ook vooraanstaande Surinamers waaronder vele hogere bestuursambtenaren, waren verstoord over de geforceerde wijze waarop de verordening tot stand was gekomen.

2. De ongunstige omstandigheden waarin de vestigingsplaatsen verkeerden, toen zij tot dorpsgemeente werden verklaard. Zo was op verschillende vestigingsplaatsen door het gebrekkige onderhoud en een tekort aan fondsen, het dammen- en leidingenstelsel in verval geraakt. Was het vroeger gewoonte dat het gouvernement bijsprong, wanneer men bij de uitvoering of financiering van belangrijke onderhoudswerken op vestigingsplaatsen ernstige moeilijkheden ondervond, nu moesten de dorpsgemeenten dit zelf doen. Wanneer zij daartoe niet bij machte waren verslechterde de situatie snel. De opgezetenen beschouwden de overgang van vestigingsplaats naar dorpsgemeente als

een achteruitgang, omdat de vestigingsplaats wel en de dorpsgemeente niet bij het onderhoud van civieltechnische en cultuurtechnische werken werd gesubsidieerd.

3. Een van de belangrijkste redenen waarom de dorpsgemeente-verordening niet geheel tot haar recht kwam, was het feit dat te weinig voorbereiding binnen het bestuursapparaat had plaats gehad. Bij vele districtscommissarissen bestonden bezwaren tegen de verordening. Zij zagen door de dorpsgemeente-verordening hun bestuurstaak verzwaaard en vreesden niet voldoende controle te kunnen uitoefenen op de besturen, die naar hun mening voorlopig zouden bestaan uit niet voldoende ontwikkelde personen. De bevolking zou naar hun mening, ook als gevolg van haar lage ontwikkeling, de belangstelling missen voor enige vorm van zelfbestuur of medebestuur. Het is niet onmogelijk dat een deel van de toenmalige districtscommissarissen de dorpsgemeenteverordening zag als een aantasting van eigen macht. Op de vestigingsplaatsen hadden en hebben de districtscommissarissen grote invloed. Dit merkte o.a. J. PRINS (1962) op die zegt, dat de sterkste pijler die de macht en de invloed van de districtscommissarissen schraagt, behalve de traditie, het complex van agrarische bepalingen is. Deze bepalingen hebben o.a. betrekking op de vestigingsplaatsen en houden in dat de commissaris bevoegd is deze gronden namens de gouverneur uit te geven en onder bepaalde omstandigheden terug te nemen. Wanneer een vestigingsplaats tot dorpsgemeente wordt verklaard verkrijgt deze de domeingrond waarop ze gelegen is in erfpacht en kan het dorpsbestuur binnen zekere grenzen bepalen aan wie de percelen zullen worden uitgegeven. Dit houdt in dat de invloed van de districtscommissaris op de toewijzing van percelen aanzienlijk wordt verminderd.

Behalve het gebrek aan enthousiasme bij verschillende districtscommissarissen heeft de houding van de bestuursopzichters veel invloed gehad op de wijze waarop de dorpsgemeenten hebben gewerkt. Voordien waren deze opzichters in feite het hoofd van deze vestigingsplaatsen waar zij grote invloed hadden. Deze werd o.a. ontleend aan hun positie als adviseur van de districtscommissarissen t.a.v. de uitgifte van gronden. Door de instelling van dorpsgemeentebesturen zouden zij in feite uitvoerders worden en aan deze besturen ondergeschikt zijn. Dit betekende in de praktijk dat zij praktisch hetzelfde werk bleven doen, maar dat hun sociale positie, althans naar hun mening, ernstig zou worden geschaad. De meeste bestuursopzichters zagen kans, ondanks de instelling van de dorpsbesturen, hun oude positie te handhaven. Zij domineerden vele besturen op zodanige wijze dat men reeds spoedig grote moeite had vooraanstaande personen te vinden, die bereid waren in het dorpsbestuur zitting te nemen. Men wenste uiteraard niet als loopjongen van de bestuursopzichters behandeld te worden. Als gevolg van een ernstig wanbegrip bij vele van de lagere bestuursambtenaren t.a.v. de wijze waarop de dorpsgemeente moest functioneren, heeft deze verordening in sommige delen van Suriname remmend gewerkt op de gemeenschapsvorming op het platteland.

4. Ook de bevolking was onvoldoende voorbereid. Het gebrek aan lokale gemeenschappen was opvallend genoeg om te kunnen vermoeden dat de introductie van een wet alleen niet tot gemeenschapsvorming zou leiden. In vele gevallen is er van bestuurswege te weinig gedaan aan volksvoorlichting en volksopvoeding, om aan de vorming van de dorpsgemeente een redelijke kans te geven.

lichting op de verordening tot oprichting van dorpsgemeenten verklaarde de gouverneur: „Het ontbreken hier te lande van lokale communale organisaties, . . . is historisch verklaarbaar, doch dit neemt niet weg dat dit in zijn gevolgen toch tot minder gewenste toestanden aanleiding geeft. Zo is de afwezigheid van zulke organisaties naar de mening van ondergetekende, als een van de oorzaken voor de trek naar de stad en de geringe neiging tot vestiging buiten te beschouwen.” Ernstige critiek leverde de gouverneur op het instituut van de opzichter. Deze ambtenaren waren belast met het beheer van de vestigingsplaatsen. Vele van hen waren vroeger opzichter geweest op plantages en het behoeft dan ook geen verwondering te wekken, dat zij de zelfwerkzaamheid van de bevolking eerder afremden dan prikkelden. Doel van het reglement op de dorpsgemeente was een zodanige organisatie met wettelijke grondslag op te bouwen, dat de opgezetenen van vestigingsplaatsen zelf hun sociale, economische en culturele belangen zouden moeten behartigen zonder het voortdurende toezicht en de bemoeienis van de ambtenaren.

In grote lijnen waren de denkbeelden van KIELSTRA ongetwijfeld juist, zij het dat de argumentatie te wensen overliet. Maar de koloniale staten zagen het als een bezwaar dat de bevolking grotere economische lasten te dragen kreeg, een gevolg van de grotere verantwoordelijkheid en zelfwerkzaamheid t.a.v. de eigen vestigingsplaats. Men vreesde dat de nauwere samenwerking tussen de verschillende landaarden, die uiteraard een consequentie zou zijn van het eigen beheer van de dorpsgemeente, tot onenigheid aanleiding zou kunnen geven. Eveneens vreesde men een incompetent bestuur van deze nieuw in te stellen overheden. Dit alles zou tot gevolg hebben dat het woonklimaat in de districten er niet beter op zou worden. Mogen deze argumenten een zekere grond van waarheid hebben gehad, overtuigend zijn zij evenwel niet. Vermoedelijk was de scherpe en afwijzende toon van het eindverslag van de rapporteurs vooral te wijten aan de steeds slechter wordende verhouding tussen gouverneur en koloniale staten. De koloniale staten stemden tegen de verordening, maar de gouverneur maakte gebruik van zijn bevoegdheid om deze verordening bij Koninklijk besluit van kracht te laten worden en zo werd in 1938 de dorpsverordening afgekondigd.

In het overgrote deel van Suriname heeft deze verordening niet het effect gehad, dat gouverneur KIELSTRA zich er van had voorgesteld. Een viertal oorzaken lagen hieraan ten grondslag.

1. Het ongunstige politieke klimaat dat ontstaan was als gevolg van de afkondiging van de dorpsgemeente-verordening. De koloniale staten en ook vooraanstaande Surinamers waaronder vele hogere bestuursambtenaren, waren verstoord over de geforceerde wijze waarop de verordening tot stand was gekomen.

2. De ongunstige omstandigheden waarin de vestigingsplaatsen verkeerden, toen zij tot dorpsgemeente werden verklaard. Zo was op verschillende vestigingsplaatsen door het gebrekkige onderhoud en een tekort aan fondsen, het dammen- en leidingenstelsel in verval geraakt. Was het vroeger gewoonte dat het gouvernement bijsprong, wanneer men bij de uitvoering of financiering van belangrijke onderhoudswerken op vestigingsplaatsen ernstige moeilijkheden ondervond, nu moesten de dorpsgemeenten dit zelf doen. Wanneer zij daartoe niet bij machte waren verslechterde de situatie snel. De opgezetenen beschouwden de overgang van vestigingsplaats naar dorpsgemeente als

een achteruitgang, omdat de vestigingsplaats wel en de dorpsgemeente niet bij het onderhoud van civieltechnische en cultuurtechnische werken werd gesubsidieerd.

3. Een van de belangrijkste redenen waarom de dorpsgemeente-verordening niet geheel tot haar recht kwam, was het feit dat te weinig voorbereiding binnen het bestuursapparaat had plaats gehad. Bij vele districtscommissarissen bestonden bezwaren tegen de verordening. Zij zagen door de dorpsgemeente-verordening hun bestuurszaak verzwaaard en vreesden niet voldoende controle te kunnen uitoefenen op de besturen, die naar hun mening voorlopig zouden bestaan uit niet voldoende ontwikkelde personen. De bevolking zou naar hun mening, ook als gevolg van haar lage ontwikkeling, de belangstelling missen voor enige vorm van zelfbestuur of medebestuur. Het is niet onmogelijk dat een deel van de toenmalige districtscommissarissen de dorpsgemeente-verordening zag als een aantasting van eigen macht. Op de vestigingsplaatsen hadden en hebben de districtscommissarissen grote invloed. Dit merkte o.a. J. PRINS (1962) op die zegt, dat de sterkste pijler die de macht en de invloed van de districtscommissarissen schraagt, behalve de traditie, het complex van agrarische bepalingen is. Deze bepalingen hebben o.a. betrekking op de vestigingsplaatsen en houden in dat de commissaris bevoegd is deze gronden namens de gouverneur uit te geven en onder bepaalde omstandigheden terug te nemen. Wanneer een vestigingsplaats tot dorpsgemeente wordt verklaard verkrijgt deze de domeingrond waarop ze gelegen is in erfpacht en kan het dorpsbestuur binnen zekere grenzen bepalen aan wie de percelen zullen worden uitgegeven. Dit houdt in dat de invloed van de districtscommissaris op de toewijzing van percelen aanzienlijk wordt verminderd.

Behalve het gebrek aan enthousiasme bij verschillende districtscommissarissen heeft de houding van de bestuursopzichters veel invloed gehad op de wijze waarop de dorpsgemeenten hebben gewerkt. Voordien waren deze opzichters in feite het hoofd van deze vestigingsplaatsen waar zij grote invloed hadden. Deze werd o.a. ontleend aan hun positie als adviseur van de districtscommissarissen t.a.v. de uitgifte van gronden. Door de instelling van dorpsgemeentebesturen zouden zij in feite uitvoerders worden en aan deze besturen ondergeschikt zijn. Dit betekende in de praktijk dat zij praktisch hetzelfde werk bleven doen, maar dat hun sociale positie, althans naar hun mening, ernstig zou worden geschaad. De meeste bestuursopzichters zagen kans, ondanks de instelling van de dorpsbesturen, hun oude positie te handhaven. Zij domineerden vele besturen op zodanige wijze dat men reeds spoedig grote moeite had vooraanstaande personen te vinden, die bereid waren in het dorpsbestuur zitting te nemen. Men wenste uiteraard niet als loopjongen van de bestuursopzichters behandeld te worden. Als gevolg van een ernstig wanbegrip bij vele van de lagere bestuursambtenaren t.a.v. de wijze waarop de dorpsgemeente moest functioneren, heeft deze verordening in sommige delen van Suriname remmend gewerkt op de gemeenschapsvorming op het platteland.

4. Ook de bevolking was onvoldoende voorbereid. Het gebrek aan lokale gemeenschappen was opvallend genoeg om te kunnen vermoeden dat de introductie van een wet alleen niet tot gemeenschapsvorming zou leiden. In vele gevallen is er van bestuurswege te weinig gedaan aan volksvoorlichting en volksopvoeding, om aan de vorming van de dorpsgemeente een redelijke kans te geven.

Bij velen in Suriname heeft de mening post gevat dat de dorpsgemeenteverordening een ernstige misstap is geweest. Dit is evenwel niet juist. Gebleken is, dat het dorpsgemeentebesluit, wanneer dit met voorzichtigheid en doortastendheid wordt gehanteerd, wel degelijk als grondslag kan dienen voor de vorming van autonome publiekrechtelijke instellingen die levensvatbaarheid bezitten. Als voorbeeld kunnen de in 1943 gestichte dorpsgemeenten in Nickerie dienen.

Gemeenschapsvorming zoals die in Suriname moet plaats vinden is een langzaam en moeizaam proces, omdat men hier van de grond af aan beginnen moet. Na 10 jaar werken waren vele van de dorpsgemeenten in Nickerie (het district met de gunstigste resultaten) nog zwakke organisaties die veel steun van de overheid met name van het lokale bestuursapparaat nodig hadden. Maar dat er via deze weg mogelijkheden tot gemeenschapsvorming zijn, mag stellig worden aangenomen.

In het voorgaande is een overzicht gegeven van het ontstaan van de verschillende occupatievormen. Aanvankelijk was er het plantagestelsel dat zowel zijn stempel drukte op het fysische occupatiepatroon als op de sociale organisatie op het platteland. Vele van de slavengemeenschappen waren rond 1863 uitgegroeid tot wezenlijke sociale gemeenschappen soms met een magische binding aan de plantage. Nu nog zijn er groepen Creolen waarin deze band met de oude gemeenschap en de plantage van wezenlijke betekenis is, ook al wonen zij reeds lang in Paramaribo (VAN RENSELAAR, 1959). Daarna heeft Suriname een tweetal immigratiegolven gekend respectievelijk uit India en Indonesië afkomstig. Deze immigranten zijn, voor zover zij niet repatrieerden, of nog op de plantages werkzaam zijn, voor het merendeel in door de overheid ingerichte vestigingsplaatsen en polders ondergebracht. Aan de sociale aspecten van deze kolonisatie is door de overheid weinig aandacht geschonken. Een poging van Gouverneur KIELSTRA om vlak voor de oorlog tot een sociale structurering van het platteland te komen mislukte.

Dit Surinaamse platteland, dat zich kenmerkt door zijn uitgesproken lintbebouwing, het ontbreken van een goed verzorgend apparaat en krachtige sociale gemeenschappen, is de achtergrond waartegen het ontstaan en de uitwerking van het centraplan moet worden gezien.

3. HET CENTRAPLAN

3.1. INLEIDING

In de jaren na de tweede wereldoorlog werd het steeds duidelijker dat het woonklimaat in de districten verbeterd moest worden. Zoals reeds eerder opgemerkt wordt onder de districten het gebied buiten Paramaribo verstaan en vooral de, overwegend voor de landbouw in gebruik genomen, arealen in de kustvlakte. De snel toenemende urbanisatie had tot gevolg dat in 1957 reeds 45% van de bevolking in Paramaribo woonde, de enige stad van betekenis in Suriname. Deze onevenwichtige verdeling zal, wanneer deze nog ongunstiger wordt, een nadelige invloed uit gaan oefenen op de sociale en economische ontwikkeling van het land. Vandaar dat in het Tien Jaren Plan bijzondere aandacht is besteed aan de verbetering van het woonklimaat in de districten.

Daar in Suriname een groot deel van de sociale en economische voorzieningen door de overheid wordt verzorgd spreekt het voor zich dat de regering in belangrijke mate het woonklimaat in de districten kan beïnvloeden. Voor 1940 kon de overheid, als gevolg van de slechte financiële situatie, maar ten dele voldoen aan de behoefte die er aan bepaalde voorzieningen bestond. Daar waar de nood het hoogst was werd zo nu en dan een verzorgende eenheid zoals een school, een polikliniek of een politiepost geplaatst. Van een bepaald vestigingsbeleid was geen sprake, met het gevolg dat het verzorgende apparaat min of meer gelijkmatig over het platteland werd verspreid. Dit werd o.a. veroorzaakt door het feit dat er over het algemeen gesproken op het platteland geen duidelijke kernen in het occupatiepatroon waren aan te wijzen, die zich zouden lenen voor een concentratie van verzorgende eenheden.

Toen het, dank zij het Tien Jaren Plan, mogelijk werd een groter aantal sociale en economische voorzieningen van overheidswege in de districten te plaatsen, werd het wenselijk geacht het vroegere plaatsingsbeleid te herzien.

In verband hiermede is door het Bureau Landelijke Opbouw en de afdeling Planologie van het Departement van Openbare Werken en Verkeer een aantal rapporten opgesteld en uitgegeven, waarin een aantal richtlijnen is aangegeven ten aanzien van dit plaatsingsbeleid. Aangezien hierbij praktisch alle departementen waren betrokken, werd een werkgroep, later de Commissie Centravorming, ingesteld waarin alle departementen vertegenwoordigd waren. Deze werkgroep werd nauw betrokken bij de opstelling van de rapporten.

Door het Bureau Landelijke Opbouw werd in de jaren 1957-1960 in de serie „Centraplan voor Suriname” een zestal rapporten uitgebracht. Hierin werd een aantal nationale richtlijnen vastgelegd waarop, voor een vijftal districten, de regionale uitwerking volgde. In 1960 bracht de afdeling Planologie een viertal rapporten uit. Hierin werd eveneens een aantal richtlijnen op nationaal niveau geformuleerd, terwijl voor een drietal districten tot verdere lokale uitwerking werd overgegaan. Daarnaast zijn nog richtlijnen voor de uitvoering aangegeven.

Aan de hand van deze rapporten zal worden nagegaan welke gedachten zich in de periode 1957-1960 hebben ontwikkeld ten aanzien van de verbetering van het woonklimaat in de districten.

3.2. NATIONALE RICHTLIJNEN VOOR DE REGIONALE UITWERKING

De eerste vraag die zich voordeed was of het beleid van de plaatsing van sociale en economische voorzieningen zich zou moeten aanpassen aan de uitgesproken lintbebouwing waardoor het occupatiepatroon van het Surinaamse platteland zich kenmerkt, of dat gezocht zou moeten worden naar een andere ruimtelijke structuur van het verzorgende apparaat. Men stelde vast, dat het weinig aantrekkelijke woonklimaat van de districten werd veroorzaakt door het geringe aantal voorzieningen, hun slechte kwaliteit en door de weinig gelukkige ruimtelijke structuur van het verzorgende apparaat (BLO, 1957(2)).

In verband hiermede werd voorgesteld om, in tegenstelling met wat in het verleden gebeurde, de sociale en economische voorzieningen niet meer te spreiden over het platteland, maar deze te concentreren in kernen die hierna centra zullen worden genoemd. Deze concentratie zou de volgende voordelen opleveren:

1. De verschillende soorten verzorgende eenheden oefenen een zekere invloed op elkaar uit. Deze wisselwerking maakt dat over het algemeen een concentratie van voorzieningen beter tot haar recht komt dan wanneer men de voorzieningen uit elkaar plaatst. De concentratie bewerkstelligt het ontstaan van een complex van mogelijkheden, dat als geheel meer is dan de som van de verschillende delen afzonderlijk.

2. Brengt men enkele voorzieningen bijeen, dan kan het vanwege de grotere bevolkingsconcentratie verantwoord zijn om aan zo'n centrum ook nutsvoorzieningen toe te voegen, zoals bijv. licht- en waterleiding. Hierdoor kunnen bepaalde voorzieningen beter functioneren en wordt het woonklimaat van de bevolking verbeterd.

3. Rond deze verzorgingscentra is het wellicht mogelijk een sociale gemeenschap te vormen, die in belangrijke mate kan medewerken aan de verbetering van het woonklimaat.

De gedachte van concentratie van de sociale en economische voorzieningen werd het uitgangspunt van het plaatsingsbeleid van de overheid. Het plan dat op basis hiervan werd uitgewerkt, duidde men aan als het Centraplan.

Daar het stichten van dorpen (centra) inhield, dat een geheel nieuw element in de Surinaamse plattelandssamenleving zou worden geïntroduceerd, leek een voorafgaand uitvoerig onderzoek alleszins op zijn plaats. Het was evenwel noodzakelijk zo spoedig mogelijk over te gaan tot de plaatsing van een aantal belangrijke voorzieningen, zoals bijv. scholen en poliklinieken. Om die reden werd besloten uitsluitend aan de hand van een uitvoerige inventarisatie en een algemene oriëntatie over te gaan tot het opstellen van het centraplan. Men ging ervan uit dat een voorzichtige uitvoering, gepaard aan een tijdige evaluatie eventuele fouten in de opzet voldoende snel zou kunnen aantonen.

Alvorens tot regionale uitwerking van het centraplan over te gaan was het noodzakelijk een aantal nationale richtlijnen vast te stellen. Zoals hiervoor reeds aangegeven, was het uitgangspunt van het centraplan, dat het voorkeur verdiende de sociale en economische voorzieningen voor het platteland in centra onder te brengen. De vraag rees evenwel of alle centra van gelijk verzorgingsniveau moesten zijn.

Er bestaat nl. een belangrijk verschil tussen de diverse verzorgende eenheden bijv. betreffende de frequentie waarmee deze gebruikt worden, het gebied waarbinnen de voorzieningen effectief werkzaam kunnen zijn, het minimum of maximum aantal mensen dat er van gebruik kan maken enz. Er bestaat over het algemeen verband tussen de gebruiksfrequentie, de actieradius en de optimale verzorgingscapaciteit van een verzorgende eenheid. De frequentie van het gebruik van een ziekenhuis is geringer dan die van een school; de actieradius van het ziekenhuis mag daardoor groter zijn dan van een school, evenals de verzorgingscapaciteit. Naarmate de frequentie van het gebruik geringer, de actieradius en de verzorgingscapaciteit groter worden, zal in het vervolg gesproken worden van een voorziening van een hoger verzorgend niveau.

Het karakter van een centrum wordt bepaald zowel door de aard als door het niveau van de voorzieningen die daar zijn samengebracht.

Er zijn drie categorieën centra te onderscheiden nl.:

1. Centra die op nationaal niveau verzorgend zijn;
2. Centra die op regionaal niveau verzorgend zijn;
3. Centra die op lokaal niveau verzorgend zijn.

ad 1. Het nationale centrum omvat voorzieningen die het gehele land moeten verzorgen. De actieradius van deze voorzieningen, zoals centrale ziekenhuizen, universiteiten, centrale overheidsdiensten enz. strekt zich uit over het gehele land. In Suriname treft men voorlopig maar één zo'n centrum aan, nl. Paramaribo. Deze stad heeft een verzorgende apparatuur van zodanige samenstelling dat inderdaad gesproken kan worden van een nationaal verzorgend centrum.

Het is mogelijk dat sommige mijnbouwcentra, die momenteel reeds van nationaal economisch belang zijn, in de toekomst zullen uitgroeien tot nationaal verzorgende centra.

ad 2. Het regionale centrum heeft een aantal verzorgende eenheden waarvan de gebruiksfrequentie niet, of althans zelden, op dagelijks niveau ligt. De actieradius van zo'n centrum is op ± 10 km bepaald. Deze afstand vindt men redelijk voor faciliteiten waarvan 1 of 2 x per week gebruik wordt gemaakt. De ontsluiting van het gebied dat door een regionaal centrum bestreken wordt moet zodanig zijn, dat de voorzieningen gemakkelijk en in korte tijd te bereiken zijn. Er is van uitgegaan dat de actieradius van het streekcentrum niet al te veel beïnvloed wordt door de aanwezigheid van rivieren en kanalen al zal de aanwezigheid hiervan ongetwijfeld het effect van het regionale centrum ongunstig beïnvloeden. Bij de verdere uitwerking van het centraplan is nog een onderscheid gemaakt tussen gewone regionale centra en regionale centra die tevens de hoofdplaatsen van een district zijn. Hierin is meestal een aantal voorzieningen van bestuurlijke en sociale aard ondergebracht die een verzorgende functie voor het gehele district hebben. Deze districtscentra zijn van een hoger niveau dan de gewone regionale centra.

Bij een actieradius van 10 km is in theorie het oppervlak van het verzorgingsgebied 31.4 km². Gaat men uit van een optimale bevolkingsdichtheid bij de agrarische bevolking van 125 personen per km² (zie voor een berekening hiervan pag. 41), dan zou in theorie de omvang van de agrarische bevolking, die door een gewoon regionaal centrum moet worden verzorgd, ruim 35.000 personen bedragen.

ad 3. In het lokale centrum dienen de verzorgende eenheden te worden geconcentreerd waarvan de bevolking dagelijks gebruik maakt, zoals bijv. winkels en scholen. De actieradius van zo'n centrum is gesteld op 4 km. Voor enkele voorzieningen, met name de lagere school, bleek dit een te grote afstand. Doch ging men de actieradius verkleinen dan zou een veel dichter net van centra ontstaan, wat zeer hoge kosten met zich zou meebrengen. Bovendien zou dan de omvang van elk centrum geringer worden waardoor het moeilijker is het zo gewenste woonklimaat te scheppen. Men mag verwachten dat in een nabije toekomst de levensstandaard van de bevolking zal stijgen, waardoor men zal kunnen beschikken over meerdere en betere transportmiddelen (fietsen en bromfietsen). Zorgt men voor een goede ontsluiting dan kan een maximale afstand van 4 km voor de meeste voorzieningen van lokale aard redelijk genoemd worden.

Ondanks de hier aangehaalde argumenten zijn concentraties van een nog lager niveau dan de lokale centra voorgesteld de zgn. verzorgingskernen. Zij hebben slechts een aanvullende functie en zullen over het algemeen van tijdelijke aard zijn. Ze kunnen functioneren als de middelpunten van de verschillende wijken waaruit het lokale verzorgingsgebied kan bestaan. Vooral wanneer de bevolking nog niet aan de centragedachte gewend is, kunnen deze verzorgingskernen een belangrijke overbruggende functie vervullen. De verzorgingskernen hebben geen bepaalde actieradius. Deze zal sterk bepaald worden door lokale omstandigheden.

Bij het aanwijzen en inrichten van deze kernen zal er op toegezien moeten worden dat de lokale centra in welks verzorgingsgebied zij zich bevinden niet door hun aanwezigheid in hun groei belemmerd zullen worden.

Het lokale centrum heeft met een actieradius van 4 km een theoretisch verzorgingsgebied van ± 5000 ha. Er van uitgaande dat de agrarische beroepsbevolking een dichtheid heeft van 125 zielen per km², kan een zodanig centrum theoretisch een agrarische bevolking van ruim 5600 personen verzorgen.

Het tot stand komen van het centraplan voor het oude land d.i. het land dat reeds is geoccupeerd, zal een lange reeks van jaren in beslag nemen. Op dit oude land zijn voorzieningen aanwezig, die voor een deel buiten de centra zijn gelegen. Het lijkt niet verantwoord deze voorzieningen te verplaatsen. Bovendien is het nog een open vraag of de bevolking zich aan dergelijke structuurverandering van het verzorgend apparaat wil of kan aanpassen. In de nieuwe polders daarentegen kunnen de centra op korte termijn worden geformeerd. Hier heeft men het in de hand om alle nodig geachte voorzieningen te concentreren. Hierbij gaat men uit van de gedachte dat de bevolking in een geheel nieuwe omgeving zich gemakkelijker aan een andere ordening van het verzorgende apparaat zal aanpassen.

De lokale centra worden in hoofdzaak als verzorgingscentra gezien, terwijl hun woon-functie van geringe betekenis zal zijn. Voorlopig zal in deze centra alleen maar het verzorgend personeel gaan wonen en de boeren zullen, uitzonderingen daar gelaten, zich op hun bedrijven vestigen. De regionale centra daarentegen zullen in de toekomst een belangrijker woonfunctie te vervullen krijgen. Zo wordt het niet onwaarschijnlijk geacht dat als gevolg van het aangename woonklimaat van deze centra vele oudere en wellicht ook jongere agrarische beroepspersonen zich hier zouden gaan vestigen. Deze tendens is bijv. in het Nickriedistrict waar te nemen.

Aangezien de belangrijkste functie van de centra voorlopig de verzorging van het omliggende areaal zal zijn, is het van belang dat de centra gemakkelijk te bereiken zijn. Dit betekent dat de ligging van de centra en het wegnet geheel aan elkaar aangepast moeten worden. Voorlopig is voor de plaatsing van de verschillende centra van de volgende criteria uitgegaan:

- a. de nationale centra moeten bij voorkeur gelegen zijn aan een kruising van primaire wegen. De ligging aan een goede waterweg is noodzakelijk.
- b. de regionale centra moeten bij voorkeur gelegen zijn aan de kruising van een primaire weg met secundaire wegen of aan een kruising van secundaire wegen.
- c. de lokale centra moeten bij voorkeur gelegen zijn aan de kruising van een secundaire weg met tertiaire wegen of aan een kruising van tertiaire wegen.

Het is in de praktijk uiteraard niet mogelijk om te werken met een theoretische actieradius van 10 en 4 km, zoals hierboven is aangegeven. Om die reden wordt een feitelijk administratief verzorgingsgebied vastgesteld dat zo veel mogelijk moeten samenvallen met rayons van scholen, poliklinieken, doktoren, landbouwvoorlichting enz.

Bij het vaststellen van deze feitelijke verzorgingsgebieden wordt gebruik gemaakt van de gebiedsindeling van Suriname (BLO, 1957 (1), v. DUSSELDORP, 1958). Deze gebiedsindeling heeft tot doel het Surinaamse grondgebied, voor zover dit geoccupeerd is, op een zodanige wijze in geografische eenheden in te delen dat alle gegevens, die zich voor statistische verwerking lenen, op basis van deze gebieden (telgebieden genaamd) verwerkt kunnen worden. Daar de telgebieden door de verschillende departementen zijn aanvaard hebben ze een administratieve betekenis gekregen.

Bij het vaststellen van de feitelijke (administratieve) verzorgingsgebieden is als volgt te werk gegaan. Op één kaart geeft men aan *a* de telgebieden en *b* de theoretische verzorgingsgebieden van de centra van een district. Daarna wordt van elk centrum nagegaan welke telgebieden geheel of voor een groot deel binnen het theoretische verzorgingsgebied van een centrum vallen. Wanneer deze telgebieden dan tevens goed vanuit het centrum te bereiken zijn dan worden zij samengevoegd tot het administratieve verzorgingsgebied van een centrum.

Deze werkwijze heeft tot voordeel dat men nu zonder veel moeite over statistisch materiaal t.a.v. deze verzorgingsgebieden kan beschikken. Dit is voor het overheidsbeleid t.a.v. de centra en hun verzorgingsgebieden van veel belang.

Aangezien zowel het centraplan als de gebiedsindeling in vele gevallen zijn opgesteld voor gebieden waar het occupatiepatroon nog in beweging is, is het waarschijnlijk dat in de toekomst rectificaties nodig zullen blijken. Deze beide indelingen (gebiedsindeling en verzorgingsgebieden) geven evenwel reeds nu een raamwerk waarbinnen de ontwikkeling van het verzorgingsapparaat kan worden geleid.

Tot nu toe is de aandacht in hoofdzaak gericht geweest op de ruimtelijke en materiële opbouw van het verzorgende apparaat. Dit materiële geraamte van sociale en economische voorzieningen biedt de mogelijkheid de vrij amorf plattelandsgemeenschap een zekere structuur te geven en te komen tot de vorming van lokale gemeenschappen. Deze gemeenschappen zijn voor Suriname van belang om de volgende redenen.

a. Binnen deze gemeenschappen kan een sociaal klimaat ontstaan, dat de acculturatie en eventueel de assimilatie van de verschillende bevolkingsgroepen in de hand kan werken. Dit proces dient uiteraard ook op nationaal niveau gestimuleerd en geleid te worden, maar het proces zelf zal zich uiteindelijk op het lokale niveau moeten afspelen. Het huidige woonklimaat op het platteland is daarvoor niet gunstig, maar kan door uitvoering van het centraplan aanzienlijk worden verbeterd.

b. Hebben zich eenmaal gemeenschappen op het platteland gevormd waarvan de leden zich bewust zijn van onderlinge afhankelijkheid en van de noodzaak van gezamenlijke belangenbehartiging, dan ligt de weg open om de bevolking op directe of indirecte wijze in te schakelen bij de ontwikkeling van deze gebieden. Voordat een dergelijke sociale reconstructie op het platteland

tot stand zal zijn gekomen, zal niet alleen veel tijd verlopen maar zullen ook van overheidswege nog andere maatregelen moeten worden getroffen. Hierop zal nader worden ingegaan.

Aan de hand van de nationale richtlijnen is het centraplan op regionaal niveau uitgewerkt. Voor elk district wordt aangegeven hoeveel centra er moeten worden geplaatst, waar ze dienen te komen en wat hun verzorgingsgebieden moeten zijn.

Voor één district (het Nickeriedistrict, B.L.O., 1957 (6)) is uitvoerig ingegaan op de wijze waarop deze uitwerking plaats heeft gevonden. Van de overige districten (BLO, 1957 (2) (3) (4) (5) en 1960) is in het kort aangegeven welke problemen zich bij de uitwerking van het centraplan hebben voorgedaan.

3.3. DE REGIONALE UITWERKING VOOR HET DISTRICT NICKERIE

Voordat een verantwoord centraplan kan worden opgezet, is een duidelijk en volledig inzicht in de huidige situatie onmisbaar. Tevens dient te worden nagegaan welke veranderingen in de komende jaren te verwachten zijn. Aan de hand daarvan kan een plan worden uitgewerkt voor de toekomstige ruimtelijke structuur van het verzorgende apparaat.

3.3.1. *De huidige situatie*

Aan de hand van gegevens, die uit een inventarisatie gehouden in de jaren 1956–1957 zijn verkregen, zijn er vier kaarten (kaart 2 t/m 5) samengesteld waarin enige aspecten van de huidige situatie staan aangegeven.

3.3.1.1. *Het bodemgebruik*

Nickerie is het meest westelijke en met zijn oppervlakte van 49.170 km² het grootste district van Suriname. De occupatie van dit gebied beperkt zich tot de uiterste noordwestelijke hoek, waar de Nickerie-rivier in de Corantijn-rivier stroomt. Het was gouverneur FREDERICI die voor het eerst in 1797 plantages in dit gebied liet aanleggen. Aanvankelijk lag het zwaartepunt van de occupatie aan de noordoever van de Nickerie-rivier langs de zeekust, waar het plaatsje Nw. Rotterdam lag. De ondergang van de katoencultuur en de sterke afslag van de kust deed dit aanvankelijk welvarende gebied verloren gaan. In 1879 werd aan de zuidoever van de Nickerie-rivier het plaatsje Nw. Nickerie gevestigd. In die periode waren vooral de suiker- en cacaocultuur van belang geworden. De Creoolse bedrijven langs de Nickerie-rivier werden, nadat de cacaocultuur geteisterd was door ziekten en plagen, verlaten. Een groot deel van de Creoolse bevolking vestigde zich naderhand in Nw. Nickerie. Door immigratie nam het aantal inwoners snel toe. Tussen 1873 en 1916 kwamen in het totaal 4048 Hindoestanen (deze naam geldt zowel voor Hindoestanen als Moslims) het Nickeriedistrict binnen, waaronder 2506 arbeiders waren die op een vijfjarig contract op de plantages gingen werken. Vele vestigden zich na afloop van hun contract als zelfstandige landbouwers. Aanvankelijk waren het de Hindoestaanse kleinlandbouwers zelf, die de inpoldering van het land ter hand namen (in 1909 de Sawmillkreek en in 1917 de Boonakkerpolder). Bij de van Drimmelpolder werd van overheidswege reeds veel hulp verleend en de Corantijnpolder werd praktisch geheel door de overheid aangelegd. Toen de plantagelandbouw in grote moeilijkheden kwam en vele plan-

tages gesloten moesten worden, ging de overheid er toe over enkele van de verlaten plantages op te kopen om deze in vestigingsplaatsen om te zetten (bijv. Longmay en Paradise). Werden deze op den duur te klein dan ging men er toe over deze uit te breiden door de aangrenzende zwampen (moerassen) bij de vestigingsplaatsen te trekken (Paradise). In deze vestigingsplaatsen vonden ook vele Javanen, die evenals de Hindoestanen naar Suriname waren overgebracht om als contractarbeiders te werken, een onderdak.

Het Nickeriedistrict is het belangrijkste rijstdistrict van Suriname. In 1956 was er in totaal 12.106 ha in cultuur genomen en hiervan werd 11.146 ha met rijst beplant (VAN AS, 1957). Hieruit blijkt dat praktisch de gehele landbouw op de rijstcultuur geconcentreerd is.

Buiten de kleinlandbouw treft men in het Nickeriedistrict nog een middenstandsbedrijf en drie grootlandbouwbedrijven aan. Het middenstandsbedrijf, behorende aan de firma Van Dijk, is eveneens op de rijstbouw gericht en houdt zich sinds kort bezig met een experimentele aanplant van bacoen (bananen). Het bedrijf ligt ten zuiden en zuidwesten van Nw. Nickerie. Een van de grootlandbouwbedrijven is de suikerplantage Waterloo, die de voormalige plantages Waterloo, Nursery en Hazzard omvat. Het ligt ten oosten van Nw. Nickerie. In 1956 was 450 ha met suikerriet beplant. De andere twee grootlandbouwbedrijven zijn de Prins-Bernhardpolder en de Wageningenpolder. Deze twee bedrijven zijn na de oorlog met steun van de Nederlandse overheid voor de rijstbouw ingericht.

In tegenstelling tot de andere districten wordt het ingepolderde en uitgegeven areaal intensief voor de landbouw gebruikt. 74% van het areaal dat voor kleinlandbouw is uitgegeven, bleek volgens de landbouwtelling 1954 in cultuur te zijn genomen. Voor het gehele land bedroeg dit 51%.

Behalve aan landbouw wordt er ook aan visserij gedaan, en wel in pannen en op de Nickerie- en Corantijn-rivier. Deze visserij is geheel op de lokale markt ingesteld.

Aan de Corantijn oevers wordt veel hout gekapt. Hiervan gaat het grootste gedeelte naar Springland in Brits-Guyana, waar het verwerkt wordt.

De industrie van het district is, behalve de suikerfabriek Waterloo en het rijstverwerkingsbedrijf Wageningen, geheel geconcentreerd in Nw. Nickerie en werkt uitsluitend voor de lokale markt.

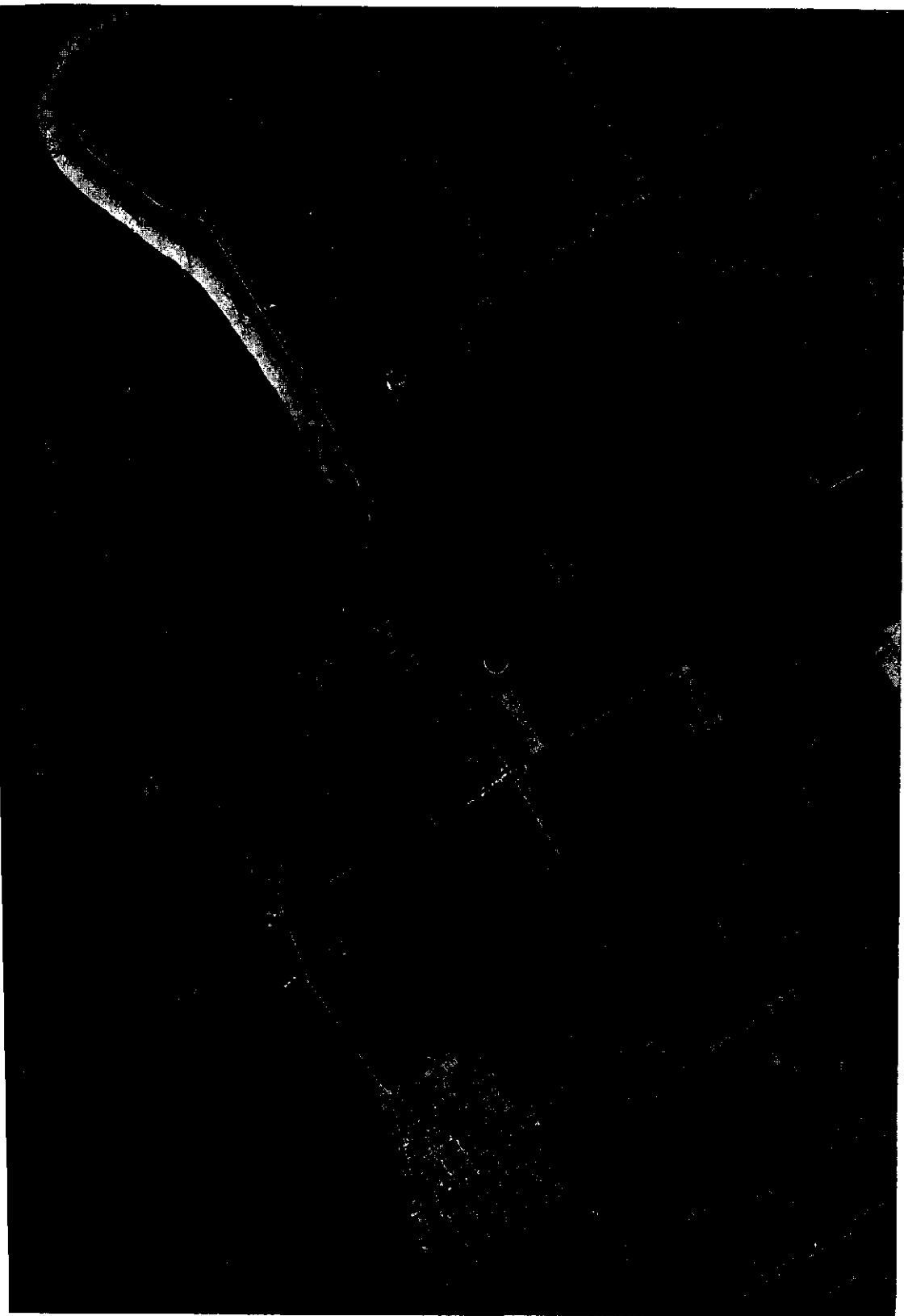
De verschillende vormen van bodemgebruik die in 1957 werden aangetroffen zijn op kaart no. 2 aangegeven. Afbeelding 6 geeft een indruk van het occupatiepatroon en bodemgebruik in het gebied ten oosten van Nw. Nickerie.

3.3.1.2. De bevolking

Sinds 1880 is de bevolking van het Nickeriedistrict verdrievoudigd. Uit tabel 1 blijkt dat deze groei onregelmatig is geweest.

De snelle toename in de periode 1900-1910 en 1920-1930 is te danken geweest aan de immigratie van Hindoestaanse en Indonesische contractarbeiders. In de periode 1930-1940 nam de bevolking praktisch niet toe en in de periode 1940-1945 stond de bevolkingsgroei zelfs stil, als gevolg van een emigratie naar het Surinaamse district en vooral naar Paramaribo. In de periode 1950-1956 nam de bevolking opnieuw snel toe als gevolg van een groot geboorte-overschot en enige immigratie vanuit andere delen van Suriname. Het is waarschijnlijk dat in de nabije toekomst deze groei zich zal voortzetten.

Uit kaart 3 blijkt dat in 1950 de bevolking ongelijk over het geoccupeerde

AFB. 6. Nieuw Nickerie en omgeving. Schaal $\pm 1:40.000$. *Opname 1958 Collectie Centraal Bureau Luchtkartering. Overgenomen uit het Tijdschrift van het Kon. Ned. Aardrijkskundig genootschap deel LXXIX 1962.*

TABEL 1. De groei van de bevolking in het district Nickerie.

Jaar	Inwonertal	Gemiddelde toename per jaar in procenten berekend vanaf het laatste jaar van opname	Periode
1880 ¹	3383	—	
1900	4157	1,1	1880-1900
1910	6642	6,0	1900-1910
1920	7962	2,0	1910-1920
1930	14543	8,0	1920-1930
1940	15622	0,7	1930-1940
1950 ²	16166	0,3	1940-1950
1956 ³	20100	4,1	1950-1956

¹ Verslagen Bestuur en Staat.² Volkstelling 1950.³ Burgerlijke Stand.

gebied verdeeld was. Nw. Nickerie vormde met ruim 3800 inwoners het demografische zwaartepunt.

Het is opvallend dat vooral in het westelijk deel de bevolkingsdichtheid in de oude polders aanzienlijk groter is dan in de gebieden die de laatste 15 jaar zijn ingepolderd. De Clarapolder is reeds jaren voor de landbouw in gebruik genomen en nog steeds schaars bewoond. Hetzelfde geldt voor de Nannipolder. Aan dit verschijnsel liggen verschillende oorzaken ten grondslag. In het verleden heeft men weinig aandacht aan het woonklimaat in nieuwe polders geschenken. Dit betekende dat de bevolking die zich in deze gebieden zou gaan vestigen er geen scholen, poliklinieken en andere verzorgende diensten zou aantreffen. Men verkoos het betere woonklimaat van het oude woongebied boven dat van het lege nieuwe land. Men bleef dus in de oude polders wonen, ook al werd de afstand tot de percelen in de nieuwe polders steeds groter waardoor de in cultuurname extensiever werd. Daarnaast was de joint family van de Hindoestanen vaak een factor die de boeren aan het oude land bond. In deze familie-vorm blijven de zoons van een gezin ook na het huwelijk bij hun ouders inwonen en vormen één huishouding waarvan de vader of, na diens overlijden, de oudste zoon het hoofd is. Het kleinlandbouwbedrijf is bij de Hindoestanen vaak geen gezinsbedrijf, maar een familiebedrijf. Deze bedrijven zijn in de loop van de jaren in oppervlakte toegenomen, omdat er percelen in nieuwe polders gelegen, aan het bedrijfsareaal zijn toegevoegd. De familie blijft evenwel in de oude polder wonen. Hetzelfde geldt ook, zij het in mindere mate, voor de oostelijke polders.

De belangrijkste bevolkingsgroepen zijn, evenals elders in Suriname, de Creolen, Hindoestanen en Indonesiërs. De Hindoestanen zijn in dit district de belangrijkste landaard zowel wat aantal als wat economische betekenis betreft.

Uit tabel 2 blijkt dat de verdeling van de landaarden binnen de verschillende gebieden over het algemeen afwijkt van de gemiddelde samenstelling van de districtsbevolking. In de Clarapolder, de Corantijnpolder, de van Drimmelpolder en de Hampton-Court polder domineren de Hindoestanen, die daar als kleinlandbouwers gevestigd zijn. In deze polders woont ruim 70% van de Hindoestaanse bevolking.

De Indonesiërs zijn het belangrijkste in aantal in Waldeck, Waterloo en

TABEL 2. Verdeling van de bevolking in Nickerie over sociaal-economisch gebied en landaard in 1950 (Volkstelling 1950)

Sociaal Economisch Gebied (indeling Volks- telling 1950)	Aantal bewoners	Verdeling over de landaarden in %				
		Creolen	Hindoe- stanen	Indone- siërs	Overigen	Totaal
Bovenbuurt	26	15	77	8	—	100
Corantijnpolder	2485	2	84	14	—	100
Clarapolder	447	—	97	3	—	100
Van Drimmelpolder	2328	1	83	16	—	100
Waldeck	1222	23	28	49	—	100
Nw. Nickerie	3855	63	28	3	6	100
Waterloo	861	10	28	62	—	100
Paradise	2227	6	46	48	—	100
Hamptoncourt polder	2432	6	86	7	1	100
Crappahoek	208	85	12	1	2	100
Peripheriegebieden	75	53	11	—	36	100
District Nickerie	16166	21	57	20	2	100

Paradise. Vele van hen, die in de laatste twee plaatsen wonen, zijn werkzaam als landarbeider op de suikerplantage Waterloo. De Creolen zijn voor 72% woonachtig in Nw. Nickerie. Verder woont nog een vrij groot aantal van hen in de polder Margarethenburg (Waldeck), die aanvankelijk was opgezet om werkeloze Creolen uit Nw. Nickerie naar de landbouw terug te voeren. Een succes is deze poging niet geworden.

Over het algemeen wonen de landaarden niet door elkaar. Zo zijn er polders waar praktisch maar één landaard woonachtig is. Wanneer een groep Indonesiërs in een overwegend Hindoeistaans gebied woont, dan zijn zij meestal terug te vinden langs een bepaalde weg of in een bepaald gedeelte van dat gebied. Men kan wel eens Creoolse of Indonesische gezinnen temidden van een Hindoeistaanse bevolking aantreffen, maar dit blijven uitzonderingen. Er bestaan ongetwijfeld onderlinge contacten, maar alle groepen houden een zekere afstand tot elkaar.

3.3.1.3. De ontsluiting

Er is bij de beschrijving van het wegennet uitgegaan van drie soorten wegen nl.:

- Primaire wegen, dit zijn wegen voor interregionaal verkeer;
- Secundaire wegen, dit zijn wegen voor interlokaal verkeer;
- Tertiaire wegen, dit zijn wegen voor lokaal verkeer.

Nickerie werd in 1957 ontsloten door een wegennet dat uitsluitend uit secundaire wegen bestond en dat een lengte van ± 60 km had. De kwaliteit van deze wegen was, met name in de regentijd, slecht en de detailontsluiting liet veel te wensen over. Een van de redenen van dit schaarse en slechte wegennet is het feit dat het gehele geoccupeerde gebied in het kleilandschap is gelegen. Hierdoor brengt de aanleg van wegen hoge kosten met zich mede en vergt ook het onderhoud veel geld. Dit wordt o.a. veroorzaakt doordat het verhardingsmateriaal (schelpen of zand) dat meestal voor secundaire wegen wordt gebruikt, in dit district moeilijk te verkrijgen is.

De oudste wegverbinding loopt vanuit Nw. Nickerie over de voordammen van de vroegere plantages naar de oostelijke polders. Later zijn in de nieuw aangelegde polders en op de oude plantagedammen wegen en fietspaden aangelegd. In de toekomst zal de oost-westverbinding, die de Corantijn-rivier met de Marowijne-rivier moet verbinden, over een deel van het huidige secundaire wegennet lopen. Na verbetering werd deze verbinding een primaire weg. Tevens zal Wageningen, dat nu alleen over de rivier bereikbaar is op het wegennet van Nickerie worden aangesloten.

3.3.1.4. De sociale en economische voorzieningen

Op een tweetal kaarten (4 en 5) is schematisch aangegeven hoe de sociale en economische voorzieningen over het Nickeriedistrict zijn verspreid. Op deze kaart zijn de voorzieningen die in Nw. Nickerie zijn geplaatst niet opgenomen, omdat het grote aantal voorzieningen van dit centrum op deze schaal niet goed weergegeven kan worden.

Uit de kaarten blijkt dat de voorzieningen buiten Nw. Nickerie praktisch over het gehele gebied waar bewoning voorkomt zijn verspreid. Voor de economische verzorgende eenheden geldt dit nog in sterkere mate dan voor de sociale. Behalve een concentratie van voorzieningen direct ten westen van Nw. Nickerie welke momenteel naar het stadje zijn overgeplaatst, is alleen op de vestigingsplaats Paradijs een zekere kernvorming op te merken. Verder zijn de verzorgende eenheden verspreid over de lintbebouwing, die op sommige plaatsen met name in de Corantijnpolder zo'n grote dichtheid heeft gekregen dat van een lintdorp gesproken kan worden. Dit zou men ook kunnen zeggen van de Sawmillkreekpolder en de Hamptoncourt polder.

3.3.1.5. Het verenigings- en gemeenschapsleven

Aan het verenigings- en gemeenschapsleven, dat van belang is voor het verkrijgen van een goed woonklimaat, is wegens tijdgebrek weinig aandacht geschonken. Zo spoedig mogelijk zal hiernaar een nader onderzoek moeten worden ingesteld.

3.3.2. De toekomstige ontwikkeling van het district Nickerie

Wanneer het centraplan is uitgevoerd zal het voor vele jaren het woonklimaat van het district Nickerie beïnvloeden. Daarom is het van belang, alvorens tot het vaststellen van de centra over te gaan, eerst een inzicht te verkrijgen in de toekomstige ontwikkelingen. Het Centraplan kan dan zoveel mogelijk aan de te verwachten situatie worden aangepast en daardoor beter haar toekomstige functie vervullen. Aangenomen is dat bij de toekomstige ontwikkeling van Nickerie de volgende punten een belangrijke rol zullen spelen:

a. Naar het zich laat aanzien zal voorlopig de economie van Nickerie haar overwegend agrarische karakter behouden. Een snelle toename van de bevolking zal dus uitbreiding van het landbouwareaal noodzakelijk maken.

b. In Nickerie is voldoende areaal voor landaanwinning beschikbaar. Hierbij doen zich problemen van waterstaatkundige aard voor. Wil men van lage drainagekosten verzekerd zijn, dan betekent dit meestal afwatering door middel van de zwaartekracht. In dit geval verdient het aanbeveling de polders in een strook van 4 km diepte langs de grote rivieren, de Nickerie- en de Corantijn-rivier, aan te leggen. Voor de rijstbouw, maar ook voor andere cultures

bijv. de bacovencultuur, is het noodzakelijk dat men in de scherpe droge tijd, welke kenmerkend is voor het klimaat van Nickerie, kan beschikken over zoet water. Voor de zuidoever ligt het vraagstuk makkelijker dan voor de noordoever. Om op de zuidoever over voldoende water te kunnen beschikken zal het noodzakelijk zijn dat in het moerasgebied achter de polders in het Nannibekken voorzieningen worden getroffen. In dit verband is het gewenst een belangrijk areaal te reserveren, zodat er voldoende ruimte blijft om toekomstige irrigatieplannen te realiseren.

c. Het is uit het oogpunt van een efficiënte ontsluiting en voor een doeltreffende sociale en economische verzorging van een gebied wenselijk, dat de occupatie een min of meer aaneengesloten geheel vormt.

d. Hoewel te verwachten is dat het grootste deel van het aan te winnen landbouwareaal uitgegeven zal worden aan kleinlandbouwers, is toch rekening gehouden met een zekere uitbreiding van het grootlandbouwareaal, nl. rond de plantage Waterloo en het Wageningen-project.

e. De boerenbevolking van Nickerie heeft te kampen met een chronisch gebrek aan brandhout en geriefhout. Er zullen voldoende bosreserves moeten worden aangehouden om in de toekomstige behoefte aan hout te kunnen voorzien.

f. De visteelt in Nickerie is van betekenis en heeft plaats in de monding van de Nickerie- en Corantijn-rivier en in pannen ten noorden van de Nickerie-rivier. Reservering van een gebied voor de pannen-visserij wordt wenselijk geacht.

g. Door de aanleg van de oost-westverbinding zal het wegnnet van Nickerie op dat van de rest van Suriname worden aangesloten. Deze primaire weg zal tevens Wageningen met Nw. Nickerie verbinden en een belangrijk element vormen bij de plaatsbepaling van toekomstige areaalsuitbreidingen aan de Noord-Nickerie-oever.

Uitgaande van deze algemene overwegingen is op kaart 6 schematisch aangegeven welk bodemgebruik in de toekomst wordt verwacht. Aansluitend op de bestaande occupatiegebieden zullen naar het zuiden langs de Corantijn-rivier en naar het zuid-oosten langs de Nickerie-rivier polders voor bevolkingslandbouw worden aangelegd. Ook aan de noord-oever van de Nickerie-rivier, langs de oost-westverbinding, kan op den duur een uitbreiding van het landbouwareaal worden verwacht. Dit betekent dat een regeling met Wageningen moet worden getroffen voor de aanvoer van irrigatiewater. Dit kan nl. alleen via het Wageningenproject plaats vinden. Het laat zich aanzien dat de landaanwinning de eerste jaren vooral langs de zuid-oever van de Nickerie-rivier plaats zal hebben. Het verdient aanbeveling de uitbreiding van het grootlandbouwareaal zoveel mogelijk te laten plaats vinden in de nabijheid van de bestaande complexen van Waterloo en Wageningen. Het gebied ten zuiden van het huidige landbouwareaal zal voorlopig gereserveerd blijven voor zoetwatervoorziening van dit gebied (conservancy). Op verschillende plaatsen zijn bosreserves geprojecteerd die moeten voorzien in de behoefte aan boerengeriefhout. Het areaal rond de huidige vispannen is gereserveerd voor visteelt. De arealen bestemd voor bewoning, de sociaal-economische voorzieningen en de industrie zijn alle opgenomen in de centra. Hierop zal nader worden ingegaan.

Ook het toekomstige wegnnet is in dit schematisch bodembestemmingsplan aangegeven.

De ontsluiting kon, afgezien van het tracé van de oost-westverbinding in het oude land, met vrij grote zekerheid worden aangegeven.

3.3.3. De centra in Nickerie

Aan de hand van *a.* de huidige situatie, *b.* de toekomstige ontwikkeling en *c.* de nationale richtlijnen, kan nu worden aangegeven aan welke centra in de komende jaren in Nickerie behoefte zal bestaan en waar deze zullen moeten worden geplaatst.

Er zijn voor dit district 3 regionale centra vastgesteld waaronder 1 districtscentrum nl. Nw. Nickerie en Groot-Henar en Wageningen als regionale centra. Daarnaast zijn drie lokale centra geprojecteerd nl. Nanni, Corantijn en Paradise, evenals een drietal lokale centra in het gebied dat in de nabije toekomst voor landaanwinning in aanmerking komt.

Op kaart 7 zijn deze centra met hun theoretisch verzorgingsgebied aangegeven. Het theoretisch verzorgingsgebied is een hulpmiddel dat het mogelijk maakt globaal een indruk te krijgen of een gebied op een verantwoorde en efficiënte wijze door een groep van centra wordt verzorgd. Wil een gebied goed verzorgd zijn dan zal het gehele areaal door de cirkelvormige verzorgingsgebieden bedekt moeten zijn. Voor een efficiënte spreiding van de centra is het gewenst dat de theoretische verzorgingsgebieden van de centra elkaar zo min mogelijk overlappen. Uit kaart 7 blijkt dat met de voorgestelde spreiding van de centra een redelijke en efficiënte verzorging verwacht mag worden.

Hiervoor is reeds aangegeven dat de administratieve verzorgingsgebieden (zie kaart 8) van de lokale centra worden vastgesteld door de telgebieden die voor het merendeel in het theoretische verzorgingsgebied zijn gelegen, tot het feitelijke verzorgingsgebied te rekenen. Het administratieve verzorgingsgebied van de regionale centra wordt vastgesteld door hierbij te rekenen die administratieve verzorgingsgebieden van de lokale centra die voor het merendeel in het theoretische verzorgingsgebied van het regionale centrum zijn gelegen.

Er is bij het vaststellen van de administratieve verzorgingsgebieden rekening gehouden met de huidige situatie. Zo is bijv. Paradise ondergebracht in het regionale verzorgingsgebied van Nw. Nickerie, ook al zou het in theorie bij Groot-Henar kunnen worden geplaatst. Verwacht wordt evenwel dat het feitelijke verzorgingsgebied van Groot-Henar zich meer naar het oosten uit zal strekken. Dit is o.a. het gevolg van de grote invloed die van de verzorgende eenheden van Nw. Nickerie uitgaat.

Hierna is in het kort een beschrijving gegeven van de verschillende centra en hun administratieve verzorgingsgebied.

Nieuw Nickerie

Nieuw Nickerie wordt voorgesteld als een regionaal centrum. Deze plaats heeft, als hoofdstad van het Nickeriedistrict, een hoger verzorgend niveau dan de andere regionale centra. Het is, gezien de gunstige ligging, mogelijk dat Nw. Nickerie in de verre toekomst een centrum van nationale betekenis wordt. Op korte termijn zal de verzorgende functie van deze plaats niet in belangrijke mate toenemen. Dit is eerst te verwachten wanneer er industrialisatie van enige omvang zal plaats vinden.

De woonfunctie van het centrum is vooral in de laatste jaren sterk toegenomen. Vele van de nieuwe bewoners zijn landbouwers die zich, aangetrokken door het betere woonklimaat, in Nw. Nickerie hebben gevestigd. Het gevaar van een ongezonde groei van Nw. Nickerie (urbanisatie) ten koste van de agrarische gebieden is aanwezig. De verbetering van het woonklimaat in het district Nickerie zal dan ook op evenwichtige wijze moeten gebeuren.

Nw. Nickerie is gelegen aan de Nickerie-rivier en aan een secundaire weg, die in de toekomst als een primaire weg zal fungeren. Door zijn ligging tussen de oostelijke en westelijke polders is deze plaats het zwaartepunt van de sociale en economische activiteiten van het district. Wanneer de occupatie van het district zich gaat uitbreiden zal Nw. Nickerie op den duur excentrisch in het occupatiegebied komen te liggen.

De bevolking bestond in 1950 uit 34% Creolen, 43% Hindoestanen en 20% Javanen. De Creolen zijn bijna alle in Nw. Nickerie gevestigd.

Het regionale verzorgingsgebied van Nw. Nickerie (kaart 8) omvat, behalve het eigen lokale verzorgingsgebied, de verzorgingsgebieden van de lokale centra Nanni, Corantijn en Paradise. In het lokale verzorgingsgebied zijn de volgende telgebieden gelegen; de Van Drimmelpolder (8), Waldeck (9), Sisdoredjo (10), Margarethenburg (11), Nw. Nickerie (12), Waterloo (14), Karang Anjar (15) en de polder achter Nw. Nickerie (13). De zuidelijke grens van het verzorgingsgebied kan eerst definitief worden vastgesteld wanneer bekend is op welke wijze dit nu nog lege gebied geoccupeerd zal worden. Het gebied ten zuiden van de Nannikreek zal, wanneer het in de toekomst in cultuur zal zijn genomen, aanvankelijk verzorgd worden door een lokaal centrum dat voorlopig binnen de regionale verzorgingssfeer van Nw. Nickerie zal vallen. Op den duur zal meer naar het zuiden, bij voorkeur aan de Corantijn, een regionaal centrum moeten worden geplaatst. Binnen het lokale verzorgingsgebied kunnen verzorgingskernen worden ingericht in de Van Drimmelpolder en op het emplacement van de plantage Waterloo. Hier zijn momenteel reeds kleine concentraties van voorzieningen aanwezig.

N a n n i

Nanni wordt voorgesteld als een lokaal centrum, en is gelegen in het regionale verzorgingsgebied van Nw. Nickerie. Het centrum is geplaatst in de praktisch nog onbewoonde Nannipolder en zal tevens de nog schaars bewoonde Clarapolder en het potentiële landbouwareaal, dat in de tweede stalweide is gelegen, gaan verzorgen. Aangenomen wordt, dat zodra het centrum zijn verzorgende functie zal gaan uitoefenen, de bevolking in het areaal snel zal toenemen. Wanneer in de toekomst het gebied ten noorden van de Nannikreek en ten westen van het huidige verzorgingsgebied in cultuur zal worden genomen, zal vermoedelijk de grens die momenteel is voorgesteld, gewijzigd moeten worden. Binnen het verzorgingsgebied kunnen verzorgende kernen worden ingericht bij het gemaal op de grens van Clara- en Nannipolder, bij de Clara-sluis en bij de Nanni-sluis. Aangezien deze kernen nog niet aanwezig zijn, zal alleen wanneer gebleken is dat daaraan werkelijk behoefte is tot uitvoering mogen worden overgegaan.

Nanni is gelegen aan een secundaire weg en kan in de toekomst in de buurt of wellicht zelfs aan een primaire weg komen te liggen.

De bevolking bestaat uit 96% Hindoestanen en zal vermoedelijk ook in de toekomst overwegend Hindoestaans blijven.

Corantijn

Corantijn wordt voorgesteld als een lokaal centrum en is gelegen in het regionale verzorgingsgebied van Nw. Nickerie. Het lokale verzorgingsgebied van dit centrum, dat gelegen is aan een secundaire weg, is van geringe omvang en omvat alleen de Corantijnpolder (6), een klein areaal ten noorden hiervan (7) en de eerste stalweide (5). De bevolking welke voor 84% uit Hindoestanen en voor 14% uit Indonesiërs bestaat is, gezien de oppervlakte van het gebied, omvangrijk. Dit komt doordat nu nog een groot deel van de landbouwers, die hun bedrijven in de Clara- en Nannipolder hebben, in de Corantijnpolder woont. Wanneer evenwel de verzorgende eenheden van Nanni gaan functioneren zal het woonklimaat in deze polders zodanig verbeteren, dat de landbouwers zich daar op hun bedrijven gaan vestigen. Het gevolg hiervan is dat er geen belangrijke bevolkingstoename is te verwachten. Corantijn is dichtbij Nw. Nickerie gelegen. Dit laatste centrum heeft reeds nu een belangrijk deel van de lokale verzorgende functies van Corantijn op zich genomen. Gezien het voorgaande zal de opzet van het centrum van bescheiden omvang dienen te zijn.

Paradise

Paradise wordt voorgesteld als een lokaal centrum en is op 10 km afstand van Nw. Nickerie gelegen. Paradise ligt aan de Nickerie-rivier en aan een secundaire weg. De bevolking bestaat voor 58% uit Hindoestanen en voor 36% uit Indonesiërs. Het verzorgingsgebied bestaat uit de volgende telgebieden: de vestigingsplaats Longmay (16); Paradise met uitbreidingen (17) en de Sawmillkreek en Boonackerpolder (18). In de toekomst is geen uitbreiding van het landbouwareaal en geen toename van de agrarische bevolking te verwachten. Wellicht kan het centrum door zijn gunstige ligging aan de rivier nog van betekenis worden. Binnen het verzorgingsgebied zijn de mogelijkheden aangegeven voor de vestiging van een tweetal verzorgingskernen nl. bij het Drie-Kokerpunt en in Longmay.

Groot-Henar

Het centrum Groot-Henar is voorgesteld als een regionaal verzorgend centrum. Het is gelegen in de Groot-Henarpolder, die in 1957 nog niet in exploitatie was genomen. Het centrum ligt aan een secundaire weg die in de nabije toekomst een primaire weg zal worden.

Momenteel omvat het lokale verzorgingsgebied van dit centrum de Groot-Henarpolder (22), de Klein-Henarpolder (23), de Hamptoncourtpolder (21) en de Prins-Bernhardpolder (20). Het lege gebied langs de Nickerie-rivier dat in de toekomst op regionaal niveau door Groot-Henar zal worden verzorgd, is voorlopig buiten beschouwing gelaten. Eerst in de toekomst wanneer de occupatie zich in oostelijke richting zal gaan uitbreiden, zal het centrum een regionale functie gaan vervullen. Opgemerkt dient te worden dat momenteel het centrum centraal in het verzorgingsgebied ligt. Zodra evenwel het centrum Groot-Henar regionaal verzorgend moet optreden, zal het excentrisch in het verzorgingsgebied gelegen zijn.

In het verzorgingsgebied van Groot-Henar is aangegeven waar verzorgingskernen kunnen worden geplaatst, nl. in de Hamptoncourtpolder en de Klein-

Henarpolder. Deze vervullen momenteel een belangrijke verzorgende functie, maar zullen van minder betekenis worden wanneer het centrum Groot-Henar geheel uitgegroeid zal zijn.

W a g e n i n g e n

Wageningen is voorgesteld als een regionaal centrum. Het is gelegen aan de Nickerie-rivier en zal met de oost-westverbinding in contact staan. Wageningen verkeert in meer dan één opzicht in een uitzonderingspositie. Ingericht als een dorp voor Nederlandse kolonisten, is het peil van de voorzieningen hoog. Gerekend naar Surinaamse maatstaven, mag van een verzorgend niveau van regionale aard gesproken worden. Gezien evenwel het gebied en het aantal inwoners dat door dit centrum verzorgd worden, heeft men te doen met een centrum van lokale aard. Eerst in de toekomst, wanneer het landbouwareaal en de agrarische bevolking tot voldoende omvang zijn uitgegroeid en zich binnen het regionale verzorgingsgebied lokale verzorgingscentra hebben gevormd, zal met recht van een regionaal centrum gesproken kunnen worden.

De toekomst van het centrum is nauw verbonden met de ontwikkelingen die binnen het Wageningenproject zullen plaats vinden. Daar deze ontwikkeling niet duidelijk is, valt ook t.a.v. de toekomst van dit dorp niet veel te zeggen. Wel mag worden verwacht dat de verzorgende eenheden de eerste tijd niet belangrijk uitgebreid behoeven te worden.

3.4. DE REGIONALE UITWERKING VOOR DE OVERIGE DISTRICTEN IN SURINAME

Het aangeven van de plaats van de centra in het Nickeriedistrict is in extenso besproken, opdat een inzicht kan worden verkregen in de werkwijze die gevolgd is bij de regionale uitwerking van het centraplan. Hierna zullen in het kort de centraplannen voor de overige districten besproken worden, waarbij alleen de voorgestelde centra zullen worden aangegeven, alsmede de belangrijkste problemen, die zich bij de regionale uitwerking hebben voorgedaan. Op kaart no. 9 is een overzicht gegeven van de centra die in het centraplan zijn aangegeven.

Coronie (B.L.O., 1957 (5))

In 1957 woonden de ruim 4200 inwoners van Coronie (overwegend Creolen) in één lintbebouwing van ± 20 km lengte. In het midden van de occupatie is de lintbebouwing zeer geconcentreerd en zijn er enkele zijwegen. Naar beide uiteinden toe wordt de bewoning schaarser en ontstaan hier en daar grote hiaten in de lintbebouwing. Ondanks het geringe inwoneraantal maakt de zeer geïsoleerde ligging van het district en de uitgestrektheid van de bewoning het noodzakelijk, dat er een drietal centra in het centraplan wordt opgenomen, nl. Totness-Friendship als het regionale- en districtcentrum, en Novar en Hamilton als lokale centra.

Wanneer de uitbreiding van het landbouwareaal binnen de verzorgingsgebieden van de centra zal vallen (hier ligt nl. nog het merendeel van het areaal braak) dan kunnen deze centra, wanneer zij eenmaal naar behoren zijn ingericht, voor geruime tijd in de behoefte van de bevolking voorzien.

Saramacca (B.L.O., 1960)

De uitwerking van het centraplan voor het Saramaccadistrict bracht vele moeilijkheden met zich mede, omdat de occupatie van dit district zich uitstrekt van Uitkyk naar Coppename-punt, een afstand van circa 70 km. Tussen deze twee punten zijn grote arealen, bijv. tussen Coppename-punt en Calcutta, die niet of zeer schaars bewoond zijn. Tussen Calcutta en Uitkyk valt de occupatie uiteen in een drietal stroken nl. langs de noordoever en de zuidoever van de Saramacca-rivier en langs de weg Calcutta-Uitkyk. In 1957 bedroeg de totale bevolking ruim 10.000 zielen (59% Hindoestanen en 32% Indonesiërs), waaruit blijkt dat de bevolkingsdichtheid in dit gebied gering is. De occupatie van het gebied is nog beweeglijk. Om deze reden is te verwachten dat er in de toekomst wijzigingen in het voorgestelde centraplan nodig zullen zijn. Ervan uitgaande dat de toekomstige occupatie voorlopig binnen de hiervoor genoemde drie stroken zal plaats vinden, zijn drie regionale centra en een tiental lokale centra voorgesteld. De drie regionale centra, Coppename, Calcutta en Groningen (dit laatste centrum is tevens districtscentrum), zijn aan de zuidoever van de Saramacca-rivier gelegen, evenals de lokale centra Carl-Francois, Tijgerkreek, Tambaredjo en Kampong Baroe. Het westelijke deel van de noordoever van de Saramacca-rivier wordt verzorgd door de lokale centra Huwelijkszorg, Bombay en Prevoyance. Het overige deel van de noordoever zal vermoedelijk opgenomen worden in het Jarikabaproject, waarin een drietal lokale centra zijn geplaatst, maar waarvan de ligging nog niet vast staat. Deze lokale centra zijn Markshoop, Jarikaba en Goede Verwachting. De regionale verzorging van dit gebied zal vermoedelijk door Uitkyk, een regionaal centrum in het Surinamedistrict, geschieden.

Het Surinamedistrict (B.L.O., 1957 (3))

Voor het Surinamedistrict is alleen een centraplan opgesteld voor het mijnbouwareaal rond Paramaribo en het gebied dat ten noorden hiervan ligt. Deze streek is zeer dicht bevolkt en vrij intensief, althans naar Surinaamse maatstaven, in cultuur gebracht. De bevolking bedroeg in 1957 \pm 73.000 personen, waarvan 56% Hindoestanen, 22% Creolen en 19% Indonesiërs. Het grootste probleem bij het opstellen van het centraplan voor dit district vormt de stad Paramaribo. Deze stad, die een afzonderlijk district vormt, moest bij het opstellen van het centraplan uiteraard in beschouwing worden genomen, daar Paramaribo behalve een nationaal verzorgende functie, ook een regionale en lokale verzorgende taak heeft voor een deel van het Surinamedistrict. Het is de vraag in hoeverre de enorme zuigkracht, die deze stad in het Surinamedistrict uitoefent op de bevolking als gevolg van de hoge kwaliteit en grote kwantiteit van haar verzorgende eenheden het ontstaan van regionale en lokale centra in haar omgeving zal bemoeilijken.

Er is van uitgegaan dat de lokale centra in de nabijheid van Paramaribo een aanzienlijke concurrentie van deze stad zullen ondervinden. Zo zal een deel van de bevolking van een regionaal verzorgingsgebied dat grenst aan het regionale verzorgingsgebied van Paramaribo, zich vermoedelijk op Paramaribo oriënteren. Dit wil niet zeggen dat in de lokale en regionale centra rond Paramaribo alle voorzieningen van dezelfde kwaliteit moeten zijn als die in de stad, maar wel zal er op gelet moeten worden dat de verschillen niet al te zeer naar voren treden.

Paramaribo is een nationaal, districts en regionaal centrum. Daarnaast zijn er nog 3 regionale centra voorgesteld nl. Uitkyk, Lelydorp en Paramam.

Binnen het regionale verzorgingsgebied van Paramaribo zijn de lokale centra Kwatta, Duisburg, Meerzorg en Livorno voorgesteld. Gezien de snelle uitbreiding van Paramaribo naar het zuiden is het te verwachten dat Livorno zich niet tot een lokaal centrum zal ontwikkelen. Voor het gebied ten noorden van Paramaribo, waar in theorie een lokaal centrum zou kunnen worden geplaatst, is aangenomen dat de lokale verzorging door Paramaribo zal geschieden.

Het regionale centrum Uitkyk heeft in het Surinamedistrict alleen het nieuwe centrum Kuarasan binnen zijn grenzen. In het Saramaccadistrict zal het in de toekomst een twee- tot drietal lokale centra in het Jarikabaproject gaan verzorgen. Binnen het regionale verzorgingsgebied van Lelydorp zijn drie lokale centra gelegen nl. Santo, Welgedacht en Houttuin. Het is waarschijnlijk dat deze centra zich voor hun regionale verzorging voor een belangrijk deel op Paramaribo zullen oriënteren. Eerst wanneer het gebied ten zuiden van Lelydorp in gebruik zal worden genomen, zal de regionale functie van Lelydorp zich kunnen ontplooiën.

Het regionale centrum Paramam heeft als gevolg van mijnbouwactiviteiten in zijn gebied een belangrijke functie, die na het gereedkomen van de Brokoppo-stuwdam en de grote aluminiumfabriek nog in betekenis zal toenemen. Getracht moet worden om Paramam tot een zelfstandig centrum te ontwikkelen. Momenteel bestaat nog de neiging om de bevolking in of vanuit Paramaribo te verzorgen en Paramam te laten uitgroeien tot een fabrieksstad zonder woonfunctie. Tevens zijn maatregelen nodig om het gebied tussen Paramaribo en Paramam op een juiste wijze tot ontwikkeling te brengen. Het gevaar is nl. niet denkbeeldig dat deze twee centra op een ongewenste wijze zullen samensmelten door middel van een onoverzichtelijk stelsel van voorsteden en verstedelijkte dorpen. Binnen het regionale verzorgingsgebied van Paramam zijn de lokale centra Biliton, Domburg en Laarwijk gelegen.

Commewijne (B.L.O., 1957 (4))

De occupatie van het Commewijnedistrict heeft zowel ten noorden als ten zuiden van de Commewijne-rivier plaats gehad. In het zuidelijke gedeelte, dat via de oost-westverbinding en een veerpont naar Paramaribo een redelijke verbinding met de rest van Suriname heeft, is een regionaal centrum Nw. Amsterdam gepland dat tevens als districtscentrum zal fungeren. Binnen het regionaal verzorgingsgebied vallen een zestal lokale centra, nl. Jachtlust, Mariënborg, Alkmaar, Margrita, Kroonenburg en Orleana. Dit laatste centrum zal eerst worden ingericht wanneer met de occupatie van het gebied rond de Orleanakreek zal worden begonnen. Zodra rond de oost-westverbinding, die tijdens het opstellen van het centraplan nog niet was aangelegd, belangrijke landaanwinningen zullen plaats hebben, zal de vestiging van een regionaal centrum in dit gebied noodzakelijk zijn.

De ontsluiting van de noordoever laat nog veel te wensen over. Eenmaal per dag vaart een rivierboot van de Scheepvaart Maatschappij Suriname er langs en doet verschillende nederzettingen aan. Tevens kan men zich overdag op verschillende punten door kleine boten laten overzetten. Op de noordoever, waar in 1950 meer dan 7000 personen woonden, zijn alleen fietspaden aanwezig. Op de voormalige suikerplantage Alliance is een regionaal centrum

voorgesteld. Binnen het regionale verzorgingsgebied van Alliance vallen de lokale centra Storkoe en Sloodwijk. Dit regionale centrum zal eerst tot ontwikkeling kunnen komen, wanneer op de noordoever een autoweg zal zijn aangelegd met een brug over de Matappicakreek. Na de aanleg van deze weg zullen waarschijnlijk meerdere centra aan de noordoever onder de regionale verzorgingsinvloed van Alliance vallen.

De ligging van vele centra is bij de uitwerking van het centraplan voor de Commewijne bepaald door reeds bestaande concentraties. Ook het bestaande wegnnet heeft hierop invloed uitgeoefend. Als gevolg hiervan liggen vele centra zoals Nw. Amsterdam, Margrita, Alkmaar en Storkoe aan de Commewijne-rivier, waardoor slechts de helft van het potentiële lokale verzorgingsgebied (voor Nw. Amsterdam is dit zelfs minder) wordt bestreken. Hierdoor liggen de centra die aan de noord- en zuidoever zijn gelegen vaak op een korte afstand (2 km) van elkaar en moet de bevolking die ver van de rivier af woont vaak grote afstanden afleggen om een lokaal centrum te bereiken. Het oude occupatiepatroon en de scheidende functie van de Commewijne-rivier maakten een kostbare en niet altijd efficiënte uitwerking van het centraplan voor dit district noodzakelijk.

De overige centra

Voor het Marowijnedistrict is het centraplan niet op regionaal niveau uitgewerkt, daar hier de occupatie nog van te geringe omvang is. Er bevinden zich hier twee nederzettingen, die zich in de toekomst tot regionale centra zullen kunnen ontwikkelen, nl. Moengo en Albina.

In het zuidelijk deel van het Surinamedistrict en in het onlangs opgerichte Brokopondodistrict voltrekken zich dank zij het Brokopondoproject grote veranderingen. Voor dit gebied en voor het binnenland waren in 1960 nog geen plannen voor de ruimtelijke structuur van het verzorgende apparaat op regionaal niveau uitgewerkt.

3.5. DE NATIONALE RICHTLIJNEN VOOR DE LOKALE UITWERKING

In het voorgaande is nagegaan welke nationale richtlijnen zijn opgesteld en op welke wijze de regionale uitwerking heeft plaats gevonden (Het Centraplan). Hierna is aangegeven op welke wijze de lokale uitwerking plaats vond en welke nationale richtlijnen daarbij zijn gebruikt (Het Stedebouwkundige plan).

In het stedebouwkundige plan wordt voor ieder centrum een bodembestemmingsplan uitgewerkt. Voordat hiertoe kan worden overgegaan moet bekend zijn welke voorzieningen in een centrum moeten worden ondergebracht. Hierbij is als volgt te werk gegaan. Eerst is een methode uitgewerkt waarmee de toekomstige bevolking in het verzorgingsgebied van een centrum kan worden geraamd (3.5.1). Vervolgens is een ideale opbouw van het verzorgende apparaat vastgesteld waarbij is aangegeven het aantal voorzieningen per 1000 of 10.000 personen en de verdeling van de voorzieningen over de verschillende categorieën centra (3.5.2). Daarna zijn de richtlijnen voor de ruimtelijke ordening van een centrum aangegeven (3.5.4). Aan de hand van de drie groepen richtlijnen was het mogelijk tot de lokale uitwerking (het opstellen van een bodembestemmingsplan) van de centra over te gaan (O.W.V., 1960 (1)).

3.5.1. *Richtlijnen voor de raming van de toekomstige bevolking in de verzorgingsgebieden van de centra*

Voor een raming van de toekomstige bevolking van een verzorgingsgebied kan niet worden uitgegaan van de natuurlijke bevolkingsaanwas. Niet alleen is er te weinig bekend van de regionale en lokale geboorte- en sterftcijfers, maar bovendien blijkt de groei van de bevolking in gebieden van geringe omvang en gemakkelijk overschrijdbare grenzen overwegend bepaald te worden door de immigratie en emigratie.

De emigratie en immigratie is op haar beurt weer afhankelijk van de bestaansmogelijkheden, welke binnen een verzorgingsgebied aanwezig zijn. Om te kunnen komen tot een raming van de toekomstige bevolking zullen derhalve de ontwikkelingen, die binnen de verschillende produktie sectoren (landbouw en veeteelt, visserij, mijnbouw, handel en industrie) van een gebied te verwachten zijn, moeten worden nagegaan.

a. **Landbouw en Veeteelt** zullen in het merendeel van de centra de belangrijkste bronnen van werkgelegenheid zijn. Voor alle telgebieden, waaruit het verzorgingsgebied van een centrum bestaat, wordt nagegaan welke toekomstige mogelijkheden voor de landbouw en veeteelt aanwezig zijn en op welke wijze deze agrarische takken beoefend zullen worden.

Voor de landbouwarealen is aangenomen dat 10% van het gebied in gebruik genomen zal worden voor wegen loos- en irrigatieleidingen; 90% is derhalve beschikbaar voor landbouwdoeleinden. Aangenomen is dat de gemiddelde bedrijfsgrootte in de oude kleinlandbouwgebieden niet groter dan 4 ha zal zijn. Voor de agrarische gebieden op het nieuwe land is over het algemeen wel bekend hoeveel landbouwbedrijven men daar plaatsen wil. Zo niet dan wordt ook hier een gemiddelde bedrijfsgrootte van 4 ha aangehouden. De aanname van 4 ha is gebaseerd op het feit dat in 1960 ruim 47% van de bedrijven in Suriname kleiner dan 2 ha was en bijna 75% kleiner dan 4 ha. De grootte van het gemiddelde gezin werd aan de hand van de gegevens van volkstelling 1950 geraamd op 5 personen. Uitgaande van deze aannamen bedraagt de bevolkingsdichtheid van de agrarische bevolking per km² netto landbouwareaal 125 personen. Voor gebieden waar grootlandbouw wordt bedreven, is vastgesteld welke gewassen zullen worden verbouwd en hoeveel arbeidskrachten er gemiddeld per jaar per ha nodig zullen zijn.

Weet men hoeveel landbouwkrachten in een bepaald gebied nodig zijn, dan wordt dit cijfer met 3,3 vermenigvuldigd om de totale arbeidersbevolking te berekenen. Men is ook hier uitgegaan van een gemiddelde gezinsgrootte van 5 personen en aangenomen is, dat elk gezin 1,5 arbeidskracht leveren kan, omdat naast de man, de vrouw of de kinderen arbeid zullen verrichten. Op deze wijze kan geschat worden welke agrarische bevolking in het verzorgingsgebied van een centrum verwacht mag worden.

b. **Visserij en Bosbouw.** Aangezien beide sectoren over het algemeen weinig arbeidsgelegenheid scheppen en de exploitatiearealen waarin zij bedreven worden buiten de verzorgingsgebieden liggen, zal alleen in bijzondere gevallen een raming nodig zijn.

c. **Mijnbouw** komt maar in enkele centra voor. Voor ieder van deze centra zal een aparte raming van de toekomstige bevolking moeten worden opgesteld.

d. Handel, transport, nijverheid en overige instellingen van dienstverlenende aard. Wanneer deze bedrijven en instellingen uitsluitend een verzorgende functie hebben voor het verzorgingsgebied van het centrum, wordt aangenomen dat de verzorgende bevolking een omvang heeft van 15% van de agrarische bevolking. Het is mogelijk dat een aantal bedrijven behalve een verzorgende functie ook een stuwend karakter krijgt, d.w.z. dat zij voor een belangrijk deel hun diensten of goederen buiten het verzorgingsgebied van het centrum verlenen of afzetten. Dit is voor de sociale verzorgende diensten bijv. het geval in het districtscentrum en tot op zekere hoogte in het regionale centrum. Wanneer dit verschijnsel optreedt in de nijverheid dan zal hierna gesproken worden van industrialisatie. Er zijn drie graden van industrialisatie aangenomen.

1. Geringe industrialisatie. Het karakter van het centrum en het verzorgingsgebied is geheel agrarisch. Enige bedrijven in de secundaire productiesector zetten een deel van de productie buiten het verzorgingsgebied van het centrum af, waarin zij gevestigd zijn en krijgen een stuwend karakter. In zo'n geval wordt aangenomen dat de bevolking, werkzaam in de secundaire productiesector, een omvang heeft van 15-30% van de agrarische bevolking.

2. Matige industrialisatie. Het karakter van het centrum wordt minder agrarisch en begint al sterk de invloed van de stuwende bedrijven in de secundaire sector te ondergaan. In zo'n geval is aangenomen dat het aantal personen werkzaam in de secundaire productiesector gelijk is aan 30-60% van de agrarische bevolking.

3. Aanzienlijke industrialisatie. In zo'n geval begint het centrum het karakter van een industriestadje te krijgen. Aangenomen wordt dat dan het aantal personen in de industrie werkzaam 60% of meer van de agrarische bevolking omvat. De totale bevolking bedraagt dus 160% of meer van de agrarische bevolking.

Daar de ramingsmethode gebruikt is voor agrarische gebieden (Paramaribo waar de grootste industriële bedrijvigheid wordt verwacht is buiten beschouwing gelaten en voor de mijnbouwcentra wordt een aparte raming gemaakt) zullen de laatste twee gevallen zelden voorkomen. Over het algemeen wordt in de lokale centra geen of weinig industrie verwacht. Alleen in de regionale centra zal met een zekere mate van industrialisatie rekening worden gehouden.

Aan de hand van de aannamen, die hierboven zijn gesteld, kan de toekomstige bevolking berekend worden. Voor een centrum, waar de ontwikkeling zich overwegend in de kleinlandbouwsector zal afspelen, is de bevolking volgens de volgende formule te berekenen:

$$\frac{O - \frac{O}{10}}{4} \times 5 + \frac{\frac{O - \frac{O}{10}}{4} \times 5 \times 15}{100} = \text{Optimale bevolking.}$$

Optimale agrarische bevolking + Verzorgende bevolking = Optimale bevolking

In deze formule is O de oppervlakte van het verzorgingsgebied.

Aangezien voor alle telgebieden binnen een verzorgingsgebied de agrari-

sche beroepsbevolking is geraamd, heeft men ook een indruk van de geografische spreiding van de bevolking over het verzorgingsgebied van een centrum.

De toekomstige bevolking, die men op deze wijze kan berekenen, wordt aangeduid als de optimale bevolking. Dit wil zeggen dat, gegeven de vastgestelde normen, de verhouding tussen bevolking en produktiemiddelen (voor de agrarische dorpen betekent dit dus de verhouding tussen de agrarische bevolking en het beschikbare land) het gunstigst is.

Aangenomen is dat de afvloeiing naar andere gebieden zal plaats vinden zodra de bevolking boven het optimale niveau komt. In Suriname waar nog grote vruchtbare gebieden onbewoond zijn is dit de meest gewenste ontwikkeling. Deze veronderstelling zal alleen juist blijken wanneer de nodige maatregelen worden getroffen om deze afvloeiing mogelijk te maken. In de agrarische sector betekent dit doorgaans landaanwinning of in sommige gebieden sanering.

In sommige verzorgingsgebieden was deze optimale bevolkingsgrens nu reeds overschreden. In deze gevallen neemt men meestal genoegen met een geringe overschrijding tot een bepaald maximum. Dit maximum is arbitrair vastgesteld. Men gaat er vanuit dat het overheidsbeleid zo zal zijn, dat de bevolking niet boven het maximum uitkomt en zo mogelijk tot het optimale aantal teruggebracht zal worden.

In regionaal verzorgende centra is buiten de verzorgende bevolking voor het lokale verzorgingsgebied ook de verzorgende bevolking voor het regionale gebied geconcentreerd. Er is van uitgegaan dat deze regionaal verzorgende bevolking 5% uitmaakt van de bevolking die binnen het gebied woont, dat door een regionaal centrum bestreken wordt.

De hierboven aangegeven ramingsmethode is grof. Het is evenwel de vraag of een verfijnde methodiek, waarvan de uitwerking gelet op de toen beschikbare gegevens ongetwijfeld veel tijd zou hebben gevergd en daardoor verdragend zou hebben gewerkt, veel zin had. Zodra evenwel betere gegevens beschikbaar komen en de inzichten omtrent de ontwikkelingsmogelijkheden binnen de verzorgingsgebieden van de verschillende centra zich verdiept hebben, dan kan zonedig tot het ontwerpen van nieuwe ramingsmethoden worden overgegaan.

Door gebruikmaking van de aangegeven ramingsmethode kan men op uniforme wijze voor de verschillende centra globaal het aantal personen ramen, dat door ieder centrum verzorgd moet worden. Men kan nu overgaan tot de vaststelling van het noodzakelijke verzorgende apparaat, dat in elk centrum moet worden ondergebracht. Langs deze weg wordt een denkraam gecreëerd dat, mits voorzichtig gebruikt en tijdig aangepast aan nieuwe ontwikkelingen, ongetwijfeld bruikbaar zal blijken.

3.5.2. De normen waaraan het verzorgende apparaat moet voldoen

De tweede groep van nationale richtlijnen geeft aan welke opbouw het verzorgende apparaat dient te hebben wil het op een verantwoorde wijze in de behoefte van de bevolking van bepaalde omvang tegemoet komen.

Er is onderscheid gemaakt tussen voorzieningen welke de overheid treft en waarop zij rechtstreeks invloed uitoefent, en voorzieningen die in hoofdzaak door particulieren worden verzorgd en waarop de overheid geen of slechts indirect invloed kan uitoefenen.

Voorzieningen die door de overheid worden verzorgd

Aangezien de overheid een groot deel van de verzorgende eenheden voor haar rekening neemt, zijn de normen die de regering voor het verzorgend apparaat vaststelt voor een belangrijk deel bepalend voor het woonklimaat.

Het formuleren van de normen bracht een aantal problemen met zich mede. Omdat de verzorgende apparatuur voor vele jaren het woonklimaat zal beïnvloeden, zal men moeten anticiperen op de ontwikkeling van toekomstige behoeften. Tevens zal men rekening moeten houden met de aard van de voorzieningen in de stedelijke centra. Dank zij de toenemende verbetering van de communicatie zal de landelijke bevolking steeds meer in staat zijn om de verzorgende eenheden van het eigen gebied te vergelijken met die in de stad. Wil het verzorgende apparaat in de districten een toetsing met de stad kunnen doorstaan, dan zal het verschil in niveau niet al te groot mogen zijn.

Gezien de huidige situatie zal het noodzakelijk zijn de normen voor het toekomstig verzorgende apparaat aanzienlijk hoger te stellen dan het huidige niveau. Hier staat tegenover dat, ook al is de financiële positie van de overheid vergeleken met vroeger in belangrijke mate verbeterd, men niet verwachten mag dat volledig aan de behoeften van het moment kan worden voldaan.

Er is bij de uiteindelijke vaststelling van de normen vanuit gegaan, dat deze niet alleen van belang zijn voor de opbouw van het verzorgende apparaat in de nabije toekomst, maar dat zij tevens moeten dienen als richtlijnen voor de latere ruimtelijke inrichting van de centra. Daar deze ruimtelijke inrichting tot in de verre toekomst invloed zal uitoefenen op de wijze waarop de verzorgende eenheden kunnen worden geplaatst is rekening gehouden met een ontwikkeling op lange termijn. Hierdoor werd tevens een indruk verkregen van de verzorgende functies die de overheid in de toekomst denkt te gaan vervullen.

Bij de definitieve vaststelling van de gewenste voorzieningen op korte termijn zal het, gezien de aard van de normen, nog noodzakelijk zijn een schaal van prioriteiten vast te stellen. Door de voorzieningen zowel naar kwaliteit als kwantiteit aan de huidige financiële situatie aan te passen, zal het binnen gegeven richtlijnen mogelijk zijn een verantwoord verzorgingsapparaat op te bouwen.

Het vaststellen en bijeenbrengen van normen voor alle voorzieningen, die tot het werkterrein van de overheid behoren heeft nog andere voordelen. Tot voor kort had men bij de departementen slechts een aantal zeer algemene criteria, die dienst deden bij het nemen van beslissingen of een verzorgende eenheid al dan niet nodig was. Deze criteria waren meestal niet duidelijk geformuleerd en sterk aan verandering onderhevig. Voor een deel was dit het gevolg van de slechte financiële toestand, waardoor men zich vaak genooddaakt zag via incidentele beslissingen in de meest dringende behoeften te voorzien. Het gevolg hiervan was een onevenwichtige verdeling van de verzorgende eenheden over de verschillende gebieden en een weinig logische opbouw van het verzorgende apparaat binnen een bepaald gebied. Via interdepartementaal overleg bleek het mogelijk een aantal criteria vast te stellen, die een verantwoorde spreiding van de verzorgende eenheden over de verschillende gebieden bevordert. Tevens werd bereikt dat binnen ieder verzorgingsgebied een evenwichtige opbouw van het verzorgende apparaat plaats kon vinden. Tenslotte

biedt het op nationaal niveau vaststellen van normen de mogelijkheid om op een verantwoorde wijze een meerjarige begroting op te stellen voor de fondsen welke nodig zijn voor overheidsvoorzieningen.

In staat no. 2 is voor zover mogelijk per departement aangegeven welke personeelsbezetting nodig is voor de verzorging van 10.000 (of 1000) personen en op welke wijze de verschillende verzorgende eenheden met hun personeel over de diverse centra zullen moeten worden verdeeld.

Het spreekt vanzelf dat het niet mogelijk is om alleen op basis van het aantal inwoners van een gebied het verzorgende apparaat vast te stellen. Bij de definitieve beslissing zal men o.a. rekening moeten houden met de ontsluiting van het gebied en de geografische spreiding van de bevolking, haar samenstelling naar leeftijd, bestaande behoeften enz.

Voorzieningen die door de particuliere sector worden verzorgd

Het particulier initiatief vervult een zeer belangrijke functie bij de sociale en economische verzorging van de bevolking. Bij de opstelling van stedenbouwkundige plannen van de centra dient men zorg te dragen, dat deze activiteiten op verantwoorde wijze in de centra kunnen worden ondergebracht. Van daar dat men een indruk moet hebben van de voorzieningen die geplaatst moeten worden.

1. De verzorging van het religieuze aspect ligt geheel in handen van particulieren. In elk centrum zal ruimte moeten zijn voor kerken en tempels. Het aantal wordt bepaald door de samenstelling naar religie van de bevolking in de verschillende centra. De percelen die voor kerken en tempels gereserveerd worden dienen zo ruim te zijn dat bij iedere tempel of kerk tevens een woning voor een bedienaar en een kleine vergaderruimte geplaatst kan worden.

2. Ten behoeve van de recreatie zullen ruimten beschikbaar moeten zijn voor bioscopen, danszalen, verenigingsgebouwen en particuliere sportvelden.

3. Ook op het gebied van het onderwijs worden belangrijke particuliere initiatieven ontwikkeld. Coördinatie vindt plaats door het Departement van Onderwijs dat het particuliere initiatief tracht aan te passen aan de bestaande algemene richtlijnen.

4. Winkels zijn van groot en dagelijks belang voor de verzorging van de bevolking. Alvorens vast te stellen hoeveel winkels binnen een centrum te verwachten zijn, is nagegaan welke winkelbezetting momenteel in Suriname aanwezig is (tabel 3).

TABEL 3. De winkelbezetting in 1957 in de verschillende districten

District	Aantal winkels ¹⁾	Inwoneraantal	Aantal winkels per 1000 personen
Nickerie	136	22.557	6,0
Coronie	32	4.292	7,5
Saramacca	50	10.193	4,9
Suriname	216	72.963	3,0
Paramaribo	884	104.409	8,5
Commewijne	78	18.799	4,1
Marowijne	51	9.084	5,6
Geheel Suriname	1447	242.297	5,9

¹⁾ Gegevens jaarverslag 1957 Departement van Sociale Zaken.

STAAT NO. 2. Normen waaraan het verzorgende apparaat moet voldoen

Departement van:	Verzorgend personeel	Districtscentrum	
		Personeel	Gebouwen
Algemene Zaken ¹			
Binnenlandse Zaken	Per 10.000 personen 1 bestuursopzichter 1 onderopzichter 4 assistenten 1 kantoorassistent	Districtscommissaris en secretaris en een administratieve staf die bepaald wordt door de omvang van de districtsbevolking	Districtskantoor waarin o.a. ook de verzorgende diensten van dep. van Financiën en Sociale Zaken in kunnen komen
Opbouw ²			Het kadaster onder te brengen in districtskantoor
Justitie en Politie	per 10.000 personen 1 majoor 1 brigadier 50 agenten 2e klas 3 hulpagenten	Districtscommandant Per duizend inwoners 1 agent	Hoofdkantoor Huis van bewaring soms een gevangenis rechtszaal
Sociale Zaken en Volksgezondheid Volksgezondheid	per 10.000 personen 1 geneesheer 1 vroedvrouw 1 ziekenoppasser 1 apothekersassistent	1 Directeur geneesheer verplegend personeel 1 apotheker 1 Inspecteur B.O.G. ³	Streekhospitaal apotheek
Sociale Zaken		1 afdelingshoofd 1 ambtenaar arbeids- en veiligheidsinspectie 1 arbeidsbemiddelaar 1 ambtenaar sociale bijstand 1 sociaal werkster 2 administratieve ambtenaren	Districtskantoor Tehuis voor ouden van dagen
Onderwijs en Volksontwikkeling	Per 1000 personen 1 hoofd v. d. school 5 onderwijzers(ressen) 2 fröbelonderwijzeressen	Onderwijzend personeel	Per 1000 inwoners 1 lagere school ⁴ inrichtingen voor voortgezet lager technisch en landbouwkundig onderwijs (zie dep. L.V.V.). Bij voldoende omvang 1 Middelbare school
Financiën Posterijen en Belastingen		1 directeur Administratief personeel op basis van omvang van districtsbevolking	Belasting- en postkantoor onder te brengen in het districtskantoor
Economische zaken ⁵			
Landbouw, Veeteelt en Visserij	Per agrarische bevolking van 10.000-15.000 personen 1 ressortleider 2 subressortleiders 4-6 assistenten	Ressortleider met staf variërend naar de landbouw welke in het district wordt beoefend Onderwijzend personeel	Hoofdkantoor Magazijn Landbouwbedrijfsschool Opslagruimte agrarische producten
Openbare Werken en Verkeer		Sectiehoofd en technisch en administratief personeel	Kantoor Magazijn Openbare nutsvoorzieningen. Parkeerruimten

¹ Dit departement heeft alleen verzorgende functies op nationaal niveau.

² Praktisch geen verzorgende functies op lokaal en regionaal niveau.

³ Bureau Openbare Gezondheid.

Het verzorgende apparaat in het:

Regionaal Centrum		Lokaal Centrum	
Personeel	Gebouwen	Personeel	Gebouwen
1 bestuursopzichter 1 onderopzichter 1 kantoorassistent 2 bestuursassistenten	Bestuurskantoor met ruimte voor Waterschap-besturen	1 bestuursassistent	Kantoor aan huis
Postcommandant per duizend inwoners agent	Politiekantoor Cellenblok	1 agent van politie eventueel hulpagenten	
1 dokter 1 vroedvrouw 1 ziekenoppasser 1 apothekersassistent 1 functionaris Sanitaire Inspectie	Ruime polikliniek Apotheek	1 oppasser	1 polikliniek
1 ambtenaar sociale zaken 1 sociaal werkster	Kantoor Tehuis ouden van dagen	1 sociaal werkster	Kantoor aan huis
Onderwijzend personeel	Per 1000 inwoners 1 lagere school* Inrichting voor voortgezet technisch of landbouwkundig onderwijs (zie dep. LVV)	Onderwijzend personeel	Per 1000 inwoners 1 lagere school
-2 administratieve ambtenaren ambtenaar terreindienst in de belastingen	Klein postkantoor Kantoor aan huis		Brievenbussen en postzegel-automaten
Adressortleider Administratief personeel Onderwijzend personeel	Kantoor Magazijn Lagere landbouwschool Opslagruimte agrarische produkten	Assistent	Kantoor en magazijn aan huis Schoolboerderij Opslagruimte agrarische produkten
Organisator	Werkplaats annex magazijn Openbare nutsvoorzieningen Parkeerruimten		Openbare nutsvoorzieningen

* Een lagere school omvat meestal 1 schoolgebouw met 6 klassen en 2 fröbelklassen op een terrein van 4000 m², 1 sportveld < 100 m, 1 gymnastiekruimte, 1 schooltuin 20 x 40 m; het personeel bestaat uit 1 hoofdonderwijzer en 7 leerkrachten. Dit departement heeft alleen verzorgende functies op nationaal niveau. Op lager niveau heeft het een coördinerende en uitvoerende taak.

Hieruit blijkt dat Paramaribo zich onderscheidt door een zeer hoge winkeldichtheid en dat de districten die daar om heen liggen een lagere winkelbezetting hebben dan het landsgemiddelde. Dit rechtvaardigt de conclusie dat Paramaribo, naast zijn nationale verzorgingsfunctie, een deel van de regionale en lokale verzorgingsfuncties van de centra in de aangrenzende districten heeft overgenomen.

Er is van uitgegaan dat het overheidsbeleid t.a.v. het verstrekken van winkelvergunningen zich zal richten naar de bestaande situatie, zodat het aantal winkels binnen het verzorgingsgebied van een centrum bepaald wordt door het aantal te verzorgen personen en het district waarin het centrum ligt. Men mag verwachten, dat in samenstelling van het winkelpatroon veranderingen zullen optreden als gevolg van toenemende differentiatie en centralisatie. Dit laatste omdat vele kleinere winkels de concurrentie met grotere en beter geoutilleerde zaken vermoedelijk niet kunnen volhouden. Daarnaast zal een stijging van het verzorgingsniveau als gevolg van een te verwachten welvaarts-toename eveneens invloed uitoefenen.

5. Welke ruimten voor de nijverheid moeten worden gereserveerd is niet makkelijk vast te stellen, aangenomen is het volgende:

a. In lokale centra zullen zich alleen bedrijven vestigen, die werken voor de lokale markt. Voor deze bedrijven is een ruimte van $\pm 8000 \text{ m}^2$ gereserveerd.

b. In regionale centra zal de industrie doorgaans van meer betekenis zijn. Vandaar dat hier met een terrein van 15.000–20.000 m^2 voor industriële doeleinden rekening zal moeten worden gehouden.

c. Voor de districtscentra zal voor elk centrum afzonderlijk moeten worden nagegaan, welke nijverheidsactiviteiten hier in de toekomst te verwachten zijn.

3.5.3. Een model voor het verzorgingsapparaat

De richtlijnen voor de opbouw van het verzorgende apparaat zijn aangepast aan de Surinaamse omstandigheden. De gedachten die als basis hebben gediend voor deze richtlijnen kunnen evenwel algemener worden geformuleerd. Men kan dit doen door de begrippen die zijn gebruikt (zoals scholen, poliklinieken, doktoren enz.) in symbolen uit te drukken. De verschillende relaties die er bestaan kunnen in vergelijkingen tot uitdrukking worden gebracht.

Zo is bijv. vastgesteld dat in een agrarisch gebied, uitgaande van a een bruto landbouwareaal gelijk aan 90% van de oppervlakte van het verzorgingsgebied, b een gemiddelde bedrijfsgrootte van 4 ha en c een gemiddelde gezinsgrootte van 5 personen, de agrarische bevolkingsdichtheid 125 personen per km^2 zal bedragen. Dit betekent dat in een verzorgingsgebied van 5000 ha een agrarische bevolking van 6250 personen is te verwachten.

Algemener zou men kunnen stellen:

$$\frac{O - \gamma O}{O_b} \cdot G = B_A$$

waarin O = oppervlakte van het verzorgingsgebied

γ = percentage van het agrarisch gebied dat niet voor landbouwdoeleinden wordt gebruikt $\left(\frac{10}{100}\right)$

O_b = gemiddelde grootte van de landbouwbedrijven (4 ha)
 G = gemiddelde grootte van de gezinnen (5 personen)
 B_A = agrarische bevolking

Tussen haakjes is aangegeven de waarde die in Suriname in 1960 voor de verschillende symbolen is vastgesteld.

In Suriname is men uitgegaan van de aanname, dat in agrarische gebieden het aantal personen dat in de verzorgende sectoren werkzaam is, 15% bedraagt van de gehele agrarische bevolking. Dit betekent voor het hier gegeven voorbeeld dat in dit verzorgingsgebied een verzorgende bevolking van 938 personen te verwachten is op een totale bevolking, aangeduid als optimale bevolking, van 7188 personen.

Op een meer abstracte wijze kan gezegd worden dat:

$$B_A \cdot \varphi = B_v \text{ en } B_A + B_v = B_o$$

waarin φ = de coëfficiënt is waarmee men de agrarische bevolking moet vermenigvuldigen om de verzorgende bevolking te verkrijgen $\left(\frac{15}{100}\right)$

B_v = verzorgende bevolking

B_o = optimale bevolking

Men kan nu ook de optimale bevolking uitdrukken als een functie van de oppervlakte van het verzorgingsgebied:

$$B_o = \frac{O - \gamma \cdot O}{O_b} \cdot G + \left(\frac{O - \gamma \cdot O}{O_b} \cdot G \right) \varphi$$

Is de toekomstige bevolking van het centrum bekend dan kan men aan de hand van een aantal coëfficiënten, die zijn gegeven, de verzorgende eenheden vaststellen en het personeel dat daarvoor nodig is. Op deze wijze ontstaat een aantal vergelijkingen.

Bij wijze van voorbeeld is aangegeven hoe de verzorgende eenheden van het Departement van Onderwijs en Binnenlandse Zaken uitgedrukt kunnen worden als functie van de optimale bevolking.

$$\frac{B_o \cdot \alpha}{x} = L_e = L_o$$

Hierin is B_o = optimale bevolking

α = percentage van de optimale bevolking dat leerplichtig is $\left(\frac{25}{100}\right)$

x = aantal kinderen per klas (40)

L_e = leerkrachten

L_o = lokalen

Gaat men uit van een schoolcomplex waarin zijn opgenomen een school, een sportveld, een schooltuin en een recreatiegebouw annex gymnastieklokaal dan kan dit als volgt worden uitgedrukt als een functie van de optimale bevolking:

$$S = \frac{B_o \cdot \alpha}{f \cdot x}$$

waarin S = schoolcomplex

f = aantal leslokalen per school (6).

Ook kan men de samenstelling van het onderwijsapparaat per centrum in een vergelijking uitdrukken:

$$C_{Rs} = M + V + \frac{B_o \cdot \alpha}{f \cdot x} \beta$$

$$C_{Ls} = \frac{B_o \cdot \alpha}{f \cdot x} \beta + \left(\frac{B_o \cdot \alpha}{f \cdot x} - \frac{B_o \cdot \alpha}{f \cdot x} \beta \right) + V$$

waarin C_{Rs} = samenstelling schoolapparaat in een regionaal centrum (dus alleen in het centrum en niet in het verzorgingsgebied)

M = Mulo

V = inrichting voor voortgezet vakonderwijs

C_{Ls} = samenstelling schoolapparaat in het verzorgingsgebied van een lokaal centrum

β = het percentage scholen dat in het centrum wordt geconcentreerd. De rest zal buiten het centrum, maar in het verzorgingsgebied worden geplaatst.

Op dezelfde wijze kan de formatie van het onderwijzend personeel uitgedrukt worden als een functie van de te verzorgen bevolking.

Voor het Departement Binnenlandse Zaken kan de personeelsbezetting als volgt worden uitgedrukt in functies van de optimale bevolking:

$$B_o \varphi_{bo} = bo$$

$$B_o \varphi_{oo} = oo$$

$$B_o \varphi_{as} = as$$

$$B_o \varphi_{ka} = ka$$

waarin B_o = optimale bevolking

bo = aantal bestuursopzichters

oo = aantal onderopzichters

as = aantal bestuurassistenten

ka = aantal kantoorassistenten

$\varphi_{bo}, \varphi_{oo}, \varphi_{as}, \varphi_{ka}$ = coëfficiënt die aangeeft de verhouding tussen de omvang van de bevolking en het aantal functionarissen bijv. bestuursopzichters, kantoorassistenten enz.

$$\left(\text{respectievelijk } \frac{1}{10.000}, \frac{1}{10.000}, \frac{4}{10.000} \text{ en } \frac{1}{10.000} \right).$$

De samenstelling van het bestuurspersoneel in de verschillende categorieën van centra is in de navolgende vergelijkingen vastgelegd.

$$C_{Dbp} = D_c + D_s + \varphi_a B_d$$

$$C_{Rbp} = 1 bo + 1 ka + 2 as$$

$$C_{Lbp} = 1 as$$

- waarin C_{Dbp} = samenstelling bestuurspersoneel in een districtscentrum
 C_{Rbp} = samenstelling bestuurspersoneel in een regionaal centrum
 C_{Lbp} = samenstelling bestuurspersoneel in een lokaal centrum
 D_c = districtscommissaris
 D_s = districtssecretaris
 φ_a = coëfficiënt die aangeeft de verhouding tussen de omvang van
 het administratief personeel en de districtsbevolking
 B_d = districtsbevolking

Op dezelfde wijze kan men ook de gebouwen die voor een goed functioneren van het bestuursapparaat nodig zijn in functies van de te verzorgen bevolking uitdrukken.

Er dient op gewezen te worden dat niet al de variabelen die in de verschillende vergelijkingen gebruikt worden dezelfde betekenis hebben. Evenals in een economisch model kan men hier onderscheid maken tussen de exogene en endogene variabelen. Onder de exogene variabelen worden verstaan die variabelen die zelf invloed uitoefenen op het verzorgende apparaat, maar op zich niet direct door het verzorgende apparaat bepaald worden. Dit is de oppervlakte van het verzorgingsgebied van een centrum en de daaruit af te leiden bevolking. De endogene variabelen worden door het groeiproces van het verzorgende apparaat zelf bepaald, dit zijn dus de verzorgende eenheden die via coëfficiënten door de oppervlakte van het verzorgingsgebied, de omvang van de bevolking en de aard van het centrum worden bepaald.

Het ligt niet in de bedoeling om het model van het verzorgende apparaat voor Suriname in zijn geheel uit te werken. Voorgaande voorbeelden illustreren hoe men door middel van een aantal vergelijkingen het verzorgende apparaat kan uitdrukken als een functie van de bevolking of van de oppervlakte van verzorgingsgebieden. Tevens kan door middel van vergelijkingen de spreiding van gebouwen en personeel worden vastgesteld.

Op deze wijze is het mogelijk om staat 2 om te werken in een aantal vergelijkingen. Een dergelijke reeks meestal onderling samenhangende vergelijkingen wordt model genoemd.

De vraag rijst of het opstellen van een model van de verzorgende apparaten voor een land zinvol is. In het algemeen kan gesteld worden dat het weergeven van actuele relaties in vergelijkingen zoals hiervoor is gedaan voor een aantal voorzieningen voordelen heeft. Allereerst is men genooddaakt de relatie zeer exact te formuleren waardoor meestal een beter inzicht in de samenhang wordt verkregen. Hiertegenover staat dat juist door de exacte formulering nuanceringen niet meer gegeven kunnen worden, waardoor de waarheidsgetrouwheid van het model aangetast wordt. Tevens kan men de relaties gemakkelijker los gaan zien van de Surinaamse situatie. Hierdoor ontstaat de mogelijkheid om de relaties ook aan andere omstandigheden te toetsen en daarin te gebruiken. Het is waarschijnlijk dat een aantal relaties zoals die in staat 2 zijn neergelegd in de komende jaren gewijzigd zullen moeten worden. Men kan dit doen door een aantal veranderingen in staat 2 aan te brengen en in de algemene richtlijnen die in paragraaf 3.5.1 zijn besproken. Maar het gevaar bestaat dat dit niet altijd overzichtelijk kan gebeuren. Heeft men de richtlijnen omgezet in een model dan kan dit sneller en eenvoudiger geschieden. Bovendien kan men nu sneller een inzicht krijgen of alleen maar een aantal coëfficiënten moet worden gewijzigd of dat een principiële wijziging

in de vergelijking of wellicht het gehele model moet worden aangebracht.

Het uitwerken van een model heeft zin, wanneer men voor min of meer homogene gebieden van grote omvang waarin nog weinig verzorgende eenheden aanwezig zijn, een verzorgingsapparatuur moet opzetten. Het model heeft voordelen wanneer men de richtlijnen en normen op een overzichtelijke en consistente wijze wil aanpassen aan de veranderingen die het verzorgende apparaat eventueel moet ondergaan. Men mag nooit uit het oog verliezen dat het model slechts een hulpmiddel is, een exacte formulering die het manipuleren met normen en richtlijnen overzichtelijk en eenvoudig maakt. Het gevaar bestaat nl. dat men het model als iets zelfstandigs gaat zien en dat men zich laat misleiden door de ogenschijnlijke exactheid waarmee de verzorgende apparatuur kan worden vastgesteld. Men zal de resultaten, die zijn verkregen door gebruikmaking van een model, steeds aan de realiteit moeten toetsen en aanpassen.

Een model voor het verzorgend apparaat kan, op voorzichtige wijze toegepast, een bruikbaar hulpmiddel zijn. Een verdere uitwerking en toetsing van deze techniek is evenwel noodzakelijk alvorens tot toepassing van enige omvang kan worden overgegaan.

3.5.4. Richtlijnen voor het opstellen van een bodembestemmingsplan

De derde reeks van richtlijnen voor het opstellen van bodembestemmingsplannen voor de centra heeft tot doel een verantwoorde interne ruimtelijke ordening van het verzorgende apparaat van het centrum en een verantwoorde plaatsing van het centrum in het verzorgend gebied te bewerkstelligen.

De omvang van het verzorgende apparaat kan worden vastgesteld zodra bepaald is van welk niveau het verzorgende centrum moet zijn, hoe groot haar verzorgingsgebied is, hoe groot de toekomstige bevolking zal zijn en aan welke normen het verzorgende apparaat moet voldoen.

Aangenomen is dat niet alle verzorgende eenheden in het centrum (te vergelijken met de bebouwde kom van een gemeente in Nederland) geconcentreerd zullen worden. Zo zullen enkele winkels en wellicht ook scholen buiten het centrum maar binnen het verzorgingsgebied geplaatst worden. Gesteld is dat tenminste 65% van het verzorgende apparaat binnen het centrum zal moeten kunnen worden ondergebracht.

In het regionale plan is in grote lijnen reeds de plaats van de centra aangegeven. Hierbij kon niet voldoende rekening worden gehouden met de lokale situatie, zodat binnen bepaalde grenzen ruimte is gelaten om bij de definitieve plaatsbepaling het centrum nog van plaats te doen veranderen.

Bij de plaatsing van een centrum zal met een aantal zaken rekening gehouden moeten worden:

a. Het centrum zal vanuit alle delen van het verzorgingsgebied snel bereikbaar moeten zijn. Een ligging aan een wegkruising is daarom meestal gewenst. Overigens zal de plaats van het centrum zoveel mogelijk aangepast moeten worden aan het aanwezige wegennet. Aan de andere kant zal de uitbreiding van het wegennet op de aanwezigheid van het centrum gericht moeten zijn. Het is ongewenst dat het doorgaande verkeer door het centrum wordt geleid. Primaire en secundaire wegen zullen bij voorkeur om en niet door de centra geleid moeten worden.

b. Wil men hoge kosten voor het bouwrijp maken voorkomen dan zal men

na moeten gaan welk areaal zich het beste voor het aanleggen van een centrum leent. Het meest in aanmerking komen goed ontwaterde zanderige gronden.

c. Op het oude land zal men het centrum bij voorkeur daar plaatsen waar reeds een concentratie van verzorgende eenheden aanwezig is. Getracht zal moeten worden deze eenheden op effectieve wijze in het centrum op te nemen.

d. Bij de keuze van een plaats zal men oog moeten hebben voor het landschap waarin het centrum zal komen. Geaccidenteerdheid, rivieren en waterlopen, begroeiing enz. spelen hierbij een belangrijke rol.

Heeft men eenmaal de plaats van het centrum in zijn verzorgingsgebied op verantwoorde wijze vastgesteld dan zal men zich bezig houden met de ruimtelijke inrichting van het centrum zelf. Hierbij zal men rekening moeten houden met de aard van de verzorgende eenheden. De uiteenlopende elementen waaruit het centrum bestaat moeten op een zodanige wijze ruimtelijk worden gegroepeerd dat zij een harmonisch geheel vormen. Een school zal niet langs een drukke weg moeten liggen en de vismarkt niet in een woonwijk of naast de polikliniek. Vandaar dat de verzorgingseenheden al naar hun aard in wijken bijeen zijn gebracht.

a. De verzorgingswijk is in de meeste gevallen het hart van het centrum. De sociale voorzieningen zoals de school, de polikliniek, de kerk, de tempel en het sportveld vormen de ene pool van dit centrum, de economische voorzieningen zoals winkels, de markt de andere.

b. De industriewijk zal rijstpellerijen, reparatiebedrijven, garages en andere soorten bedrijven herbergen. Het zware verkeer zal deze wijk onbelemmerd moeten kunnen bereiken. Zo mogelijk zal deze wijk bereikbaar moeten zijn via het water en zij dient benedenwinds van het centrum gelegen te zijn.

c. De woonwijk zal bij voorkeur bovenwinds van het centrum moeten liggen. Wanneer men behalve de verzorgende bevolking nog andere bewoners verwacht, bijv. landbouwers of forenzen, dan zal deze wijk ruim opgezet moeten worden.

Deze drie wijken zullen op een verantwoorde wijze met elkaar in verbinding moeten staan, terwijl ook de toegang tot het centrum zodanig moet zijn dat de bevolking, die binnen het verzorgingsgebied van het centrum woont, dit op snelle wijze kan bereiken.

Bij het opstellen van de bodembestemmingsplannen zal men zich moeten realiseren dat, althans de eerste tijd, de beschikbare gegevens en de aannamen waarvan is uitgegaan weinig betrouwbaar zijn, zodat belangrijke wijzigingen verwacht kunnen worden.

Het bodembestemmingsplan zal zo uitgewerkt moeten zijn, dat a. aangegeven wordt hoe het centrum er uit zal zien wanneer het ingericht is voor de verzorging van de optimale bevolking, b. aangeduid wordt welk gedeelte direct ingericht zal moeten worden opdat het verzorgend apparaat aan de behoeften van de aanwezige bevolking tegemoet kan komen, c. aangegeven wordt welke mogelijkheden van uitbreiding aanwezig zijn voor het geval het optimale bevolkingstal overschreden zal worden.

Elk van deze fasen van het stedenbouwkundig plan zal zodanig moeten wor-

den uitgewerkt dat, ook wanneer de ontwikkeling van het centrum geen verdere voortgang zal vinden, een min of meer afgerond geheel verkregen wordt. Op kaart no. 10 is schematisch een ideaal bodembestemmingsplan weergegeven. Het is duidelijk dat de uitwerking van de gegeven richtlijnen veel fantasie en vindingrijkheid van de stedenbouwkundige vereist.

3.6. DE UITWERKING VAN HET CENTRAPLAN OP LOKAAL NIVEAU VOOR EEN AANTAL CENTRA IN NICKERIE

Aan de hand van de richtlijnen die hiervoor besproken zijn kunnen de bodembestemmingsplannen voor de centra worden opgesteld.

Om een indruk te geven van de wijze waarop de lokale uitwerking van het centraplan plaats vond, zal van een drietal centra in het Nickieriedistrict worden nagegaan hoe het opstellen van het bodembestemmingsplan in zijn werk is gegaan (OWV, 1960 (3)). Als voorbeelden zijn gekozen Nanni als lokaal centrum op het nieuwe land, Paradise als lokaal centrum op het oude land en Groot Henar als regionaal centrum op het nieuwe land.

Nanni. Dit lokale centrum is gelegen op 12 km van Nw. Nickerie in de Nannipolder. Het feitelijke verzorgingsgebied omvat de 2e stalweide (865 ha), de Nannipolder (1600 ha), het gebied ten zuiden van de Nannipolder (95 ha) en de Clarapolder (1600 ha); in totaal een oppervlakte van 4160 ha beslaande. De mogelijkheid bestaat dat het verzorgingsgebied zich in de toekomst naar het zuiden en zuidoosten zal uitbreiden.

In 1957 woonden in dit gebied 447 personen. Zodra het centrum gereed zal zijn, wordt een snelle toename van de bevolking op het reeds aanwezige maar nog niet bewoonde landbouwareaal verwacht. Tevens is een uitbreiding van het landbouwareaal in de 2e stalweide te verwachten.

Op het gebied van de visserij, nijverheid, handel en transport zullen de activiteiten zich bepalen tot voorziening in de eigen behoeften van het verzorgingsgebied. Mijnbouw wordt niet verwacht, maar de bosbouw kan van enige betekenis worden, omdat het slepen van houtvloten van de Corantijn-rivier naar Nw. Nickerie in de vaak woelige monding van de Corantijn-rivier veel gevaren met zich mede brengt. Men kan het hout ook aan de Corantijnoever bij bijv. de Clara- of Nannisluis laten verzagen.

Aan de hand van de te verwachten ontwikkeling is de optimale bevolking van dit gebied geraamd. In tabel 4 is een samenvatting gegeven.

In totaal wordt de optimale bevolking die in Nanni verzorgd zal moeten

TABEL 4. De te verwachten optimale bevolking in het verzorgingsgebied van Nanni

Telgebied		Te verwachten agrarische bevolking	Geraamde verzorgende bevolking wonende:		Totale bevolking
Naam	oppervlakte		in het centrum	buiten het centrum	
2e stalweide	865	975	95	50	1120
Nannipolder	1600	1000	100	50	1150
Geb. ten zuiden van Nanni	95	105	10	5	120
Clara polder	1600	1800	180	90	2070
Totaal	4160	3880	385	195	4460

STAAT 3. Het in Nanni onder te brengen verzorgingsapparaat bij een bevolking van 4460 personen

Departement	In het centrum		Buiten het centrum	
	dienst en bedrijfsgebouwen	woning voor	dienst en bedrijfsgebouwen	woning voor
Bestuur	1 kantoor 1 begraafplaats 5 kerken of tempels	1 bestuursassistent		
Opbouw				
Politie & Justitie	1 politiepost	2 agenten		2 agenten
Sociale Zaken	kantoor annex woning	1 sociaal werkster		
Volksgezondheid	1 polikliniek + apotheek	1 dokter 1 vroedvrouw 1 oppasser		
Onderwijs	1 12-klassige school + 4 fröbelklassen gemeenschapshuis, sportveld	33 onderwijzers	2 6-klassige scholen 1 4-klassige school 4 fröbelklassen	3 onderwijzers
Financiën				
Economische Zaken	16 winkels 3 pelmolens industrieterrein ± 8000 m² opslagruimten 1 markt		8 winkels 1 pelmolen	
Landbouw, Veeteelt & Visserij	1 kantoor opslagruimten	subressortleider 1 assistent		
Openbare Werken en Verkeer	nutsvoorzieningen telefooncentrale parkeerterrein	1 ambtenaar		

worden, geraamd op 4460 personen. Aangezien in de Nanni- en de Clarapolder het aantal bedrijven bekend was, behoefde niet uitgaan te worden van een bevolkingsdichtheid van 125/km². De verzorgende bevolking zal in totaal 580 personen omvatten, waarvan er 355 (dit zijn ± 77 gezinnen) in het centrum zullen worden ondergebracht. Bij uitbreiding van het verzorgingsgebied kan de te verzorgen bevolking tot 7500 personen aangroeien. Hiermede is bij het uitwerken van het verzorgende apparaat geen rekening gehouden. Wel zullen arealen rond het centrum gereserveerd moeten worden voor een toekomstige uitbreiding.

Uitgaande van een bevolking van 4460 personen kan aan de hand van de nationale richtlijnen geraamd worden welk verzorgend apparaat nodig zal zijn. In staat 3 zijn de verschillende voorzieningen opgenomen onder het departement, dat voor deze voorzieningen verantwoordelijk is of met de uitgifte van vergunningen van deze voorzieningen belast is.

Aan de hand van deze gegevens is het stedenbouwkundige plan voor Nanni uitgewerkt (zie kaart 11). Het centrum is geprojecteerd op een tweetal percelen. De westgrens wordt gevormd door een secundaire weg (Karachiweg). De bodem bestaat uit klei, het terrein is geheel vlak, het behoort aan de Overheid en is onbebouwd. In het midden van het centrum en in de dichte nabijheid van de secundaire weg is de verzorgingswijk gepland. Aan de lijszijde van het centrum (de zuidwesthoek) is het industrieterrein gelegen. Wanneer het centrum geheel tot uitvoering is gebracht zal het 18.4 ha groot zijn en kunnen er 128 gezinnen in ondergebracht worden. Het centrum kan in fasen worden aangelegd en aangepast worden aan het bevolkingsaantal gedurende de periode dat dit groeit tot het geraamde optimum.

Paradise. Het lokale centrum Paradise ligt in een gebied dat sinds lange tijd geoccupeerd is. Het gehele gebied is voor de landbouw in gebruik genomen. In 1950 had de bevolking het optimum, dat voor dit gebied aan de hand van de algemene richtlijnen berekend kan worden, reeds overschreden zoals blijkt uit tabel 5.

TABEL 5. De bevolking van het verzorgingsgebied, Paradise (optimaal, in 1950 en maximaal)

Telgebied	Oppervlakte	Optimale bevolking			Bevolking 1950	Maximale bevolking			Totaal
		agrarisch	verzorgend	totaal		agrarisch	binnen centrum	buiten centrum	
Longmay	480	540	81	621	812	780	80	40	900
Paradise	815	918	138	1056	1415	1300	130	70	1500
Sawmillkreekp.	455	513	77	590	750	690	70	40	800
Uitbr. Hampt.p.	315	335	50	385	—	335	30	20	385
Totaal	2065	2306	346	2652	2977	3105	310	170	3585

Verwacht wordt dat de bevolking in dit verzorgingsgebied nog enigszins zal toenemen, maar tevens dat maatregelen getroffen zullen worden om de afvloeiing van een deel van de jonge landbouwers naar nieuwe polders te bevorderen. Dit om te voorkomen dat het bevolkingsaantal het geraamde maximum van circa 3600 personen zal overschrijden.

Aan de hand van de geraamde maximale bevolking kan worden vastgesteld hoe groot het verzorgend apparaat in de toekomst in het centrum zal

moeten zijn. Omdat het grootste deel van de verzorgende eenheden reeds aanwezig is, zij het verspreid over het verzorgingsgebied, is niet te verwachten dat het centrum snel zal groeien. Het bodembestemmingsplan is dan ook zeer bescheiden van omvang (zie kaart 12). Er is rekening gehouden met een groot aantal reeds bestaande voorzieningen. Zo ligt een deel van de sociale voorzieningen langs de rivier, een ander deel (de school) meer naar het oosten toe. Op beide plaatsen staan geheel nieuwe gebouwen en van de tegenwoordige spreiding wordt geen storende invloed verwacht, zodat de bestaande opzet gehandhaafd is. Rondom het bestaande sportveld, dat tevens als het groene hart van het centrum zal fungeren, is een woonwijk gepland. De economische voorzieningen komen in de buurt van de reeds bestaande winkels. Voor de industrie is een areaal langs de Nickerie-rivier gereserveerd. Gezien de geringe omvang van het verzorgingsgebied is niet te verwachten, dat Paradise tot een belangrijk lokaal centrum zal uitgroeien. De ligging aan de Nickerie-rivier en een secundaire weg geven evenwel mogelijkheden tot een ontwikkeling die niet uit het eigen verzorgingsgebied kan worden afgeleid. Vandaar dat in en rond het centrum arealen zijn gereserveerd voor mogelijke uitbreidingen. Deze kunnen voorlopig een landbouwkundige bestemming krijgen.

Groot Henar. Het stedenbouwkundige plan van Groot Henar neemt in het centraplan een speciale plaats in. Het werd nl. opgesteld, nog vóór de gedachte aan een centraplan zoals die hiervoor is beschreven, was uitgewerkt. In 1956 naderde nl. de Groot-Henarpolder, een landaanwinningproject met een omvang van 2750 ha waarin \pm 500 landbouwbedrijven waren gepland, zijn voltooiing. Er werd veel aandacht gegeven aan de maatregelen die nodig waren om een goede verzorging van de toekomstige polderbevolking te waarborgen. De ontsluiting van de polder was volgens de toen gangbare maatstaven goed te noemen. Er liep een schelpzandweg dwars door de polder en van hieruit liepen tractordammen (onverharde kleidammen) en fietspaden de polder in. Het communicatienet was van dien aard, dat ieder bedrijf via een tractordam bereikbaar was, terwijl bijna alle percelen in de onmiddellijke nabijheid van een fietspad gelegen waren. De voorzieningen zouden geconcentreerd worden op een centraal in de polder gelegen terrein. Bij het uitwerken van de plannen rees voorts de vraag in hoeverre het mogelijk zou zijn door concentratie van de agrarische bevolking het woonklimaat in de polder aangenaamer te maken. Dank zij deze concentratie van personen werd het mogelijk om waterleiding en elektriciteit aan te leggen. In het algemeen kan gesteld worden dat bij grote concentraties van personen meer en betere verzorgende eenheden kunnen worden geplaatst wat meestal tot een beter woonklimaat leidt. Daar staat in agrarische gebieden het bezwaar tegenover dat door concentratie van de landbouwende bevolking de boer niet meer op zijn land woont. Dit kan betekenen dat het bedrijf minder goed of althans minder intensief wordt benut en dat sommige cultures praktisch onmogelijk worden.

Aangezien in Suriname nog geen ervaring met de diverse bewoningsvormen was opgedaan, werd besloten in de Groot-Henarpolder een drietal bewoningsvormen te introduceren. Aan de hand hiervan kon men nagaan in welke mate de bevolking zich in de verschillende bewoningsvormen thuis zou voelen en welke invloed daarvan zou uitgaan op het beheer van de landbouwbedrijven.

De volgende bewoningsvormen werden voorgesteld:

a. Een deel van de landbouwers ging zich op het bedrijf vestigen dat door een fietspad ontsloten werd, vrij ver van het dorp met zijn voorzieningen af lag en voorlopig niet in aanmerking kwam voor aansluiting op het elektriciteits- of waterleidingnet. Daar stond tegenover dat de boeren op het bedrijf woonden en dit optimaal kon worden benut.

b. Een deel van de landbouwers kreeg woonpercelen van $\pm \frac{3}{4}$ ha groot, die langs de verharde schelpzandweg lagen. De ontsluiting was goed, men woonde dichtbij het centrum en kon op het woonperceel vee houden en tuinbouw of intensieve landbouw bedrijven. De boeren woonden evenwel niet op het bedrijf en konden hierop dus minder toezicht houden.

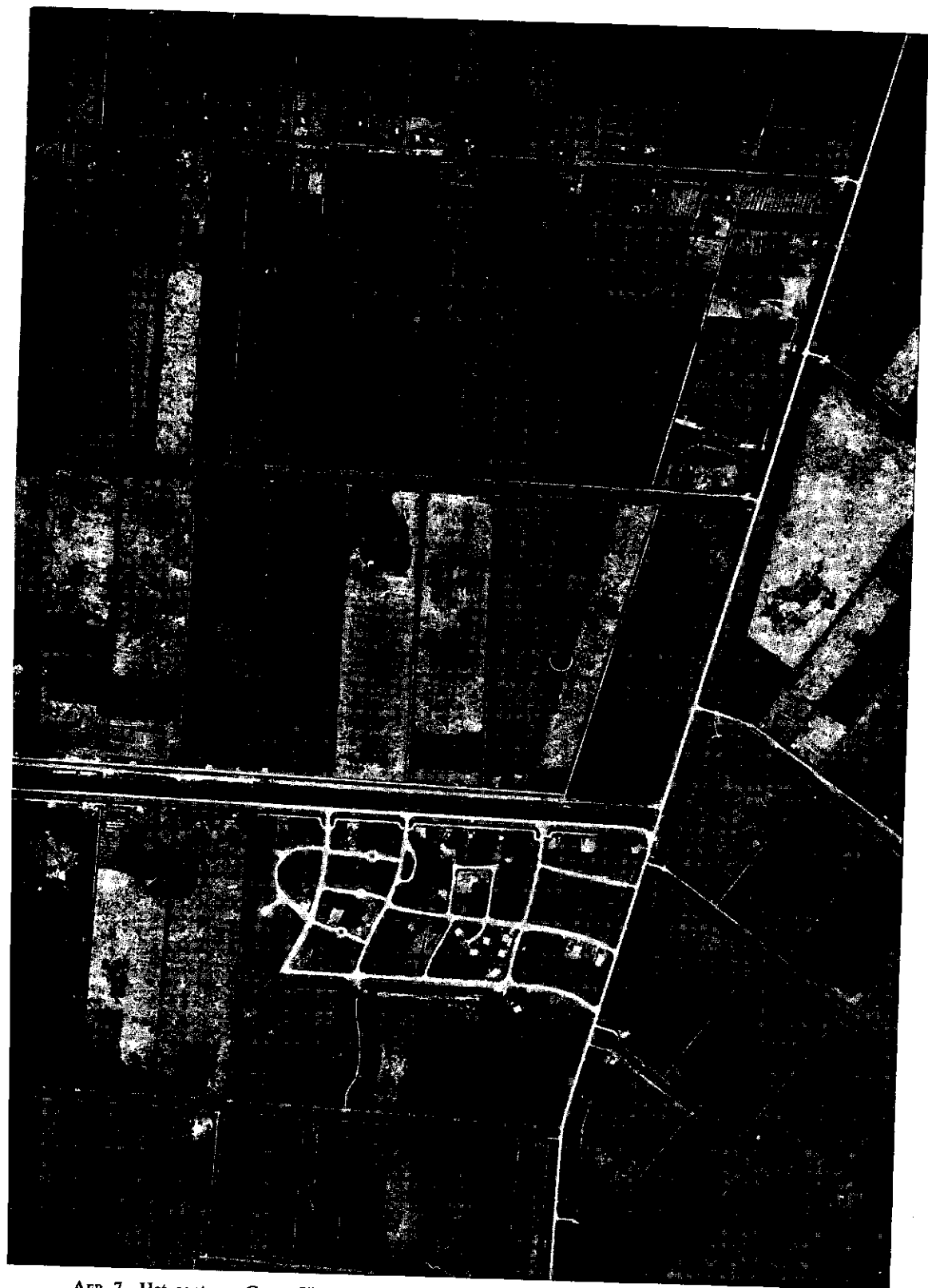
c. Een deel van de landbouwers kon woonpercelen in het dorp krijgen. Zij woonden temidden van de sociale en economische voorzieningen en konden vermoedelijk binnen afzienbare tijd profiteren van de nutsvoorzieningen van het centrum. Daartegenover stond dat deze boeren ver van het bedrijf af woonden en op het woonperceel alleen maar pluimvee konden houden.

Deze verschillende bewoningsvormen zijn momenteel gerealiseerd, maar de polder is nog te kort bewoond om vast te kunnen stellen welke bewoningsvorm het beste voldoet. Bij de opzet van dit bewoningsexperiment ging men er van uit dat een belangrijk deel van de polder door de rijstbouw zou worden ingenomen met daarnaast wat cacaocultuur. Voor deze twee cultures was de ontsluiting voldoende. Toen evenwel de bacovencultuur naar voren kwam, bleek de ontsluiting zoals die voor Groot Henar was uitgevoerd, niet goed te voldoen. Vandaar dat in de nieuwste projecten, zoals de Santa-Bomapolder die nog in uitvoering is, alle landbouwpercelen aan een verharde weg zijn geprojecteerd. Hierdoor zullen de boeren zonder te veel geïsoleerd te zijn, op hun bedrijven kunnen wonen.

Aangezien de planologische dienst van het Departement van Openbare Werken en Verkeer in 1956 nog niet was opgericht en men zo spoedig mogelijk met de uitvoering van het centrum wilde beginnen, werd Mr. A. BARKER, townplanner en surveyer van het gouvernement van Brits-Guyana, uitgenodigd een stedenbouwkundig plan voor Groot Henar te ontwerpen. In oktober 1956 werd het rapport wooncentrum Groot Henar onder auspiciën van het Bureau Landelijke Opbouw uitgebracht en in 1959 kwam de uitvoering van het eerste deel van het centrum gereed (zie afb. 7). De inzichten, die gedurende het opstellen van dit rapport naar voren kwamen vormden de grondslagen voor het centrumplan.

Tijdens het opstellen van het stedenbouwkundige plan voor Groot Henar beschikte men nog niet over de algemene richtlijnen voor de regionale en lokale uitwerking van het centrum. Gebleken is dat het centrum, dat aanvankelijk alleen een lokaal verzorgende taak zou hebben, binnen het stedenbouwkundige plan van Groot Henar zo ruim van opzet was dat dit zonder bezwaar ook de regionaal verzorgende functies kon opvangen. Om die reden kon dit centrum zonder moeilijkheden in het centraplan worden ingepast.

Groot Henar is gelegen op 23 km van Nw. Nickerie aan de toekomstige oost-westverbinding. Het centrum zal in de toekomst een regionaal verzorgende taak krijgen. Op het moment van de planning was alleen het lokale verzorgingsgebied geoccupeerd. Dit bestaat uit de Hamptoncourt polder, een

AFB. 7. Het centrum Groot Henar in aanleg. Schaal $\pm 1:10.000$. Opname 1959. Collectie Centraal Bureau Luchtkartering. Overgenomen uit het Tijdschrift van het Kon. Ned. Aardrijkskundig genootschap, deel LXXIX 1962.

bevolkingspolder van 1170 ha, de Prins-Bernhardpolder, een groot rijstbedrijf van 630 ha, de Groot-Henarpolder van 2740 ha, in 1959 aan kleinlandbouwers uitgegeven en de Henarpolder van 225 ha, die reeds geruime tijd terug in cultuur is genomen. De totale oppervlakte van het lokale verzorgingsgebied beslaat 4765 ha. De regionaal verzorgende taak van Groot Henar zal zich vooral tot de zuidelijke oever van de Nickerie-rivier beperken. Hier zullen in de toekomst, wanneer de occupatie zich verder naar het oosten zal uitbreiden, nog een aantal lokale centra verrijzen.

Behalve een belangrijke uitbreiding van de landbouw worden in het verzorgingsgebied van Groot Henar geen andere activiteiten verwacht. In tabel 6 is een overzicht gegeven van de toekomstige bevolking binnen het lokale verzorgingsgebied. (Hierbij is de regionaal verzorgende bevolking niet mede gerekend.)

TABEL 6. Raming van de toekomstige bevolking in het lokale verzorgingsgebied van Groot Henar.

Telgebied		Te verwachten agrarische bevolking	Geraamde verzorgende bevolking		Totale bevolking
naam	oppervlakte		in centrum	buiten centrum	
Prins Bernardpolder	630	275	25	15	315 ¹
Hamptoncourt polder	1170	1500	150	75	1725 ²
Groot Henarpolder	2740	2500	245	130	2875 ³
Henarpolder	225	255	25	10	290 ⁴
Totaal	4765	4530	445	230	5205

¹ Grootlandbouw.

² Maximale bevolking.

³ Op basis van bedrijven.

⁴ Maximale bevolking.

In het lokale verzorgingsgebied zullen zich in de toekomst dus ruim 5000 personen gaan vestigen, waarvan 445 personen ($\pm 65\%$ van de lokaal verzorgende bevolking) in het centrum zullen gaan wonen. De bevolking die in de toekomst op regionaal niveau verzorgd moet worden is op 15.000 zielen geraamd. Aangenomen wordt dat voor een redelijke regionale verzorging een aantal personen gelijk aan 5% van de regionale bevolking (750 personen) nodig is. Deze zullen zich overwegend in het centrum vestigen. Tevens zal nog een aantal boeren in het centrum gaan wonen, zodat het centrum een belangrijke woonfunctie krijgt.

Aan de hand van de algemene richtlijnen was het mogelijk de sociale en economische voorzieningen te ramen die in het centrum ondergebracht moesten worden. Daar het schema hiervoor in grote lijnen overeenkomt met dat van de Nannipolder is dit hier niet opgenomen.

In het bodembestemmingsplan van Groot Henar (zie kaart 14) is veel aandacht besteed aan de woonwijken. Deze zijn gelegen in het noordelijke en het oostelijke deel van het centrum. Deze wijken, drie in getal, zijn meestal rond een kerk als centraal punt gegroepeerd. Men vreesde dat de concentratie van de heterogene agrarische bevolking wellicht spanningen zou veroorzaken. Vandaar dat men voor de verschillende groepen de mogelijkheid schiep om,

zo zij daarop prijs stelden, tot op zekere hoogte binnen hun eigen sfeer te blijven. De verzorgingswijk zou de plaats zijn waar de verschillende groepen elkaar zouden kunnen ontmoeten. Aangezien het grootste deel van de bevolking Hindoeestaans is geworden is de spreiding van de landaarden over verschillende wijken niet toegepast. De sociale voorzieningen liggen centraal in het dorp en zijn omgeven door de woonwijken. De economische voorzieningen liggen voor een deel langs de toekomstige primaire weg. Aan de lijszijde van het centrum en aan de primaire weg is de industriewijk geprojecteerd. Het centrum kan in fasen worden uitgevoerd. In 1959 was het eerste deel van het centrum ingericht, zoals blijkt uit afb. 7. Verdere uitbreidingsmogelijkheden van het centrum liggen in het gebied ten noorden en ten oosten van het huidige bodembestemmingsplan.

3.7. DE UITWERKING VAN HET CENTRAPLAN

Het centraplan is voor Suriname een geheel nieuwe wijze van het plaatsen van verzorgende eenheden ressorterende onder verschillende departementen. Het spreekt welhaast vanzelf dat zich hierbij een aantal problemen voordeed. Deze zullen hier besproken worden omdat zij, al betreft het vaak slechts details, de gehele ontwikkeling van het centraplan in gevaar brachten en in de toekomst nog in gevaar kunnen brengen. Zoals reeds in de inleiding is gesteld, zijn vele goede plannen in ontwikkelingslanden mislukt, omdat aan de detaillering en uitwerking, en vooral omdat aan een goede planmatige begeleiding van de uitvoering niet voldoende aandacht is gegeven. Tevens zal duidelijk worden hoe belangrijk comprehensive planning, d.w.z. de integratie van de sociale economische en fysische sector, is. Wil het plan op de juiste wijze worden gerealiseerd, dan is eveneens een comprehensive uitvoering noodzakelijk.

In een rapport van de planologische dienst (OWV, 1960 (2)) is in het kader van het centraplan een aantal richtlijnen opgesteld voor de uitvoering. Op enige aspecten hiervan zal nader worden ingegaan.

3.7.1. *Materiële aspecten van de uitvoering*

Het grondbeleid. Het is te verwachten dat de gronden in en rond de centra belangrijk in prijs zullen gaan stijgen. Momenteel zijn zij alleen voor agrarische doeleinden te gebruiken, maar in de toekomst kunnen deze gronden als bouwgrond worden verkocht. Om deze reden is het gewenst dat de overheid zo snel mogelijk een bestemmingsrecht op deze gronden verkrijgt. In de nieuwe polders en de vestigingsplaatsen is de grond eigendom van het gouvernement en hier zullen geen moeilijkheden ontstaan. Ligt het centrum in een gebied dat bezit is van particulieren, dan zou tot aankoop van de gronden kunnen worden overgegaan. Aangenomen wordt dat de lokale centra een oppervlakte van ± 20 ha en de regionale centra een oppervlakte van circa 40–60 ha zullen beslaan. Het zal niet altijd mogelijk of gewenst zijn het gehele areaal op te kopen. Maar voorlopig kan men alleen verzekerd zijn van een snelle uitvoering wanneer de benodigde grond voor de toekomstige centra in handen van de overheid is.

Het bouwrijp maken. Het centraplan brengt tot op zekere hoogte extra kosten met zich mede. Kon men vroeger, omdat de verzorgende eenheden langs de wegen lagen, de kosten van ontsluiting tot een minimum beper-

ken, nu zal binnen de centra een wegennet, zij het van geringe omvang, moeten worden aangelegd. Vroeger werden de kosten van het bouwrijp maken gevoegd bij de bouwkosten van ieder gebouw apart. Voortaan zullen de kosten voor het bouwrijp maken van het gehele verzorgingscentrum onder één uitgavepost, t.w. bouwrijp maken centrum, moeten worden gebracht. Wil men zeker zijn dat de verzorgende eenheden op tijd kunnen worden geplaatst, dan zal tijdig met het bouwrijp maken van de centra moeten worden begonnen. Goede coördinatie en wijziging in de budgeteringstechniek zijn gewenst wil de uitvoering van het centraplan onbelemmerd verlopen.

Nutsvoorzieningen en communicatie zijn voor een goed woonklimaat van grote betekenis. Nu voor geheel Suriname in grote lijnen de structuur van het verzorgingsapparaat bekend is geworden, kunnen de plannen voor de elektrifikatie, de drinkwatervoorziening en de telefoon daaraan worden aangepast. Aangenomen dat de groei van vele centra afhangt van de mate waarin nutsvoorzieningen aanwezig zijn, is het gewenst de centra hier- van zo spoedig mogelijk te voorzien.

3.7.2. Juridische aspecten van de uitvoering

Wil het centraplan op verantwoorde wijze tot stand komen dan is een nauwe samenwerking tussen de verschillende overheidsinstanties onderling en tussen overheidsinstanties en de particuliere sector noodzakelijk. Wil een goed samenspel tot stand komen, dan zal een aantal regels moeten worden vastgesteld waaraan overheid en particulieren zich te houden hebben. Deze regels zullen hun basis moeten vinden in een aantal wettelijke bepalingen. Nieuwe wetten zullen tot stand moeten komen en bestaande wetten zullen aan de veranderde situatie moeten worden aangepast.

Wetgeving op de ruimtelijke ordening. Het heeft alleen zin het centraplan tot op het niveau van de bodembestemming uit te werken, wanneer men over de middelen beschikt om het bodembestemmingsplan ook werkelijk te realiseren. Behalve de overheid heeft ook de particuliere sector invloed op een toekomstige bodembestemming. Wil men aan de ontwikkeling richting geven dan is een wetgeving op de ruimtelijke ordening onmisbaar.

Bij het vaststellen van streekplannen waarin de bodembestemming van algemene aard is, kan men de volgende categorieën van bodemgebruik vaststellen: landbouw en veeteelt, bosbouw, mijnbouw, visserij en recreatie. Gedetailleerder zijn de bodembestemmingsplannen voor de centra. Hierbij kunnen de volgende vormen van bodemgebruik worden onderscheiden.

A. Landbouw. Voorgesteld is rondom ieder centrum een areaal van 500-1000 m breed te reserveren, dat alleen voor agrarische doeleinden mag worden gebruikt. Op deze wijze voorkomt men dat zich buiten het centrum ongewenste bebouwingsactiviteiten zullen voordoen. Men behoudt groen en ruimte rond het centrum en voor de toekomst is men verzekerd van uitbreidingsmogelijkheden.

B. Bebouwing. In het bebouwingsareaal van het bodembestemmingsplan is een 4-tal soorten bebouwing te onderscheiden:

1. Arealen die bestemd zijn voor gebouwen of ruimten, die een sociale of administratief verzorgende functie hebben (1e orde: school, polikliniek, sportveld, park).

2. Arealen die bestemd zijn voor gebouwen, die voor bewoning zullen dienen (2e orde).
3. Arealen die bestemd zijn voor gebouwen of ruimten die een economisch verzorgende functie zullen gaan vervullen (3e orde: winkels, markt, opslagruimte).
4. Arealen die bestemd zijn voor gebouwen voor industriële doeleinden (4e orde: pelmolens, zaagmolens, fabrieken).

Heeft men eenmaal de verschillende soorten bestemmingen vastgesteld dan kan men de bodembestemming van een areaal op twee manieren vastleggen. Bepaald kan worden dat een areaal uitsluitend voor de bestemming mag worden gebruikt zoals is aangegeven; dit is exclusieve bodembestemming (U.S. dep. agriculture, 1958). Men kan ook aan de verschillende vormen van bodemgebruik een bepaalde rangorde geven, zoals hierboven is gedaan. In een areaal waarvoor de bodembestemming is bepaald mogen wel verzorgende eenheden van een hogere orde, maar geen voorzieningen van een lagere orde worden geplaatst. Dit noemt men cumulatieve bodembestemming. Voorgesteld is om de methode van de cumulatieve bodembestemming toe te passen. Hierdoor kan het bodembestemmingsplan op een meer soepele wijze worden geïnterpreteerd, wat zeker in de aanvang noodzakelijk zal zijn. Deze wijze van bodembestemming houdt in dat in een areaal bestemd voor bewoning, bij voorkeur woonhuizen maar zo dit nodig mocht zijn ook voorzieningen met een sociaal of administratief verzorgende functie geplaatst mogen worden. Daarentegen is het niet toegestaan in deze wijk winkels, een markt of industrieën onder te brengen.

De wetgeving op de ruimtelijke ordening (zoning) heeft vooral tot doel in de gebieden welke in handen van particulieren zijn, een gezonde ontwikkeling van de ruimtelijke ordening mogelijk te maken.

Met hoeveel zorg bodembestemmingsplannen ook worden opgesteld, het is denkbaar, en zelfs waarschijnlijk, dat van particuliere zijde hiertegen bezwaren zullen rijzen. Deze particulieren moeten in de gelegenheid gesteld worden om hun bezwaren tegen het voorgestelde bodembestemmingsplan kenbaar te maken en, zo deze bezwaren door de overheid niet worden erkend, tegen deze uitspraak in beroep te gaan. Een instantie die deze bezwaren op objectieve wijze zal kunnen behandelen, dient in het leven te worden geroepen.

Bij de wetgeving op de ruimtelijke ordening zou als volgt te werk kunnen worden gegaan. De staten van Suriname nemen een wet op de ruimtelijke ordening aan. Dit kan een raamverordening zijn, waarin aangegeven wordt de wijze waarop het bodembestemmingsplan moet worden opgesteld, de geldigheidsduur van zo'n plan, de mogelijkheden om er tegen in beroep te gaan, de wijze waarop het algemene belang en de particuliere belangen beschermd zullen worden enz. Door de regering (in casu de minister van Openbare Werken en Verkeer) kan dan bij besluit het bodembestemmingsplan voor een bepaald centrum worden vastgesteld. Vóórdat dit bodembestemmingsplan kan worden vastgesteld zal het voor een bepaalde periode ter inzage moeten liggen, zodat een ieder van dit plan kennis kan nemen en hiertegen eventueel bezwaren kan inbrengen. Mocht na vaststelling van het bodembestemmingsplan blijken dat met de gemaakte bezwaren geen of niet voldoende rekening is gehouden, dan dient de mogelijkheid open gelaten te worden, binnen een bepaalde periode, bij een door de wet op de ruimtelijke ordening in te stellen

beroepsinstantie bezwaar aan te tekenen. De controle op de juiste naleving van eenmaal vastgestelde bodembestemmingsplannen dient bij het departement van Openbare Werken te berusten.

Overige wetgeving. Afgezien van een juiste ruimtelijke ordening van de verschillende elementen die in een centrum worden ondergebracht, is ook de constructie van woningen en gebouwen waarin de voorzieningen worden ondergebracht van betekenis. In de bestaande bouwverordening, die alleen voor Paramaribo geldt, zijn voorschriften t.a.v. de constructie van woningen en gebouwen vastgelegd. Deze verordening kan mede van toepassing verklaard worden voor de gebieden, die in het centraplan zijn aangegeven als lokale of regionale centra. Maar eerst dient nagegaan te worden of deze verordening zonder bezwaar in ongewijzigde vorm op alle centra van toepassing kan worden verklaard.

Ook andere verordeningen en maatregelen, zoals de politiestrafverordening, het waterleidingbesluit, de maatregelen in het kader van de openbare gezondheidszorg, het verlenen van vestigingsvergunningen, de uitgifte voorwaarden van percelen gelegen binnen het bodembestemmingsplan van een centrum, enz. zijn van belang. Nagegaan zal moeten worden in hoeverre deze wettelijke voorschriften kunnen worden toegepast, zonodig na te zijn gewijzigd.

3.7.3. Administratieve aspecten van de uitvoering

De **rayonindeling** van de verschillende overheidsinstanties; bijv. het schoolressort, het rayon van de dokter en de vroedvrouw, het ressort van de bestuursopzichter enz.; zal zoveel mogelijk aangepast moeten worden aan de verzorgingsgebieden van de lokale en regionale centra. Hierdoor ontstaat de mogelijkheid dat deze verzorgingsgebieden tevens administratieve eenheden gaan vormen. Dit is zowel van belang uit het oogpunt van de administratieve decentralisatie als voor de sociaal economische integratie van deze gebieden.

De financiering en de coördinatie van het centraplan

De uitwerking van het centraplan maakt het mogelijk voor een aantal jaren de kosten van het verzorgend apparaat voor zover hiervoor de overheid verantwoordelijk is, vast te stellen. Men kan aan de hand van de te verwachten optimale bevolking voor de centra en de richtlijnen voor het verzorgende apparaat vaststellen, welke voorzieningen voor een aantal jaren noodzakelijk zullen zijn en waar deze moeten worden geplaatst. Wanneer men nu de groei van de bevolking in de verschillende centra voor bijv. de komende 5 jaar raamt, dan kan tevens worden vastgesteld in welke jaren behoefte aan de verschillende verzorgende eenheden zal ontstaan. Hierbij zal men tevens rekening moeten houden met bestaande voorzieningen, die voor vernieuwing in aanmerking komen. Op nationaal niveau kan nu per departement en per jaar worden vastgesteld, welke uitgaven noodzakelijk zijn wil men een beleid voeren, zoals dit in het centraplan is neergelegd. Daarnaast kan men de toenevende kosten van onderhoud en exploitatie van het toekomstige verzorgingsapparaat ramen. Mocht het blijken dat de nationale economie deze kosten niet zal kunnen dragen, dan zal aan de hand van actuele financiële gegevens overgegaan kunnen worden tot aanpassing van de hiervoor besproken richt-

lijnen. Zo verkrijgt men de feedback die noodzakelijk is voor een verantwoorde planning.

Aangenomen mag worden dat deze werkwijze, die aanvankelijk nog stroef zal verlopen, op den duur een belangrijk middel zal zijn zowel bij het opstellen van de nationale begroting als voor een goede d.w.z. gecoördineerde uitvoering van het centraplan.

3.7.4. *Sociale aspecten van de uitvoering*

Een van de overwegingen waarop het centraplan is gebaseerd is de gedachte dat door centravorming goede mogelijkheden ontstaan om binnen deze ruimtelijke ordening, met haar dorpsvorming, te komen tot gemeenschapsvorming. Het centraplan is als het ware het materiële geraamte waaromheen een gestructureerde plattelandssamenleving kan worden opgebouwd.

Uit het historische overzicht van het ontstaan van de verschillende Surinaamse occupatievormen is gebleken, dat het ontbreken van lokale en regionale gemeenschappen over het algemeen te wijten is aan:

a. Het feit dat de vestiging van een groot deel van de agrarische bevolking van recente datum is. Het merendeel van deze bevolking woont eerst gedurende 2 of 3 generaties in Suriname. Zo is bijv. het grootste deel van de oudere Javanen nog als immigrant naar Suriname gekomen.

b. Het grote verschil in landaard, religie, taal en cultuur tussen de op het platteland levende volksgroepen en het feit dat deze landaarden in min of meer homogene raciale groepen bijeenwonen, maakt dat het onderlinge contact beperkt is gebleven.

c. Het domineren van de lintbebouwing zowel wat de bewoning als de ruimtelijke spreiding van het verzorgende apparaat betreft. Als gevolg hiervan ontstonden kleine, zwakke, niet georganiseerde buurtgemeenschappen en geen krachtige lokale gemeenschappen. Er waren geen brandpunten van gemeenschappelijke belangstelling die de grondslag hadden kunnen zijn voor de vorming van deze gemeenschappen.

d. De omstandigheid dat de bevolking op het lokale en regionale vlak te weinig betrokken werd bij de opbouw en het beheer van het eigen gebied. Waar wel werd getracht de bevolking in te schakelen (bijv. de dorpsgemeenteverordening) liet of de introductie of de uitvoering zoveel te wensen over dat het beoogde doel niet werd bereikt.

Ongetwijfeld zal het centraplan er toe kunnen mede werken om een aantal hinderpalen weg te nemen die de gemeenschapsvorming op het platteland tot dusverre in de weg hebben gestaan. Daarnaast dient het centraplan bruikbaar te zijn voor de ruimtelijke opbouw van een efficiënt werkend verzorgingsapparaat.

Er blijkt gedurende de laatste decennia een steeds grotere afstand te zijn ontstaan tussen de omvang van het gebied dat zich op efficiënte wijze door sociale economische of technische eenheden laat verzorgen (area of competence) en de omvang van het gebied, waarbinnen onderlinge contacten nog zo'n grote rol spelen dat een ieder zich bij de gebeurtenissen betrokken voelt en daarvoor interesse heeft, (area of interest) (FAO, 1953). Er vinden op het platteland nog andere ontwikkelingen plaats die hier kort beschreven zullen worden. Hierbij zal gebruik worden gemaakt van een aantal onderzoeken die in Nederland zijn gedaan.

De ervaringen die in Nederland zijn opgedaan zijn niet rechtstreeks op de

Surinaamse situatie van toepassing. Toch heeft het zin om de plannen die in Suriname zijn opgesteld op een aantal punten voorzichtig te toetsen aan wat in Nederland bekend is. Het is nl. te verwachten dat ook op het Surinaamse platteland veranderingen zullen plaats vinden van dezelfde aard als in Nederland, bijv. op het gebied van motorisering en mentale verstedelijking. Zodoende kan men, uiteraard met het nodige voorbehoud, een inzicht krijgen in de eventuele consequenties van te verwachten ontwikkelingen in Suriname met betrekking tot het Centraplan.

Door de snelle toename van de geografische mobiliteit, welke het gevolg is van de verbetering der transportmogelijkheden, wordt de beslotenheid van het lokale milieu meer en meer doorbroken. Als gevolg daarvan wordt het net van sociale en economische relaties, dat zich in het verleden maar tot een areaal van geringe omvang beperkte, nu uitgerekt over grotere gebieden. Dit wordt aangeduid met de term „Schaalvergroting” (VAN DOORN, 1961).

Dit proces dat zich reeds geruime tijd in het stedelijke milieu afspeelt, laat zich in de laatste decennia steeds meer op het platteland gelden. Een van de gevolgen van het ruimere contact met de stad is dat bij de plattelandsbewoner een zeker onbehagen is ontstaan ten aanzien van zijn eigen woonklimaat. Wanneer dit onbehagen een zekere omvang gaat aannemen, spreekt men van het minder leefbaar worden van het platteland. Volgens CONSTANDSE (1960) is alleen die lokale situatie leefbaar, die de betreffende groeperingen in staat stelt een zodanig voorzieningenniveau te handhaven en een zodanig patroon van sociale relaties te onderhouden, dat daardoor een bevrediging kan plaats vinden voor die materiële en geestelijke behoeften, welke ontstaan door vergelijking van de eigen situatie met die van referentiegroeperingen. Voor de dorpen bevinden de referentiegroeperingen zich in de stad.

Dit betekent dat de behoeften van de plattelandsbevolking wat zijn sociale en economische voorzieningen betreft, zijn toegenomen en dat in vele gevallen de bestaande verzorgingsapparatuur daaraan niet kan voldoen.

Voor vele voorzieningen die binnen het stedelijke milieu voorkomen geldt dat zij veelvuldig en door grote aantallen personen gebruikt moeten worden willen zij effectief werken. Wanneer het voorzieningen betreft, die niet voor de primaire dagelijkse levensbehoeften nodig zijn, dan kan de frequentie van het gebruik alleen verkregen worden door grotere concentraties van personen. Deze concentraties zijn op het platteland aan een bepaalde omvang gebonden.

Uit onderzoekingen die in de IJsselmeerpolder (CONSTANDSE, 1960) zijn gedaan bleek dat ondanks een aanzienlijke graad van motorisatie van de plattelandsbevolking, de aanwezigheid van een dorp in de onmiddellijke nabijheid bijv. op een afstand van 4–6 km op hoge prijs wordt gesteld. Men is tot op zekere hoogte wel bereid om grotere afstanden voor lief te nemen, nl. wanneer hierdoor een te klein dorp op de gewenste grootte, noodzakelijk voor het plaatsen van bepaalde essentiële voorzieningen, zou kunnen worden gebracht.

Aan de hand van een aantal berekeningen komt CONSTANDSE tot de conclusie dat als richtsnoer voor de inrichting van de komende IJsselmeerpolder een dorpsgebied moet worden aangenomen van gemiddeld 9000 ha met een zielental van 2500–3500. Het inwonertal wordt vooral gebaseerd op de noodzaak dat ieder dorp een drielal scholen zal moeten bezitten nl. 1 Openbare school, 1 Protestantse Christelijke school en 1 Rooms Katholieke school, dit als gevolg van de te verwachten samenstelling van de toekomstige bevolking in de IJsselmeerpolder.

Uit het onderzoek van CONSTANDSE mag worden geconcludeerd dat ondanks de toegenomen motorisatie en mentale verstedelijking van het platteland, het dorp in de plattelandssamenleving voorlopig een belangrijke verzorgende functie zal blijven vervullen. Wel mag aangenomen worden dat de dorpen van een bepaalde minimum omvang moeten zijn, willen zij levensvatbaar blijken.

Uit het onderzoek op het Groningse Hoogland (TONKENS, ABMA, 1957) werd de voorlopige conclusie getrokken dat een verzorgingsgebied van een dorpskern minimaal 1000 inwoners zal moeten tellen. In Suriname kan binnen het theoretische verzorgingsgebied van een lokaal centrum in een geheel agrarisch gebied aan de hand van de gestelde normen een bevolking van 6000 personen verwacht worden. Naar raming bedraagt het gemiddelde toekomstige inwonertal in het lokale verzorgingsgebied van 46 centra \pm 5800. Het is te verwachten dat in de toekomst als gevolg van de toenemende omvang der landbouwbedrijven de agrarische bevolkingsdichtheid en dus ook het inwonertal van de dorpen zal afnemen. Tevens mag aangenomen worden dat door de toenemende welvaart de eisen die aan het verzorgende apparaat worden gesteld op een hoger niveau komen te liggen.

Deze ontwikkelingen kunnen tot gevolg hebben, dat het lokale verzorgingsgebied van de centra niet voldoende inwoners telt om een goed geoutilleerd lokaal verzorgingsapparaat in stand te houden. Het zal daarom noodzakelijk zijn, geregeld na te gaan in hoeverre de gevolgen van bedrijfsvergroting, motorisering en mentale verstedelijking enz. het noodzakelijk maken het centra-plan te wijzigen.

Het laat zich evenwel aanzien dat gedurende geruime tijd binnen de voorgestelde verzorgingsgebieden een voldoende groot inwonertal aanwezig zal zijn om de opbouw van een efficiënt verzorgend apparaat van behoorlijk niveau te rechtvaardigen.

Uit het voorgaande lijkt de aanname gewettigd dat de centra met hun verzorgingsgebied als areas of competence voorlopig wel zullen voldoen. In hoeverre zij tevens kunnen dienen als areas of interest, is minder gemakkelijk na te gaan. De omvang van het centrum, zowel in geografische zin als wat bevolking betreft, zal over het algemeen te groot zijn voor een area of interest. Hiervoor zal men terecht komen bij eventueel aanwezige buurtgemeenschappen. Hierop aansluitend zou men het verzorgingsgebied van de lokale centra kunnen opdelen in wijken met eventueel verzorgingskernen. Tevens kan men dan tegemoet komen aan bezwaren die, bij de introductie van het centraplan, bij de plattelandsbevolking verwacht mogen worden.

Tot nu toe woonde, als gevolg van de grote spreiding der verzorgende eenheden, praktisch iedereen in de nabijheid van één of meer voorzieningen. Van andere verzorgende eenheden was men daarentegen ver verwijderd. Door de concentratie van de voorzieningen zal een deel van de plattelandsbevolking, nl. dat deel dat aan de periferie van het verzorgingsgebied woont, voor alle voorzieningen een zekere afstand moeten afleggen. Ook al blijft voor deze personen de gemiddelde afstand tot alle voorzieningen gelijk, of wordt deze zelfs minder, dan is het nog te verwachten dat zij zich zullen verzetten tegen het verplaatsen van voorzieningen, die nu in hun directe nabijheid zijn gelegen.

Vandaar dat voorgesteld is om althans een deel van de voorzieningen (35%) voorlopig buiten de centra te plaatsen in verzorgingskernen. Gelet op de te verwachten ontwikkeling zal het oprichten van deze verzorgingskernen

met grote voorzichtigheid dienen te gebeuren. Niet alleen zullen zij, omdat zij meestal minder dan 1000 inwoners te verzorgen krijgen, op den duur niet levenskrachtig meer zijn, maar bovendien bestaat het gevaar dat deze verzorgingskernen de groei van het lokale centrum, waarbinnen zij liggen, zullen belemmeren.

Een andere maatregel die reeds eerder ter sprake kwam is de reorganisatie van de reeds bestaande rayons van de verzorgende eenheden en wel op zodanige wijze dat deze samenvallen met de verzorgingsgebieden van de geprojecteerde centra. Hierdoor ontstaat een gemeenschappelijk belang dat geografisch en sociaal gezien, duidelijk begrensd is. Verwacht mag worden dat men als gevolg hiervan belang gaat stellen in de wijze waarop de verschillende verzorgende eenheden (school, polikliniek) voor de eigen groep tot stand komen en beheerd worden. Deze belangstelling zal ongetwijfeld toenemen wanneer men de bevolking in de gelegenheid stelt voor zover mogelijk aan de totstandkoming c.q. het beheer actief mede te werken.

Om de nieuw te scheppen centra en kernen ook door de bevolking te doen accepteren, zijn voorbereidende en begeleidende maatregelen van de zijde van de overheid nodig. Deze maatregelen liggen op het gebied van de voorlichting en volksoopvoeding en bewegen zich verder op organisatorisch terrein. Voor een deel zullen zij op de uitvoering van het centraplan vooruit moeten lopen. Dit geldt vooral voor het oude land, omdat men voor het opstellen van het centraplan wegens tijdgebrek niet heeft kunnen wachten op een uitvoerige sociale inventarisatie. Het is mogelijk dat blijken zal, dat op verschillende plaatsen de verzorgingsgebieden niet of niet in voldoende mate samenvallen met reeds bestaande gemeenschappen. Het is daarom noodzakelijk de bevolking van de bestaande plannen op de hoogte te stellen en zo veel mogelijk met geuite bezwaren rekening te houden alvorens met de uitvoering van het centraplan aan te vangen. Men heeft dan het voordeel dat de centra zoveel mogelijk aan de bestaande sociale situatie kunnen worden aangepast en dat de bevolking zich betrokken weet bij de opbouw van het centrum en zich meer voor de verdere ontwikkeling zal gaan interesseren. Wordt aan deze voorlichting op lokaal niveau niet voldoende aandacht besteed dan bestaat het gevaar dat men de bevolking ook in een later stadium moeilijk voor gemeenschapsvorming binnen het kader van de centra geestdriftig kan maken.

Reeds onmiddellijk wordt hieraan toegevoegd, dat de opvoedende en voorlichtende maatregelen, die de invoering van het centraplan zullen vergezellen, er zeker niet op zullen mogen zijn gericht, dat de bevolking de interdependentie uit het oog verliest tussen de kernen en verzorgingscentra, die men tevens wil laten uitgroeien tot woon- en leefgebieden, waarin de bevolking zich thuis voelt enerzijds, en de grotere verbanden, zoals die van het district en het nationale verband anderzijds.

Bij de vorming van lokale gemeenschappen zal dus niet gestreefd moeten worden naar geïsoleerde en op zichzelf gerichte samenlevingen, want hierdoor kan een soort regionalisme ontstaan dat de groei naar een Surinaamse natie zal kunnen belemmeren. Getracht moet worden de bevolking zo op te voeden dat zij zich enerzijds een deel van de Surinaamse samenleving weet, maar anderzijds zich zo nauw bij de lokale gemeenschap betrokken voelt dat zij zich tezamen met de overheid wil inzetten voor de ontwikkeling van het eigen gebied.

Het is, om dit te bereiken, noodzakelijk dat de voorlichting aangaande doel

en functie van het centraplan zich niet tot het lokale niveau beperkt, doch zich tevens ook op nationaal en regionaal niveau beweegt.

De problematiek die verband houdt met de vraag, op welke wijze de belangstelling van de burger, of zo men wil: van de bevolking, voor zaken van openbaar belang kan worden gestimuleerd en levendig gehouden is niet tot Suriname of tot de ontwikkelingslanden in het algemeen, beperkt. De vraagstukken waar het hier om gaat en die tevens te maken hebben met de vraag op welke wijze de zelfwerkzaamheid van de bevolking kan worden bevorderd en samenwerkingsverbanden tussen overheid en bevolking in het belang van de ontwikkeling kunnen worden opgebouwd, zijn inherent aan de moderne, op het industrialisme gebaseerde ontwikkelingsfase. In deze fase die zich kenmerkt door een omvangrijke vermeerdering van de overheidsbemoeienis, heeft de staat om te kunnen functioneren, in menig opzicht de actieve medewerking van de burgerij nodig. Het is echter vooral in de landen die in versnelde ontwikkeling verkeren, dat het probleem van de participatie van de bevolking zich in een meer acute vorm voordoet en als gevolg hiervan, ook meer de aandacht heeft getrokken. In het bijzonder in de periode na de tweede wereldoorlog heeft dit het aanzien gegeven aan een veelomvattende gecoördineerde aanpak van het ontwikkelingsvraagstuk, welke aanpak met de term „community development” wordt aangeduid. Essentieel voor het complex van elkander ondersteunende maatregelen, dat onder deze verzamelterm wordt begrepen, is het element van de bevolkingsparticipatie, wat zeggen wil, het actief inschaken van de bevolking in de ontwikkeling. Centraal staat het thema van „ontwikkeling door samenwerking van overheid en bevolking”.

Het is vanzelfsprekend, dat het samenstel van maatregelen dat men onder de verzamelterm „community development” samenvat en waarin de elementen: volksontwikkeling, volksofvoeding en voorlichting, naast opbouw van sociale en organisatorische verbanden, van een zekere materiële infrastructuur en van basis-voorzieningen met betrekking tot het beschikbaarstellen van diensten, op de voorgrond treden, niet gemakkelijk in een definitie of in een korte omschrijving is samen te vatten.

Eén van de meest gezaghebbende definities is die, welke in 1956 door een werkgroep van de Ecosoc werd opgesteld en welke luidt als volgt:

„1. The term „community development” has come into international usage to connote the processes by which the efforts of the people themselves are united with those of governmental authorities to improve the economic, social and cultural conditions of communities, to integrate these communities into the life of the nation, and to enable them to contribute fully to national progress.

„2. This complex of processes is then made up of two essential elements: the participation of the people themselves in efforts to improve their level of living with as much reliance as possible on their own initiative; and the provision of technical and other services in ways which encourage initiative, self-help and mutual help and make these more effective. It is expressed in programmes designed to achieve a wide variety of specific improvements”. (United Nations, 1956).

In deze „working definition”, die vanuit de gezichtshoek van een „technische hulp” verlenende instantie werd opgesteld, staat de samenwerking tussen het ontwikkelingsapparaat van de overheid en de bevolking op de voor-

grond. Deze samenwerking heeft, zoals de tekst zegt, de ontwikkeling van de dorpenwereld van het platteland en de functionele integratie van het platteland in het nationale bestel ten doel.

Het tweede lid van de definitie bevat een toelichting op wat in het eerste lid is gesteld. Volgens deze toelichting wordt het proces van samenwerking tussen overheid en bevolking gezien als nauw samen te hangen met de dienstverlening van het gouvernementsontwikkelingsapparaat aan de bevolking op het platteland. Kenmerkend is voorts, dat deze dienstverlening geschiedt binnen het kader van een beleid, dat het actief inschakelen van de bevolking in de eigen ontwikkeling ten doel heeft. Tenslotte wordt gesteld, dat de op deze voet door de overheid te verlenen „technische bijstand”, zijn uitdrukking vindt in een grote verscheidenheid van specifieke ontwikkelingsprogramma's. Hetgeen in de Ecosoc-definitie op tamelijk omslachtige wijze wordt gezegd, kan ook met andere woorden worden uitgedrukt. Essentieel is, dat community development de realisering van het participatiebeginsel in zich houdt; verder staat in het bijzonder het opbouwen van samenwerkingsverbanden van overheid en bevolking op de voorgrond. Met andere woorden is, wat volgens de definitie tot de kern van community development behoort: decentralisatie en uitbouw van het verzorgingsapparaat van de overheid tot op het niveau van het platteland. Deze decentralisering gaat gepaard met een proces van samenwerking tussen overheidsorganen en organen en organisaties van de bevolking.

Voorts heeft de term „community development” te maken met de omstandigheid dat men in de lokale gemeenschap, het dorp, één van de voornaamste aangrijpingspunten op het platteland voor de opbouw van een samenwerkingsverband van overheid en bevolking zag. Men drukt dit aldus uit, dat community development een benaderingswijze wordt genoemd, die bij het tot ontwikkeling brengen van het platteland in praktijk wordt gebracht, en waarbij in de eerste plaats de „local communities” of dorpen worden beschouwd als „units of action” door middel waarvan het participatie-beginsel en het principe van samenwerking kunnen worden verwezenlijkt. Wat men zich in concreto voorstelt is het inschakelen van de dorpsorganisatie bij de uitvoering van ontwikkelingsmaatregelen en het stimuleren van de zelfwerkzaamheid van de dorpsgemeenschap terzake van de lokale en regionale belangenbehartiging, via het verlenen van technische, financiële en organisatorische bijstand.

Overigens dient niet uit het oog te worden verloren, dat naast de lokale gemeenschappen, ook talrijke functionele groeperingen en organisaties een overeenkomstige rol kunnen spelen.

Aldus beschouwd, hangt community development samen met de methodische toepassing van een beleid dat er op is gericht de bevolking via haar organen en organisaties op verantwoorde wijze actief in de ontwikkelingsactiviteiten te betrekken. De dorpsgemeenschap staat als aangrijpingspunt op de voorgrond, omdat in de regeling van het leven van alle dag op het platteland de organisaties en instituties van het dorp vanouds een grote rol hebben gespeeld, terwijl men thans door een complex van maatregelen tracht de dorpsorganisatie dusdanig te moderniseren dat zij, zowel bij de uitvoering van de ontwikkelingsmaatregelen van de zijde van de overheid, als bij de zelfstandige behartiging van lokale belangen, ook onder de veranderde omstandigheden van de tegenwoordige tijd, een functie van betekenis zal kunnen vervullen.

De uitvoering van een dergelijk beleid zal als praktische konsekventie met

zich brengen: voorbereiding van de bevolking wat bekwaamheden en geestelijke instelling betreft, en de opbouw van een organisatorische infrastructuur, door middel waarvan het samenwerkingsprincipe kan worden geëffectueerd. Tot de maatregelen van de laatste categorie behoort eveneens de opbouw van vertegenwoordigende lichamen op dorps- en streekniveau door middel waarvan de plattelandsbevolking daadwerkelijk in de planning en uitvoering van ontwikkelingsmaatregelen kan worden betrokken.

Aan de andere kant zal ook het overheidsapparaat, in verband met de uitvoering van met een community development programma samenhangende taak, dienen te worden georganiseerd en bekwaamd. Zoals eerder vermeld brengt dit met zich decentralisatie en uitbouw van gouvernementdiensten tot op streek en lokaal niveau. In verband met de noodzaak van een veelzijdige aanpak, zal aan het element coördinatie ruime aandacht moeten worden geschonken. Bovendien dient ook het ambtenarenapparaat, niet slechts wat vakbekwaamheid betreft, doch ook wat mentale instelling betreft, op de aan inzicht en optreden hoge eisen stellende taak te worden voorbereid.

Ter illustratie kan aan het community development programma van India worden gerefereerd. In beginsel is dit programma er op gericht de aan de toestand van onderontwikkeldheid inherente vicieuze cirkels op twee punten te doorbreken. In de eerste plaats diende het voor een voldoende communicatie tussen overheid en plattelandsbevolking benodigde overheidsapparaat te worden uitgebouwd en in de tweede plaats het bevolkingspotentieel voor een meer actieve deelname in de ontwikkeling te worden gemobiliseerd en georganiseerd.

Tot de kernpunten van de uitbouw van het overheidsapparaat behoort een gecoördineerde decentralisatie van overheidsdiensten op dorps-, streek- en districtsniveau. Het zwaartepunt valt in dit stelsel op het streekniveau, waar de zogenaamde „block-organisatie” werd geschapen, in welke organisatie de verschillende in het belang van de agrarische samenleving werkzaam zijnde overheidsdiensten zoals: onderwijs, gezondheidszorg, landbouwvoorlichting, bevordering kleinnijverheid, de dienst voor het coöperatiewezen en andere sociale opbouwdiensten etc. zijn vertegenwoordigd. Het ressort van de block-organisatie is zodanig gekozen, dat enerzijds, wat omvang en bevolkingsaantal betreft, aan eisen van efficiency voldoende kan worden tegemoetgekomen, terwijl aan de andere kant het block-niveau nog binnen de gezichtskring van de plaatselijke bevolking is gelegen. De block-organisatie had in eerste instantie ten doel, een zo goed mogelijk afstemmen van de activiteiten van de verschillende diensten aan plaatselijke behoeften en mogelijkheden onder de coördinerende leiding van de Block Development Officer, te bevorderen. Primair is de functie van deze constructie geen andere dan: aanpassing en coördinatie. Nadat verder in de beginperiode vooral aandacht was besteed aan de administratieve decentralisatie, dat wil zeggen: aan de opbouw van een „technisch apparaat” bestaande uit een team van gedecentraliseerde diensten, volgde sedert 1957 een versnelde uitbouw van de bestuurlijke decentralisatie. Dit laatste heeft zich geconcretiseerd in een stelsel van lokale en regionale vertegenwoordigende lichamen en bestuursraden op 3 onderling samenhangende niveaus, met name dat van het district, dat van het block (de streek) en dat van het dorp. Het is dit stelsel dat met „democratic decentralization”, of met de Indische term „Panchayati Raj” wordt aangeduid.

In dit stelsel is het streekniveau (block-niveau) nog steeds het belangrijkste.

Het is van hieruit dat het dorpsniveau door de verschillende diensten wordt bestreken; het is vanaf het niveau van de streekraad (Panchayat Samiti) dat de verschillende voorlichtingsdiensten door talrijke maatregelen in het belang van de sociale opbouw en van de weerbaarmaking van de bevolking voor de moderne tijd, op de plattelandssamenleving inwerken. Het kenmerkende onderscheid met de voormalige toestand echter is, dat de block-organisatie thans fungeert als het dienstenapparaat van de streekraad en dat derhalve de bevolking op het plaatselijk en regionaal te voeren beleid, via haar vertegenwoordigers invloed kan uitoefenen.

Naar beneden toe vormt de streekraad of „Panchayat Samiti” de overkapping van de dorpsraden of „Gram Panchayats”. Verder worden op hun beurt de streekraden overkoepeld door de districtsraad of Zila Parishad.

Deze districtsraad heeft een stimulerende en controlerende functie en verzorgt verder de communicatie met de hogere beleidsniveaus, met name met dat van de staat en van de federale regering. Het eigenlijke community development proces, opgevat in de betekenis van het actief inschakelen van de bevolking in de ontwikkelingswerkzaamheden en in de behartiging van lokale en streekbelangen, speelt zich af op het niveau van het dorp en op dat van de Panchayat Samiti (het streek- of block-niveau).

Wanneer gesproken wordt van het dorpsniveau, het niveau van de Gram Panchayat, moet men zich dit in vele gevallen aldus voorstellen, dat meerdere dorpen, in verband met hun geringe omvang, tot het ressort van één Gram Panchayat zijn verenigd; de dorpen zelf fungeren in dat geval als „wijken” van het grotere ressort. Overigens zijn verschillende mogelijkheden geschapen om de communicatie tussen de dorpsraad en de bevolking zo intensief mogelijk te doen zijn. Niet slechts is deze raad, de Gram Panchayat, door de gezamenlijke inwoners, de „Gram Sabha” („village-meeting”; „town-meeting”) verkozen, doch bovendien moet de Gram Sabha bij verschillende aangelegenheden, zoals bij de vaststelling van de dorpsbegroting en van het dorpsontwikkelingsplan, worden gehoord. Verder volgt men het systeem, dat belangrijke dorpsaangelegenheden, alvorens in de Gram Panchayat te worden behandeld, door commissies uit de raad worden voorbereid, welke commissies met niet-leden kunnen worden aangevuld. Langs deze weg bestaat de mogelijkheid ook particulieren waarvan men het oordeel op prijs stelt en vertegenwoordigers van verschillende belangen, in de behartiging van dorpszaken te betrekken.

Een directe vergelijking tussen de structuur, zoals deze in India werd opgebouwd en hetgeen in Suriname met de eisen van de praktijk zou overeenkomen, is, in verband met het zeer groot verschil in dimensies, niet mogelijk.

Zo is reeds zonder meer duidelijk, dat in het systeem van decentralisatie in de lokale en regionale sfeer, zoals dat in India wordt toegepast, binnen de Surinaamse verhoudingen het niveau van de Zila Parishad op zijn minst zou samenvallen met het regeringsniveau. Indien men verder de constructie van India volgt, zou theoretisch het block-niveau, zijnde het niveau van de Panchayat Samiti of streekraad, overeenkomen met het district in Suriname. Men zou zich naar analogie van de situatie in India een theoretisch model kunnen indenken, waarbij met het district als ressort een block-organisatie, zijnde een team van gedecentraliseerde diensten onder de coördinerende leiding van de districtscommissaris wordt opgebouwd, welke organisatie in een verder gevorderd stadium wanneer de administratieve decentralisatie haar beslag gekre-

gen heeft, evolueert in een bestuurlijke decentralisatie, wat zeggen wil in de oprichting van een streekraad, beschikkende over eigen districtsdiensten dan wel over een apparaat van ter beschikking gestelde diensten.

De opzet van het een en ander zal in den beginne eenvoudig kunnen zijn, doch een konsekwente doorvoering van de decentralisatiegedachte lijkt het enige middel te zijn, om verantwoordelijkheidsbesef voor de lokale en regionale belangenbehartiging op den duur te kunnen opbouwen.

Voor het dorpsniveau, het niveau van de Gram Panchayat naar het voorbeeld van India, is binnen de Surinaamse verhoudingen geen passend ekwivalent aan te wijzen. Echter zal, naarmate het platteland op een meer intensieve wijze in de overheidsbemoeyenis wordt betrokken, meer en meer de behoefte aan een „plattelandsgemeentewezen”, in de zin van een stelsel van dorpen en wijken met eigen raden en besturen, eigen geldmiddelen en eigen verordeningsbevoegdheid, op hoe bescheiden schaal dan ook, zich doen gevoelen.

Het centraplan benadert het vraagstuk van de opbouw van de Surinaamse lokale en streekgemeenschappen van de kant van de dienstenvoorziening. Tot de voornaamste doelstellingen van het centraplan behoort het scheppen van een gecoördineerd apparaat van gedecentraliseerde diensten, waarmede aan de ene kant de bevolking, ook in de periferie van het platteland in de overheidsbemoeyenis kan worden betrokken, terwijl aan de andere kant wordt beoogd, de aard van deze bemoeienis en de werking van het dienstenapparaat binnen de geestelijke horizon en belangstelling van de plaatselijke en regionale bevolking te brengen. Om het echter mogelijk te maken, dat de geboden voorzieningen op den duur als tot het eigen bestel te behoren worden gevoeld en een voldoende mate van verantwoordelijkheidsbesef voor de lokale en regionale belangenbehartiging onder de bevolking zal ontstaan, is een verdere uitbouw van het organisatorische raamwerk in de vorm van een plattelandsgemeentewezen ten behoeve van de gemeenschapsvorming noodzakelijk.

Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat community development niet een benaderingswijze is die specifiek is voor een bepaald departement of een bepaalde afdeling van een departement. Alle departementen evenals de bevolking moeten de juiste instelling hebben bij het ten uitvoer brengen van de vele verschillende maatregelen die uiteindelijk tot de gewenste gemeenschapsvorming zullen moeten leiden. De coördinatie van al deze activiteiten berust in de eerste plaats bij het bestuur. In laatste instantie is veel afhankelijk van de vraag in hoeverre „community development” daadwerkelijk tot beginsel van beleid wordt aanvaard.

4. HET CENTRAPLAN EN DE ONTWIKKELING VAN SURINAME

De voorstellen, die in het centraplan zijn neergelegd zullen, zo zij worden uitgevoerd, voor geruime tijd in de behoefte aan sociale en economische verzorging kunnen voorzien en voor vele jaren het woonklimaat in de districten bepalen.

In totaal is de inrichting van 35 lokale en 13 regionale centra voorgesteld (staat 4, kaart 9). Daarnaast zijn nog twee regionale centra in het Marowijne-

STAAT 4. De voorgestelde centra, hun lokale verzorgingsgebied, de bevolking in 1950 en de geraamd

Naam centrum	Verzorgings-niveau	Opp. lokale verzorgings-gebied	Toekomstig landb. areaal	Totaal
1	2	3	4	5
Nanni	lokaal	4160	3740	447
Corantyn	lokaal	1965	1770	2485
Paradise	lokaal	2655	2390	2983
Nw. Nickerie	region. distr.	4505	4050	8265
Groot Henar	regionaal	4105	3700	1692
Wageningen	regionaal	7590	6830	-
Novar	lokaal	3160	2840	1090
Hamilton	lokaal	3660	3290	523
Totness/Friendship	region. distr.	3840	3460	2034
Coppenamepunt	regionaal	9720	8750	8
Carl-François	lokaal	4494	4050	30
Huwelijkszorg	lokaal	3290	2960	854
Bombay	lokaal	2715	2440	402
Calcutta	regionaal	3762	3390	819
Tijgerkreek	lokaal	4711	4240	1649
Tambaredjo	lokaal	2065	1860	314
Prevoyance	lokaal	3605	3250	580
Monkshoop	lokaal	5135	4620	501
Kampong Baroe	lokaal	6120	5510	1369
Groningen	region. distr.	5395	4860	1347
Jarikabba	lokaal	7860	7070	207
Goede Verwachting	lokaal	2230	2000	91
Kuarasan	lokaal	4335	3900	820
Uitkijk	regionaal	3350	3000	1075
Duisburg	lokaal	2070	1860	3560
Kwatta	lokaal	11179	10060	4133
Meerzorg	lokaal	4504	4050	3836
Livorno	lokaal	1791	1610	4955
Paramaribo	nationaal			
Santo	lokaal	4594	4140	5717
Houttuin	lokaal	4449	4000	1675
Weigedacht	lokaal	2909	2620	4905
Lelydorp	regionaal	8752	7880	6463
Biliton	lokaal	8714	-	1945
Domburg	lokaal	5129	4620	3122
Laarwijk	lokaal	4082	3670	717
Paranam	regionaal	18121	-	2585
Jachtlust	lokaal	1495	1340	956
Marienburg	lokaal	3570	3210	2524
Alkmaar	lokaal	4625	4160	2577
Tamanredjo	lokaal	7310	6580	1170
Orleana	lokaal	7875	7090	655
Margerita	lokaal	9345	8410	2606
Kroonenburg	lokaal	2190	1970	1524
Nw. Amsterdam	region. distr.	1565	1400	1896
Storkoe	lokaal	3325	2990	1470
Slootwijk	lokaal	1690	1520	230
Alliance	regionaal	3405	3060	1610
Totaal ^{1*}		219526	173380	90416

De kolommen 3, 4, 5, 6, 7, 8 en 9 zijn ontleend aan de centraplannen voor de districten Nickerie, Coronie Saramacca en Commewijne van het Bureau Landelijke Opbouw.

De kolommen 4, 10, 11, 12 en 13 zijn berekend aan de hand van richtlijnen voor het uitwerken van de centraplannen op lokaal niveau. In geval de optimale bevolking van een geheel verzorgingsgebied of een deel daarvan bereikt is, is voor dit verzorgingsgebied de maximale bevolking geraamd. Dit is aangegeven met *. In de centra met een regionaal verzorgend niveau is geen regionaal verzorgende bevolking opgenomen. Zo er behalve klein-landbouw andere activiteiten van bijzonder betekenis werden verwacht, is dit in noten aangegeven. Wanneer de bevolking op basis van deze activiteiten is berekend, is dit aangegeven met **. Alle geraamde cijfers zijn afgerond op tientallen.

* De volgorde van de eenheid in kolom 1 is zodanig dat de lokale centra die in het verzorgingsgebied van een regionaal centrum gelegen zijn bij een zijn geplaatst. Het regionale centrum staat aan het eind van iedere groep waarna een spatie volgt.

toekomstige bevolking.

De bevolking in 1950				Geraamde toekomstige bevolking			
Landaarden in % totale bevolking				Agrarische bevolking	Verzorg. bevolking		Totaal
Hindostanen	Javanen	Creolen	Anderen		Binnen centra	Buiten centra	
6	7	8	9	10	11	12	13
96	3	1	0	3880	380	200	4460
84	14	2	0	2790	320	160	3270*
58	36	5	1	3120	310	160	3590*
43	20	34	3	4220	6410	220	10850**1
80	9	10	1	4530	440	230	5200*
-	-	-	-	?	?	?	?2
-	-	100	-	3200	310	170	3680
2	12	98	0	3700	360	200	4260
		85	1	3890	380	200	4470
0	75	0	25	9840	960	520	11320
30	4	63	3	4550	440	240	5230
99	0	1	0	3330	330	170	3830
85	0	15	0	2750	270	140	3160
91	6	3	0	3810	370	200	4380
36	58	3	3	4770	470	250	5490
35	54	11	0	2090	200	110	2400
83	11	6	0	3650	360	190	4200
61	30	9	0	5200	510	270	5980
21	73	4	2	6200	600	320	7120
27	53	13	7	5460	530	290	6280
63	33	4	0	7960	760	420	9140
98	0	2	0	2260	220	120	2600
43	54	3	0	4390	430	230	5050
63	18	19	0	3370	330	180	3880
80	15	4	1	3820	380	200	4400*
70	16	10	4	11320	1100	600	13020
61	34	4	1	4560	440	240	52402
75	9	15	1	5000	490	260	5750
90	7	3	0	4650	420	280	5350
96	1	2	1	4500	440	240	51804
88	2	8	2	5730	600	310	6640*
21	60	16	3	8870	860	470	10200
10	20	61	9	2500	2250	120	48705
41	51	6	2	7990	780	420	91906
58	30	9	3	4130	400	220	47507
11	50	33	6	5000	10400	250	156508
28	68	2	2	1510	150	80	1740
18	70	10	2	3610	350	190	4150
34	62	2	2	4680	460	250	5390
5	94	0	1	7400	720	390	85109
63	33	4	0	7970	780	420	9170
24	72	2	2	9460	920	500	1088010
73	26	1	0	2220	210	120	2550
24	52	21	3	1590	150	80	1820
64	34	1	1	3360	330	180	3870
3	82	15	0	3670	360	190	4220**11
14	76	7	3	3450	340	180	3970
				215950	39020	11380	266350

¹ Groot l.b.: suiker + industrialisatie.

² Groot l.b.: rijst.

³ Livorno zal zich vermoedelijk niet als een zelfstandig centrum ontwikkelen.

⁴ Grootlandbouw cacao.

⁵ Mijnbouw (2000).

⁶ Groot l.b.: citrus cacao.

⁷ Groot l.b.: citrus cacao.

⁸ Mijnbouw (10000).

⁹ Groot l.b.: suiker.

¹⁰ groot l.b.: cacao, suiker.

¹¹ 1000 ha cacao + citrus, groot l.b.

¹² Bij de totalen zijn Paramaribo en Wageningen niet meegeteld.

district en een aantal centra in het Brokopondodistrict te verwachten, die niet in het centraplan zijn opgenomen.

Laat men de centra Paramaribo en Wageningen buiten beschouwing dan zal, uitgaande van de normen die in de nationale richtlijnen voor de lokale uitwerking zijn opgenomen, binnen het lokale verzorgingsgebied van de 46 centra (hierbij is het lokale verzorgingsgebied van de regionale centra inbegrepen), een bevolking van ruim 262.000 personen verzorgd kunnen worden. Het areaal dat door deze centra op lokaal niveau verzorgd wordt heeft een oppervlakte van ruim 211.000 ha (staat 4).

Blijft de bevolking in dezelfde mate toenemen als in de afgelopen jaren en komen er geen belangrijke wijzigingen in de verhoudingen tussen het inwonertal van Paramaribo en de overige districten, dan zal het voorgestelde verzorgingsapparaat tot 1975 in de behoeften van de landelijke bevolking kunnen voorzien. Ook het landbouwareaal, dat in 1960 ruim 44.000 ha bedroeg, zal nog aanzienlijk kunnen worden uitgebreid binnen het lokale verzorgingsgebied van de centra.

Hiermede wil niet gezegd worden dat in de komende jaren geen uitbreiding van het centraplan met name van het aantal lokale centra nodig zal zijn. Er zijn gebieden, in het Suriname- en Brokopondodistrict waar, buiten het areaal dat door de voorgestelde lokale centra bestreken wordt, nog niet geheel te overziene ontwikkelingen zullen plaats vinden, die uitbreiding van het verzorgende apparaat noodzakelijk maken. Wil het centraplan aan de gestelde verwachtingen voldoen dan is het noodzakelijk het steeds opnieuw in het totale kader van de ontwikkeling van Suriname te bezien. Vaak dreigen plannen een eigen leven te gaan leiden. Dit is vooral het geval wanneer zij, evenals het centraplan, in samenwerking met vele departementen tot stand zijn gekomen. Deze samenwerking dreigt, na het in eerste fase gereedkomen van de plannen, gaandeweg te verminderen. Als gevolg daarvan wordt het plan niet voldoende meer aan de zich wijzigende omstandigheden aangepast, veroudert daardoor en wordt terzijde geschoven zonder dat hiervoor in vele gevallen een ander verantwoord plan in de plaats komt.

Voorals gevolg van de urbanisatie, die sinds de aanvang van de tweede wereldoorlog een aanzienlijke omvang heeft aangenomen, zag de overheid zich genooddaakt meer aandacht aan het woonklimaat op het platteland te schenken. Deze urbanisatie dreigt nl. de ontwikkeling van Suriname te verstoren. Het laat zich immers niet aanzien dat voor 1970 de industrialisatie zover op gang zal zijn gebracht dat zij de naar de stad stromende bevolking op verantwoorde wijze kan opvangen en aan werk kan helpen.

De verbetering van het woonklimaat alleen zal de trek naar de stad niet kunnen tegengaan. De oorzaken van de urbanisatie zijn nl. zowel van sociale als van economische aard. Een van de belangrijkste oorzaken van de trek naar de stad is de onvoldoende en slecht gehonoreerde arbeid op het platteland. Overigens biedt de stad evenmin veel mogelijkheden om de mensen op een economisch verantwoorde wijze werk te verschaffen. Maar de ervaring heeft geleerd dat het vaak noodzakelijk is eerst naar Paramaribo te trekken teneinde aldaar via het gecentraliseerde overheidsapparaat aan werk in de districten geholpen te worden. Bovendien ziet de overheid zich om politieke redenen (de bevolking van Paramaribo beschikt over 10 van de 21 zetels in de Surinaamse staten (dit was tenminste het geval tot 1963)) genooddaakt werkgelegenheid te scheppen of zo dit niet mogelijk is over te gaan tot het verlenen van gene-

reuze werkloosheidssteun. Deze tegemoetkoming werd tot voor kort alleen verstrekt aan de bevolking van Paramaribo en oefent om die reden een grote aantrekkingskracht uit op de districtsbevolking. Het spreekt vanzelf, dat de verbetering van het woonklimaat weinig of geen invloed zal uitoefenen op de trek naar de stad wanneer geen zorg wordt gedragen voor harmonische economische verhoudingen tussen stad en platteland. Voor een goede ontwikkeling van het verzorgende apparaat in de districten is het noodzakelijk dat hier een gezonde economische ontwikkeling plaats vindt. Het heeft weinig zin voorzieningen in de districten te plaatsen, wanneer de plattelandsbevolking wegens de slechte financiële situatie daarvan geen gebruik zal kunnen maken. Subsidieëring door de overheid zal voor een aantal essentiële voorzieningen zoals onderwijs en volksgezondheid noodzakelijk zijn, maar waar mogelijk zal deze subsidieëring een beperkt karakter moeten dragen. Dit is zowel van belang voor 's lands financiën als voor de mentale instelling van de bevolking. Doch ook binnen het sociale kader kan het centraplan eerst invloed uitoefenen op de trek naar de stad, wanneer de mate van sociale en economische verzorging in de stad en op het platteland op een vergelijkbaar niveau staan.

De waardering van een woonklimaat wordt voor een belangrijk deel bepaald door vergelijking van het eigen woonklimaat met dat van andere gebieden. Het grootste deel van de plattelandsbevolking van Suriname kent of heeft gehoord van het woonklimaat van Paramaribo. Dit betekent dat de plattelandsbevolking de neiging heeft het eigen woonklimaat te beoordelen door dit te vergelijken met het woonklimaat van Paramaribo. Een zeker verschil zal wel geaccepteerd worden, maar zodra dit te groot wordt zal een zeker onbehagen ontstaan. Als gevolg hiervan zal op den duur een deel van de bevolking op zoek gaan naar betere levensomstandigheden en naar de stad verhuizen.

Wanneer men het woonklimaat in de districten gaat verbeteren, maar tegelijkertijd het woonklimaat van Paramaribo op een hoger plan brengt dan kan de afstand in woonklimaat tussen stad en platteland onveranderd blijven. Het kan zelfs gebeuren dat ondanks aanzienlijke verbeteringen in het woonklimaat in de districten het verschil stad-platteland nog zal toenemen, waardoor één van de drijfveren van de urbanisatie nog wordt versterkt.

De verdeling van Suriname in een aantal regionale en lokale verzorgingsgebieden met hun centra, waarvan verwacht mag worden dat zij op den duur tot brandpunten van sociale en economische activiteiten zullen uitgroeien biedt – zoals reeds eerder gesteld – de mogelijkheid tot verdergaande sociale en administratieve structurering. Alvorens dit gerealiseerd kan worden zal nog veel onderzoek moeten plaats vinden en zullen de gedachten neergelegd in het centraplan en in de plannen voor sociale en administratieve ontwikkeling binnen de districten op elkaar moeten worden afgesteld. Wil men tot een harmonische ontwikkeling komen dan zullen de plannen die worden ontwikkeld steeds opnieuw moeten worden geïntegreerd. Hierna zal bij wijze van voorbeeld aangegeven worden op welke wijze bij de uitvoering van de decentralisatie-plannen, de verzorgingsgebieden van de centra een rol kunnen spelen.

In Suriname heeft de staatkundige structuur van ouds een sterk gecentraliseerd karakter gehad. Momenteel wordt getracht tot een zekere decentralisatie te komen door de huidige districten, die nu alleen een administratieve in-deling zijn, een districtsraad te geven. Deze districtsraad is een vertegenwoor-

digend lichaam en is bevoegd: „t.a.v. gewichtige onderwerpen het district betreffende de districtscommissaris aanbevelingen te doen ten aanzien van de zelfwerkzaamheid en de sociale verheffing van de districtsbevolking.” Tevens kan de raad plaatselijke keuren en reglementen opstellen en uitvaardigen in het belang van de openbare orde, zedelijkheid en gezondheid.

Wanneer men tot decentralisatie overgaat dan doet zich direct de vraag voor tot hoever deze decentralisatie moet worden doorgevoerd. In Nederland wordt de staatkundige opbouw met zijn drie bestuurslagen (gemeente, provincie en rijk en in de nabije toekomst wellicht nog een vierde, het district) gekenmerkt door een vergaande decentralisatie. Als gevolg hiervan heeft men nu met het probleem van de, uit bestuurlijk oogpunt, vaak te kleine gemeenten, te kampen. Het is te verwachten dat in de toekomst, mede als gevolg van betere communicatiemogelijkheden de omvang van de efficiënt te te beheren bestuursrayons eerder toe dan af zal nemen.

Het is een goede gedachte geweest de decentralisatie in Suriname voorlopig op het districtsniveau te beëindigen. De vraag rijst evenwel of dit niveau, vooral in de districten van grotere omvang, niet te ver van de bevolking afstaat. Men heeft dan een bestuurseenheid gecreëerd die wel als 'n area of competence zal kunnen fungeren, maar die wegens zijn omvang niet meer als een area of interest kan worden aangemerkt. Als gevolg hiervan zal de bevolking zich niet voldoende voor de districtszaken gaan interesseren, waardoor het doel dat met de instelling van de districtsraden werd beoogd, nl. het direct betrekken van de bevolking bij het beheer en de ontwikkeling van het eigen gebied, niet zal worden bereikt. Het is gewenst om, waar dit maar enigszins mogelijk is, het lokale niveau bij de districtsraden te betrekken. Het voorstel om de districtsraad samen te stellen uit vertegenwoordigers van de kiesressorten, die op hun beurt zullen worden vastgesteld aan de hand van de bestaande situatie en de geprojecteerde verzorgingsgebieden, wordt dan ook van groot belang geacht. Door de kiesressorten te laten samenvallen met de verzorgingsgebieden van de diverse centra zal men, zonder dat een derde bestuurslaag behoeft te worden gecreëerd, het lokale niveau in voldoende mate bij het bestuur van het district kunnen betrekken. Tegen de wijze waarop deze gedachte is uitgewerkt, worden door LEEFMANS c.s. (LEEFMANS e.a., 1962) in hun artikel „Decentralisatie in Suriname” enige bezwaren geopperd, waaraan wellicht tegemoet kan worden gekomen.

Door het verzorgingsgebied in te schakelen bij de decentralisatie van het bestuurlijke en politieke apparaat, zal aan het verzorgingsgebied een belangrijke functie worden toegevoegd nl. die van politieke eenheid. Tevens zal de decentralisatie, door aan te sluiten aan de toekomstige lokale en regionale organisatievormen van het verzorgende apparaat sneller weerklank vinden bij de bevolking met name op lokaal niveau. In hoeverre de hier geopperde mogelijkheden reëel zijn, zal eerst na een onderzoek kunnen worden vastgesteld. Geconstateerd wordt hier alleen dat de potentiële mogelijkheden aanwezig zijn.

Dank zij de instelling van verzorgingsgebieden en de concentratie van de verzorgende eenheden, waardoor het contact tussen de verschillende bevolkingsgroepen wordt vergroot zal de gemeenschapsvorming aanzienlijk gestimuleerd worden. Maar voordat dit proces op gang kan komen, zal tussen de verschillende bevolkingsgroepen acculturatie van enige omvang moeten heb-

ben plaats gevonden. Door de wijzigingen in de ruimtelijke structuur van het verzorgende apparaat nemen tevens de mogelijkheden tot acculturatie toe. Wederom moet vooropgesteld worden dat het plaatsen van centra alleen nog niet tot versnelde acculturatie behoeft te leiden; het tegendeel kan zelfs het geval zijn zoals nader zal blijken. Het centraplan biedt evenwel een concreet uitgangspunt van waaruit het overheidsbeleid zich op regionaal en lokaal niveau kan concretiseren. De feitelijke acculturatie zal, gestimuleerd uiteraard op nationaal niveau, uiteindelijk op het lokale niveau moeten plaats vinden.

Blijkt uit het voorgaande dat de centravorming vele potentiële mogelijkheden in zich heeft om de sociale ontwikkeling van Suriname te stimuleren en te richten, er schuilen in deze centravorming ook enkele gevaren.

Bij het opstellen van de plannen is met opzet geen rekening gehouden met de heterogene samenstelling van de te verzorgen bevolking.

In Nederland wordt op grond van een aanzienlijk kleiner aantal verschillen, nl. alleen het verschil in religie, wel een differentiatie in het verzorgende apparaat doorgevoerd, met name wat de scholen betreft. Dat dit verstrekken-de gevolgen kan hebben blijkt o.a. bij de dorpsvorming in de IJsselmeerpolders.

Dat men in Suriname deze weg niet heeft gevolgd vindt vooral zijn oorsprong in de verwachting dat de huidige gesegmenteerde samenleving op den duur zal uitgroeien tot een geïntegreerde samenleving waarin iedere groep met behoud van eigen cultuurwaarden, zich niettemin volledig opgenomen weet. Dit proces van integratie zal waarschijnlijk niet zonder moeilijkheden verlopen. Gedurende het acculturatieproces zullen stellig spanningen optreden. Verschillende groepen zullen op bepaalde momenten constateren dat eigen cultuurwaarden verloren dreigen te gaan en zij zullen trachten dit te vermijden. Dit kan bijv. aanleiding zijn voor de Hindoe- of Moslimgroeperingen om, in navolging van de Christelijke groeperingen, Hindoe- en Moslimscholen voor hun kinderen te eisen. Dit brengt het gevaar met zich mede dat de schoolopleiding, en met name die op de lagere school, welke bij uitstek geschikt is om een basis te leggen voor de acculturatie, nu een scheidende in plaats van bindende functie zal krijgen.

De concentratie van verzorgende eenheden schept een klimaat dat versnelde acculturatie in de hand werkt en zekere spanningen kan oproepen. Dit betekent dat een waakzaam en actief sociaal beleid van de overheid op regionaal en lokaal niveau noodzakelijk is.

De vorming van centra brengt tevens met zich mede, dat soms meerdere verzorgende eenheden van hetzelfde type, vooral scholen, in één centrum geplaatst worden. Hierdoor is er meer gevaar dan voorheen bij het verspreide verzorgingsapparaat, dat verzuiling optreedt.

In de centra domineert meestal één landaard (staat 4). Wanneer van overheidswege een deel van het verzorgende apparaat in levensbeschouwelijk of cultureel opzicht wordt afgesteld op de dominerende landaard, dan bestaat het gevaar dat de minderheid niet in het cultuurklimaat van de dominerende groep wenst te blijven en dat zij verhuizen gaat naar een verzorgingsgebied waar de eigen landaard in de meerderheid is. Hierdoor wordt de éénwording van de Surinaamse bevolking en daarmee de sociale ontwikkeling afgeremd zo niet belemmerd.

5. CONCLUSIE

Het centraplan is nog van te recente datum en de uitvoering is nog zo weinig gevorderd dat over de merites van dit plan nog geen gefundeerd oordeel uitgesproken kan worden.

De uitvoerige beschrijving van het centraplan heeft niet de bedoeling de hierbij gebruikte plantechnieken wereldkundig te maken in de veronderstelling dat zij ook elders bruikbaar zouden zijn. Deze plantechnieken zijn zo milieu-gevoelig dat zij niet zonder meer in andere situaties zijn toe te passen.

Wel ligt aan het centraplan een aantal algemene concepties ten grondslag, die stellig de moeite waard zijn om ook elders te worden getoetst. Bij gebleken bruikbaarheid zouden zij bij de eigen planning kunnen worden toegepast.

De conclusies die uit het centraplan getrokken kunnen worden zijn in een aantal punten samen te vatten.

1. Bij de bespreking van het centraplan is steeds weer gebleken hoe nauw de verschillende sectoren van de planning, te weten de sociale, economische en fysische planning, met elkaar verbonden zijn. Op zich is dit reeds lang bekend en de *comprehensive planning* wordt in theorie reeds vele jaren toegepast. In de praktijk blijkt evenwel, mede als gevolg van de gebrekkige uitwerking van vele plannen, dat men de integratie van de verschillende sectoren niet in haar volle omvang heeft overzien.

2. In ontwikkelingslanden heeft men de neiging te snel de planning als voltooid te beschouwen. Men laat de plannen te vroegtijdig los. Ze zijn dan nog niet rijp voor de uitvoering en vele mislukkingen zijn hiervan het gevolg. Een geheel doordenken van het proces dat men wil plannen en een goede uitwerking van het plan zelf is noodzakelijk en om tot een goede integratie van de plansectoren te komen en om een snelle uitvoering te verzekeren. Voor vele ontwikkelingslanden lijkt dit een utopie, vooral omdat men te veel in eens tracht te doen.

3. Het verdient de voorkeur een aantal belangrijke segmenten goed te plannen ook al zou dit betekenen dat een aantal sectoren van de samenleving, althans voorlopig, buiten de planning valt. Anders dreigt een soort schijnplanning te ontstaan, die zogenaamd het geheel omvat, maar die in feite weinig leiding en richting aan de ontwikkeling geeft.

4. Bij de uitwerking van het centraplan is naar voren gekomen, dat de planning op verschillende niveaus eveneens geïntegreerd moet zijn. Duidelijk is gebleken dat nationale richtlijnen noodzakelijk zijn wil men tot een verantwoorde regionale en lokale planning kunnen komen. Anderzijds is gebleken dat uit de lokale planning consequenties kunnen voortvloeien die op hun beurt de planning op nationaal en regionaal niveau beïnvloeden.

5. Splitsing van de planorganisatie voor de verschillende niveaus is mogelijk en in grotere landen zelfs noodzakelijk. Een goede samenwerking tussen de nationale, regionale en lokale planorganisaties kan eerst ontstaan wanneer men een inzicht heeft in de wijze waarop het gehele planproces geïntegreerd moet worden. Zo is het o.a. van belang dat er tussen de verschillende planorganisaties een zekere hiërarchische verhouding bestaat.

6. Bij het opstellen van richtlijnen (in het centraplan ook aangeduid als normen) is gebleken dat in de aanvang met weerstand van verschillende instanties rekening moet worden gehouden. Men is vaak niet bereid om richtlijnen voor de eigen diensten vast te leggen. Dit kan voortvloeien uit het feit dat men

meent nog niet over voldoende gegevens te beschikken om op een verantwoorde wijze deze richtlijnen op te stellen. Daarnaast is men bevreesd zijn moeilijk grijpbare positie bij het vaststellen van de begroting te verliezen. Dit geldt vooral voor de departementen die met de sociale voorzieningen zijn belast.

7. Heeft men eenmaal een stelsel van richtlijnen ontworpen dan zal dit steeds aan de zich wijzigende omstandigheden moeten worden aangepast. In eerste opzet is een techniek aangegeven die deze aanpassing op een overzichtelijke wijze mogelijk maakt.

Samenvattend kan gezegd worden dat het belangrijkste dat het centraplan laat zien – voor zover het plantentechniek betreft – de integratie is van zowel de verschillende planniveaus als de diverse plansectoren. Hierdoor is een plan ontstaan dat vermits op tijd aangepast en naar behoren uitgevoerd, van betekenis kan zijn voor de sociale en economische ontwikkeling van Suriname.

6. SAMENVATTING

Het centraplan is opgesteld om het woonklimaat op het platteland van Suriname te verbeteren. Het plan omvat de gehele kustvlakte van Suriname uitgezonderd de stad Paramaribo. Het geeft een aantal richtlijnen voor het plaatsen van sociale en economische verzorgende eenheden. Tevens is aangegeven op welke wijze de sociale ontwikkeling van het platteland kan worden bevorderd. De plannen die hierin besproken werden zijn opgesteld en gepubliceerd in de jaren 1956–1960 door het Bureau Landelijke Opbouw en de afdeling Planologie van het Departement van Openbare Werken en Verkeer in Suriname.

Het ontstaan van de verschillende ocupatievormen

Voordat op het centraplan wordt ingegaan is het gewenst aan te geven op welke wijze het huidige ocupatiepatroon tot stand is gekomen. In het midden van de 17e eeuw vestigden zich in Suriname Europeanen die zich door middel van de landbouw gericht op de Europese markt, een fortuin wilden verwerven. Deze zg. plantages werden overwegend in de laag gelegen jonge kustvlakte aangelegd. Zij waren meestal 600 m breed en 3000–4000 m lang. De korte zijde lag aan de rivier, die zowel diende voor de ontwatering als voor de ontsluiting. In het lage land was inpoldering van de plantages noodzakelijk. De afwatering was mogelijk en eenvoudig dank zij de sterke getijwerking op de rivieren. Op de plantages trof men gehuchten aan die meestal dicht bij de afwateringssluizen waren gelegen. Hier woonden de plantage-eigenaren of directeuren in hun statige woningen, waaromheen de huizen van de blanke officieren waren gegroepeerd. Verder het land in stonden de barakken waarin de slaven waren gehuisvest. Dit ocupatiepatroon is tot 1863 in bijna ongewijzigde vorm blijven voortbestaan. De sporen die deze ocupatie heeft achtergelaten beïnvloeden nu nog de ocupatievormen in het oude plantagegebied.

De plantagelandbouw ging vooral na 1863 snel achteruit ook al trachtte men het arbeidsreservoir dat was ingekrompen door de afschaffing van de slavernij door immigranten uit India en Indonesië weer op peil te brengen. Al spoedig bleek dat deze immigranten alleen dan in Suriname wilden blijven wanneer zij zich hier als zelfstandige landbouwers konden vestigen. Om repa-

triëring op grote schaal tegen te gaan ging de overheid er toe over oude verlaten plantages, die in de directe nabijheid van nog in productie zijnde grootlandbouwondernemingen lagen, voor kleinlandbouwers in te richten. Een deel van de kleinlandbouwarealen werd door de boeren in eigen beheer aangegeld, maar spoedig bleek dat voor een efficiënte en verantwoorde landaanwinning in de laag gelegen kustvlakte grote oppervlakten gelijktijdig onder handen moesten worden genomen. Mede als gevolg hiervan zijn de meeste arealen door het Surinaamse gouvernement voor landbouw geschikt gemaakt. De inzichten van het gouvernement t.a.v. de kleinlandbouw hebben zich herhaaldelijk gewijzigd. Dit blijkt duidelijk uit de polders die voor en na de tweedewereldoorlog zijn ingericht.

In de loop der tijd zijn er vele occupatievormen ontstaan, die op kaart no. 1 zijn aangegeven. De meeste van deze nederzettingvormen kenmerken zich door een lintbebouwing; bijna nergens treft men op het platteland dorpen aan. Het ontbreken van concentraties heeft ook invloed gehad op de sociale structuur van het platteland. Het feit dat een groot deel van de agrarische bevolking zich nog maar onlangs in Suriname heeft gevestigd en dat deze immigranten zowel raciaal, religieus als cultureel belangrijk van elkaar verschillen maakte dat gemeenschapsvorming vele problemen met zich mede bracht. Het overheidsbeleid is in het verleden te veel gericht geweest op de arbeidsvoorziening van de plantages en te weinig op een verantwoorde kolonisatie. Een aantal pogingen om een sociale structuur tot stand te brengen en de plattelandsbevolking in te schakelen bij het beheer en het bestuur van het eigen gebied, is voor een belangrijk deel mislukt. Tegen deze fysische en sociale achtergrond moet het centraplan worden bekeken.

Het centraplan

In 1954 werd Suriname zelfstandig en men besloot de toekomstige ontwikkeling planmatig te leiden. De financiële positie van het land had zich vergeleken met voor de oorlog in gunstige zin gewijzigd, en dit maakte het mogelijk dat aan de verzorging van de bevolking in de landelijke districten meer aandacht werd besteed. Dit was van des te groter belang omdat door de snelle groei van de enige stad van betekenis in Suriname, Paramaribo, de ontwikkeling van het gehele land ontwricht dreigde te worden.

De vraag rees of bij het plaatsen van sociale en economische voorzieningen op het platteland geen ander beleid dan het tot dusverre gevoerde noodzakelijk was. Tot nu toe had men de verzorgende eenheden steeds over de lintbebouwing verspreid.

Op nationaal niveau werd met betrekking tot dit vraagstuk een aantal richtlijnen opgesteld. Besloten werd de sociale en economische voorzieningen voortaan zoveel mogelijk in centra te concentreren omdat hieraan de volgende voordelen zijn verbonden:

1. De verschillende verzorgende eenheden oefenen wederkerig invloed op elkaar uit. Door deze wisselwerking heeft een concentratie van voorzieningen meestal meer effect dan eenzelfde aantal over het gebied verspreid liggende voorzieningen.
2. Door concentratie van voorzieningen vergroot men de mogelijkheid om in de centra nutsbedrijven te plaatsen, waardoor het woonklimaat aanzienlijk verbeterd kan worden.

3. De centra, die brandpunten van sociale en economische activiteiten moeten worden, zullen meer structuur in de huidige diffuse organisatie van het platteland kunnen brengen. Wellicht kunnen ze dienen als een materieel geruimte voor de gemeenschapsvorming op het platteland.

Uitgaande van het algemene principe dat het verzorgende apparaat in centra geconcentreerd moet worden, zijn de volgende richtlijnen uitgewerkt.

Er worden 3 soorten centra onderscheiden:

1. Centra die op nationaal niveau verzorgend zijn. Hierin zouden voorzieningen worden geplaatst waarvan de actieradius zich over het gehele land uitstrekt bijv. centrale ziekenhuizen, universiteiten, ministeries enz. Zulke centra zouden bij voorkeur aan primaire wegen en waterwegen moeten liggen. Voorlopig zal in Suriname alleen Paramaribo op nationaal niveau verzorgend zijn.

2. Centra die op regionaal niveau verzorgend zijn. Hierin worden voorzieningen geplaatst, waarvan de gebruiksfrequentie wel regelmatig is maar geen dagelijks karakter heeft. De actieradius van zo'n centrum wordt op 10 km gesteld. Hiervan uitgaande is het theoretische verzorgingsgebied 31.400 ha. Een dergelijk centrum zal bij voorkeur op de kruising van een primaire met een secundaire weg of van meerdere secundaire wegen moeten liggen. Enkele van deze regionale centra zijn tevens hoofdplaats van een district. Deze districtscentra hebben een hoger verzorgend niveau dan de andere regionale centra.

3. Centra die op lokaal niveau verzorgend zijn. Hier bevinden zich de verzorgende eenheden waarvan de bevolking dagelijks gebruik maakt bijv. scholen en winkels. De actieradius van deze centra is 4 km en de omvang van het theoretisch verzorgingsgebied ± 5000 ha. Deze centra moeten bij voorkeur op een kruising van een secundaire met een tertiaire weg of van meerdere tertiaire wegen liggen. Buiten deze lokale centra kunnen verzorgingskernen ingericht worden die een aanvullende functie hebben t.a.v. de lokale centra.

Aan de hand van deze richtlijnen is vastgesteld welke centra voor de districten in aanmerking komen, waar deze centra moeten worden geplaatst en welke gebieden door de respectieve centra moeten worden verzorgd. Aan de hand van het district Nickerie wordt duidelijk gemaakt op welke wijze deze regionale uitwerking heeft plaats gevonden.

Eerst is aan de hand van een 4-tal kaarten een indruk gegeven van de huidige situatie. Kaart 2 geeft een indruk van het bodemgebruik en de ontsluiting in 1957. De bevolkingsdichtheid in 1950 is aangegeven op kaart 3. De spreiding van de sociale en economische voorzieningen, die aantoon dat in dit district de lintbebouwing overheerst, is aangegeven op kaart 4 en 5. Vervolgens is nagegaan welke ontwikkelingen in de toekomst in Nickerie zijn te verwachten. Op kaart 6 is aangegeven welk bodemgebruik en welke ontsluiting daaruit zullen voortvloeien.

Aan de hand van deze gegevens is bepaald dat in Nickerie een drietal regionale centra nodig zijn nl. Groot Henar, Wageningen en Nw. Nickerie als districtscentrum. In het regionale verzorgingsgebied van Nw. Nickerie zullen nog de lokale centra Nanni, Corantijn en Paradise moeten worden geplaatst. In het regionale verzorgingsgebied van Wageningen en Groot Henar zullen eerst na toekomstige uitbreiding van het landbouwareaal naar het oosten toe

lokale centra nodig zijn. De plaatsen daarvan zijn reeds globaal aangegeven. Het blijkt dat het gebied conform het schema van het centraplan op goede en efficiënte wijze zal worden verzorgd, want praktisch het gehele occupatiegebied wordt bestreken door de theoretische verzorgingsgebieden zonder dat deze elkaar veel overlappen (kaart 7). Het theoretische verzorgingsgebied is slechts hulpmiddel; voor het praktisch gebruik zijn administratieve verzorgingsgebieden vastgesteld. Dit is gedaan door na te gaan welke telgebieden (dit zijn gebieden die door de overheidsdiensten gebruikt worden voor het verzamelen en verwerken van sociale en economische gegevens) binnen de lokale of regionale verzorgingsgebieden van een centrum vallen en vanuit dit centrum goed bereikbaar zijn. Deze telgebieden vormen tezamen het administratieve verzorgingsgebied (kaart 8).

Bij de regionale uitwerking wordt in grote lijnen aangegeven hoe de ruimtelijke structuur van het verzorgende apparaat er uit gaat zien. Bij de lokale uitwerking wordt aangegeven welke voorzieningen in een centrum dienen te komen en hoe deze ten opzichte van elkaar moeten worden geplaatst. Voordat tot deze lokale uitwerking werd overgegaan is een drietal groepen van richtlijnen uitgewerkt.

1. Allereerst is aangegeven op welke wijze een raming kan worden gemaakt van het bevolkingsaantal, dat in de toekomst in het verzorgingsgebied kan worden verwacht. Met betrekking tot de economische sector van het gebied (de landbouw en veeteelt, visserij, bosbouw, mijnbouw, industrie en verzorgende diensten) wordt nagegaan welke ontwikkelingen worden verwacht. Aangezien het merendeel van de dorpen in agrarisch gebied ligt, is vooral aan de raming van de agrarische bevolking aandacht geschonken. Er is van uitgegaan

- a. dat in een geheel op landbouw georiënteerd gebied 90% van het areaal voor landbouw in gebruik is genomen;
- b. dat voorlopig de gemiddelde bedrijfsgrootte 4 ha zal zijn (voor nieuwe polders kunnen zonodig andere criteria worden aangelegd);
- c. dat het gemiddelde landbouwersgezin 5 personen omvat;
- d. dat voor grootlandbouw, indien aanwezig, de arbeidsbehoefte moet worden geraamd. Aangenomen is dat een gemiddeld landarbeidersgezin uit 5 personen bestaat en dat hiervan 1,5 personen op de plantages werkzaam zullen zijn;
- e. dat het aantal personen in de verzorgende bedrijven werkzaam, gelijk is aan 15% van de agrarische bevolking.

Op deze wijze kan men voor geheel agrarische gebieden de toekomstige bevolking berekenen. Neemt de industrialisatie toe dan zal, uitgaande van de te verwachten industrialisatiegraad, aangenomen worden dat een aantal personen gelijk aan 15-30%; 30-60% of meer dan 60% van de agrarische bevolking in de industrie werkzaam zal zijn. Voor mijnbouwcentra zullen aparte ramingen moeten worden opgesteld.

2. Een andere reeks richtlijnen geeft aan welke voorzieningen nodig zijn om een bepaald aantal personen op verantwoorde wijze te verzorgen, m.a.w. wat zijn de normen waaraan het verzorgende apparaat moet voldoen. Deze normen zijn neergelegd in staat 2, waarin aangegeven is het aantal verzorgen-

de eenheden per 10.000 of 1000 personen en de verdeling van de verschillende eenheden over de lokale en regionale centra.

Het is mogelijk de richtlijnen die onder 1) en 2) zijn aangegeven in vergelijkingen uit te drukken. Op deze wijze worden de richtlijnen geabstraheerd van de situatie van het moment en kunnen de richtlijnen overzichtelijker en sneller worden aangepast aan de veranderende omstandigheden.

In 3.5.3 zijn bij wijze van voorbeeld de te verwachten bevolking van een agrarisch gebied en het verzorgende apparaat van de departementen van onderwijs en binnenlandse zaken in vergelijkingen uitgedrukt.

3. De laatste groep richtlijnen valt uiteen in twee delen nl.:

a. waar het centrum in zijn verzorgingsgebied dient te worden geplaatst. Het centrum zal in het hart van het verzorgingsgebied moeten liggen en snel vanuit elk punt van dat gebied bereikbaar moeten zijn. Primaire of secundaire wegen zullen bij voorkeur langs en niet door het centrum geleid moeten worden. Het is gewenst dat het centrum op goed ontwaterde en zo mogelijk zandige bodem wordt geplaatst. Getracht moet worden het centrum op zo'n wijze in het gebied te plaatsen dat de reeds bestaande voorzieningen zo veel mogelijk tot hun recht komen. Tenslotte zal aandacht moeten worden geschonken aan de wijze waarop het centrum in het landschap wordt geplaatst.

b. Op welke wijze de verschillende verzorgende eenheden binnen het centrum t.o.v. elkaar geplaatst moeten worden. Er wordt onderscheid gemaakt in:

1) Een areaal waarbinnen de sociale voorzieningen worden geconcentreerd (school, polikliniek, park, 1e orde). Dit areaal dient bij voorkeur in het hart van het centrum te zijn gelegen en moet snel bereikbaar zijn voor personen die buiten het centrum wonen. 2) Een areaal waarbinnen alle woonhuizen zijn geconcentreerd (2e orde). Deze wijk zal bij voorkeur bovenwinds van het centrum moeten liggen. 3) Een gebied waarin alle economisch verzorgende eenheden zijn ondergebracht (winkels, markt, 3e orde). Dit areaal dient bij voorkeur in de buurt van de sociale voorzieningen gelegen te zijn en is er als het ware de tegenpool van. 4) Vervolgens is er de industriewijk die benedenwinds van het centrum dient te liggen. Dit areaal dient voor zwaar verkeer bereikbaar te zijn en zo mogelijk aan een waterweg te grenzen (4e orde).

Tenslotte is aangegeven dat het bodembestemmingsplan voor een centrum zodanig moet worden opgesteld dat er ruimte is voor uitbreiding van het verzorgingsapparaat zelfs wanneer de bevolking in het verzorgingsgebied de optimale gréns heeft bereikt. Kaart 10 geeft een schets van een ideaal-indeling voor een lokaal centrum aan.

Aan de hand van deze richtlijnen is bij wijze van voorbeeld het bodembestemmingsplan voor een drietal centra in het Nickeriedistrict uitgewerkt, nl.:

Nanni, een lokaal centrum op het nieuwe land, waar een optimale bevolking van ± 4500 personen wordt verwacht (kaart 11);

Paradise, een lokaal centrum op het oude land in een overbevolkt gebied waar een maximale bevolking van ruim 3500 personen wordt verwacht en waar het merendeel van de voorzieningen reeds aanwezig is (kaart 12).

Groot Henar, een regionaal centrum op het nieuwe land, dat voorlopig als lokaal centrum zal fungeren en zo'n 5000 personen zal moeten verzorgen (kaart 14).

Aangezien bij het centraplan een geheel ander beleid t.a.v. de plaatsing van verzorgende eenheden ten grondslag ligt, is het voor een goede uitvoering nodig, dat in verschillende tot dusverre gangbare werkwijzen verandering wordt gebracht en dat nieuwe methoden, o.a. wat budgettering betreft, worden ingevoerd.

Nu in grote lijnen bekend is waar de verschillende centra zullen komen te liggen is het gewenst dat de overheid zo spoedig mogelijk een bestemmingsrecht op de daarbij betrokken terreinen verkrijgt, hetzij door deze aan te kopen hetzij door een wet op de ruimtelijke ordening af te kondigen. De plannen met betrekking tot de nutsvoorzieningen in de districten, zoals bijv. voor de waterleiding, elektriciteit en telefoon kunnen nu nader worden uitgewerkt en aangepast worden aan de toekomstige structuur.

De belangrijkste maatregel op juridisch gebied is de afkondiging van een wet op de ruimtelijke ordening. Om de toepassing van deze wet zo soepel mogelijk te doen verlopen, denkt men uit te gaan van een bepaalde rangorde voor de diverse vormen van bodemgebruik (zie hiervoor) en deze toe te passen in de vorm van cumulatieve bodembestemming.

Dit houdt in dat in een gebied dat gereserveerd is voor een bepaalde categorie voorzieningen wel voorzieningen van een lagere orde maar niet van een hogere orde mogen worden geplaatst. Men mag dus in een areaal dat voor woningen is gereserveerd (2e orde) wel sociale voorzieningen bijv. een school plaatsen (1e orde), maar geen winkels (3e orde) of houtzagerijen (4e orde). Tevens zal voor partikulieren de mogelijkheid moeten openstaan om eventueel tegen bepaalde bodembestemmingsplannen in beroep te gaan.

Voorts zal men enkele bestaande wetten zoals de politiestrafverordening, het waterleidingsbesluit etc. moeten aanpassen aan de nieuwe situatie, terwijl nieuwe regelingen t.a.v. de openbare gezondheidszorg en de uitgifte van gronden in de nieuwe centra noodzakelijk zullen zijn.

Ook in het administratieve vlak zijn voor een goede uitwerking van het centraplan maatregelen gewenst. De bestaande rayons bijv. van doktoren, vroedvrouwen, scholen, politieposten enz. zullen voor zover mogelijk aan de nieuwe verzorgingsgebieden van de centra dienen te worden aangepast.

Tot voor kort werden de kosten verbonden aan het bouwrijp maken van de grond voor een verzorgende eenheid steeds gevoegd bij de kosten van het bouwwerk zelf. Voortaan zullen deze kosten gebracht moeten worden onder één post nl. het bouwrijp maken van het centrum. Het lijkt gewenst het plaatsingsprogramma van de voorzieningen in de centra in een meerjarig budget vast te leggen. Aan de hand van de lokale uitwerking van het centraplan moet dit mogelijk zijn. Het impliceert o.a. dat een nieuwe wijze van budgetteren gewenst is.

Het is mogelijk het centraplan in te passen in de plannen t.a.v. de staatkundige decentralisatie. De verzorgingsgebieden van de centra zouden tevens dienst kunnen doen als kiesdistricten. Langs deze weg wordt de verzorgingsgebieden een nieuwe en belangrijke functie toebedeeld.

Aan de uitvoering zijn ook een aantal sociale aspecten verbonden. Verwacht mag worden dat door concentratie van voorzieningen in de centra deze brandpunten van sociale en economische activiteiten zullen worden. Op den duur zal dit een positieve invloed kunnen uitoefenen op de gemeenschapsvor-

ming op het platteland. Wil deze opzet slagen dan zal bijzondere aandacht aan de voorlichting moeten worden besteed, omdat het centraplan diep ingrijpt in het dagelijks leefpatroon van de bevolking. Alleen wanneer aansluiting wordt gezocht aan de huidige sociale situatie en de bevolking tot medewerking wordt opgeroepen bij de uitvoering van het centraplan, mag men verwachten dat de gemeenschapsvorming zal slagen. Dat gemeenschapsvorming van belang is in een zo gesegmenteerde maatschappij als de Surinaamse spreekt voor zich. Acculturatie en assimilatie die op den duur van de verschillende groepen in Suriname één volk zullen moeten maken, kunnen op nationaal niveau worden gestimuleerd, maar zullen zich uiteindelijk binnen de lokale gemeenschap moeten afspelen.

Vele van de activiteiten die in het kader van het centraplan dienen plaats te vinden, kunnen worden aangeduid als community development. Het creëren van een kleine organisatie binnen het departement van Binnenlandse Zaken, die zich beraadt op de verdere uitwerking van de community development conceptie, waarvan het belangrijkste element is het betrekken van de bevolking bij de ontwikkeling van het eigen gebied, lijkt zeer gewenst. De uitvoerende taak dient evenwel bij voorkeur bij de bestaande diensten van de departementen en met name het lokale bestuur te berusten. De oprichting van een te omvangrijke community development organisatie kan tot duplicering van organisaties en eventueel tot verwarring aanleiding geven.

Het is opgevallen dat kleine dorpen als gevolg van de verbeterde transport- en communicatiemiddelen en van een daaruit voortvloeiende mentale verstedelijking, te kampen hebben met een functieverlies (USA, Nederland). Uit onderzoekingen in Nederland is gebleken dat dorpen met 1000-2500 inwoners voorlopig nog levensvatbaar zijn. Nu de centra in Suriname gemiddeld 5800 inwoners te verzorgen zullen krijgen, mag aangenomen worden dat deze voorlopig nog niet aan functieverlies als gevolg van een te gering aantal inwoners onderhevig zullen zijn.

In totaal zijn 35 lokale en 13 regionale centra voorgesteld (kaart 9). Het totaal aan lokaal verzorgingsgebied van deze centra omvat 211000 ha en hierin kunnen, uitgaande van de gestelde richtlijnen, 262.000 personen worden verzorgd. Dit betekent dat wanneer alle verwachte ontwikkelingen binnen de verzorgingsgebieden van deze centra zouden plaats vinden, tot 1975 in de behoefte van de landelijke bevolking zal kunnen worden voorzien. Verwacht wordt dat met een geringe uitbreiding vooral van de lokale centra kan worden volstaan. Dit betekent dat het centraplan voor vele jaren het woonklimaat op het platteland zal kunnen bepalen. Wil het centraplan evenwel aan de verwachtingen voldoen (o.a. bestrijding van het urbanisme) dan zal het geïntegreerd moeten worden in het gehele beleid van de overheid. Niet alleen zal een evenwichtige ontwikkeling plaats moeten vinden wat het woonklimaat van Paramaribo en de districten betreft, maar eveneens zal een harmonische groei van de werkgelegenheid in de stad en op het platteland noodzakelijk zijn. Het op elkaar afstellen van vele plannen (geïntegreerde planning) is hierbij een noodzakelijk element.

Behalve vele positieve effecten zullen ook een aantal negatieve gevolgen uit het centraplan kunnen voortvloeien. Het op lokaal niveau op intensieve wijze samenbrengen van heterogene groepen zou in plaats van eenwording allerlei spanningen tussen de verschillende landaarden kunnen veroorzaken. Dit kan evenwel door een goed gericht sociaal beleid worden voorkomen.

Aan de hand van het centraplan voor Suriname is aangegeven op welke wijze een geïntegreerd plan voor de ontwikkeling van het sociaal-economisch verzorgend apparaat van het platteland tot stand is gekomen. Het was noodzakelijk zowel de planning binnen de verschillende sectoren (sociale, economische en fysieke planning) als de planning op de verschillende niveaus (nationale, regionale en lokale planning) op elkaar af te stemmen. Dit bleek alleen mogelijk door een gedetailleerde uitwerking van het plan.

Plantentechnieken zijn te milieu-gevoelig dat ze zonder meer elders kunnen worden toegepast, maar wellicht kan de conceptie van geïntegreerde planning, die aan het centraplan ten grondslag ligt, ook buiten Suriname van betekenis zijn.

7. SUMMARY

The centres plan is directed toward improving living conditions in the rural areas of Surinam. It includes the whole coastal area, with the exception of the city of Paramaribo, and provides a number of guiding principles for setting up units for social and economic care. It also indicates ways in which the social development of rural areas can be promoted. The plans discussed in this paper were drawn up and published between 1956 and 1960 by the Bureau of Rural Development and the planning section of the Ministry of Public Works in Surinam.

The origins of the various types of settlement

Before proceeding to a consideration of the centres plan it might be useful to give an account of the way in which the present dwelling pattern has come about. Europeans wishing to make their fortunes by means of agriculture directed towards the European market settled in Surinam in the middle of the 17th century. These so-called plantations, which were largely situated in the low-lying coastal areas, were usually 600 meters wide by 3000-4000 meters long. The narrowest side bordered on the river, which was used for both drainage and irrigation purposes. In this low-lying land it was essential that the plantations be diked-off. Drainage was facilitated by the strong tidal action of the rivers. The plantation owners' or managers' stately dwellings, around which the houses of the European employees were grouped, were usually situated close to the sluice-gates, while the barracks in which the slaves were accommodated lay at a greater distance from the river. This pattern continued practically unchanged until 1863; traces of it are still visible in the types of habitation in the old plantation region.

The decline of the plantations was accelerated after 1863, in spite of attempts to increase the labour reserves, which had shrunk as a result of the abolition of slavery, by immigrants from India and Indonesia. It soon became apparent that these immigrants were only prepared to remain in Surinam provided that they could set themselves up as independent farmers. To counteract large-scale repatriation, the authorities decided to place old, deserted plantations in the immediate vicinity of those great estates which were still being exploited at the disposal of small farmers. The preparatory work on a number of these small holdings was done by the farmers themselves, but before long it became evident that the only efficient, effective method of land reclamation in the low-lying

coastal regions was to tackle large areas simultaneously. Partly as a result of this fact, the preparatory work on the majority of such small holdings was carried out by the government of Surinam. Government policy on this matter underwent a series of changes, as is evidenced by those polders reclaimed before and those reclaimed after the Second World War.

In the course of time many types of habitation came into being. They are indicated on Map 1. Most of these settlements are characterised by ribbon development; villages scarcely exist in rural areas. The absence of housing concentrations has also influenced the social structure of rural areas. The fact that a large percentage of the agrarian population settled only fairly recently in Surinam and that these immigrants show considerable racial, religious and cultural differences meant that the forming of communities was accompanied by many problems. Government policy in the past was too greatly concerned with providing labour for the plantations and too little concerned with responsible colonisation. Several attempts to create a social structure and to include the rural population in the government and management of their own areas have largely met with failure. The centres plan should be viewed against this geographical and social background.

The Centres Plan

Surinam became independent in 1954, and it was decided to guide its future development by means of planning. Partly owing to foreign aid, the country's financial position was more favourable than it had been in the pre-war years, a fact which made it possible to devote more attention to the care of the population in rural districts. This was of added importance in view of the fact that rapid growth of the only sizeable town in Surinam, Paramaribo, was threatening to disrupt the development of the whole country.

It was wondered whether it would not be better to pursue a policy different from that which had been in force up to that time when planning social and economic facilities for rural areas. Up to then the units concerned had been distributed over the ribbon developments.

In respect to this question, a number of guiding principles were drawn up at national level. It was decided that social and economic facilities should henceforth be concentrated as far as possible in centres since the following advantages were attached to this course of action:

1. The various service units influence one another, and because this interaction a concentration of facilities is usually more effective than an identical number distributed throughout the whole region.
2. A concentration of this sort increases the possibility of establishing useful public facilities which can raise the living standards considerably.
3. The centres, on which social and economic activity must be focussed, will be able to improve the structuring of the present diffuse organisation of rural areas. Perhaps they can serve as a concrete framework around which rural communities can be built.

Starting from the general principle that such facilities should be concentrated in the centres, the following distinctions serve as a general indication of the lines to be followed. Three categories of centres are distinguished:

1. Centres whose activities are on a national scale. The services they provide would extent throughout the whole country and include such institutions as central hospitals, universities, Ministries, etc. They should preferably be situated on main roads and waterways. For the present Paramaribo will be the sole centre of this kind in Surinam.

2. Centres whose activities are on a regional scale. They would provide services for which there is a regular but not a daily demand. Their activities are estimated to cover a radius of ten kilometers. Starting from this assumption, the area for which such services must be provided would cover 31,400 hectares. Centres of this kind should preferably be situated at a point where a main road intersects one or more secondary roads. Some of these regional centres will also be district centres, and their work will be more comprehensive than that of the other regional centres.

3. Centres whose activities are on a local scale, providing facilities for which there is a daily need such as schools and shops. Their activities cover a radius of 4 kilometers while the extent of the total area which they serve is estimated to be some 5,000 hectares. Such centres should preferably be situated at a point where a secondary road intersects one or more tertiary roads. As distinct from these local centres, other service centres can be set up to supplement the work carried out by them.

This division into categories is used as an indication in determining where district centres should be established and which regions should be catered for by the respective centres. The Nickerie district provides a good illustration of the way in which such planning is carried out.

Four maps are used to give an indication of the present situation. Map 2 shows the use made of the land and the lands opened up by 1957. Map 3 shows the population density in 1950. The distribution of the social and economic services is given in Maps 4 and 5, showing the predominance of ribbon development in that district. The question of the future development which may be expected in Nickerie is then gone into. The land utilization and road pattern expected to result from such development are given on Map 6.

These data served as a basis for the decision that three regional centres are needed in Nickerie, viz., at Groot Henar, Wageningen and Nieuw Nickerie; the latter will also function as district centre. The local centres of Nanni, Carontijn and Paradise will also have to be established in the regional service area of Nieuw Nickerie. No local centres will be required in the regional service areas of Wageningen and Groot Henar until the agricultural area has been extended to the east. The localities where this is to take place are roughly indicated. It would seem that the centres plan ensures the area of good and efficient care since practically the whole of the occupied area is covered by the theoretical service areas, which do not overlap to any great extent (Map 7). The latter function solely as models; the actual work will be carried out in the context of administrative service areas. The latter are fixed by determining the number of census units (i.e., areas used by the authorities in collecting and analyzing social and economic data) within the local or regional service areas of a centre and which are easily accessible from that centre. The combined census units from the administrative service area (Map 8).

The plans on the regional level indicate in outline how the complex of ser-

vices will be structured. Those for the local level indicate the facilities that should be made available in each centre and how they should be set up in relation to one another. Before proceeding to draw up the local plans, three separate sets of guiding principles were worked out.

1. Firstly, a means of arriving at an estimate of the future population of the service area is indicated. Furthermore, the development expected to take place in the economic sector (agriculture and stock-breeding, fisheries, forestry, mining, industry and tertiary services) is ascertained. In view of the fact that the majority of villages are situated in rural areas, special attention is given to forming an estimate of the rural population. The method of arriving at such an estimate is based on the following:

- a. in an exclusively agricultural area 90% of the ground is used for agricultural purposes;
- b. for the time being the average size of the holdings will be 4 hectares (if necessary, other criteria can be established for new polders);
- c. the average farmer's family consists of 5 persons;
- d. the labour requirements for large holdings, where these exist, will have to be estimated. It is assumed that the average farm labourer's family consists of 5 persons, 1.5 of whom will be engaged in plantation work;
- e. the equivalent of 15% of the rural population is employed in the tertiary sector.

The future population of rural areas can be estimated in this way.

As industrialization increases it will be assumed on the basis of the expected degree of industrialization that the equivalent of 15–30% (practical no industrialization), 30–60% (some industrialization) or of more than 60% (industrialized centres) of the rural population will be employed in industry. Separate estimates will have to be drawn up for mining centres.

2. A second set of guiding principles indicates the facilities required for the responsible care of a certain number of people, i.e., what are the standards to which the service provided must conform? These standards are defined in Table 2, which indicates the number of service units per 10,000 of 1,000 persons and the distribution of the various units over the local and regional centres.

A correlation of the indications given in 1. and 2. is feasible. In this way the guiding principles distilled from the situation as it is at the moment, making it possible to adapt them more readily to changing circumstances. For instance, a relation of the expected population of a rural area with the facilities provided by the Ministries of Education and Internal Affairs is shown in 3.5.3.

3. The third set of guiding principles consists of two parts:

- a. In which part of a service area should its centre be located? It will have to be situated in the heart of the area concerned and be easily accessible from every part of that area. Major and secondary roads should preferably be built around and not through the centre, which should be on well-drained and, if possible, sandy ground. Every effort should be made to locate the centre in such a way as to make the fullest possible use of the facilities already in existence. Finally, care will have to be taken to ensure that the centre is in tune with its natural surroundings.

b. How should the various service units in a centre be situated in relation to one another? On this point a distinction is made between:

- I. An area in which the social services are concentrated (school, polyclinic, park – 1st category) which should preferably be in the heart of the centre and which must be easily accessible to those who live outside the centre.
- II. An area in which all dwelling houses are concentrated (2nd category), and which should preferably be upwind from the centre.
- III. An area in which all economic service units are concentrated (shops, market – 3rd category), which should be situated in the neighbourhood of the social services being, as it were, the antipole of the latter.
- IV. Further, there is the industrial area, which should be downwind from the centre. It should be accessible for heavy traffic and border, if possible, on a waterway (4th category).

Finally, a centre should be laid out in such a way as to leave space for eventual expansion of the service units even when the population of the service area has reached its maximum number. Map 10 gives some idea of the ideal lay-out of a local centre.

By way of example, the lay-out of three centres in the Nickerie district has been worked out along the lines indicated above.

Nanni: a local centre on new land where a maximum population of approximately 4,500 is expected (Map 11);

Paradise: a local centre in an old, over-populated area where a maximum population of upwards of 3,500 is expected and where most social and economic facilities are already present (Map 12).

Groot Henar: a regional centre on new land that will function for the present as a local centre and will have to provide for some 5,000 people (Map 14).

Some aspects of putting the plan into operation:

In view of the fact that in the centres plan the establishment of service units is based on an altogether different policy, changes in various work methods that have been used up to the present and the introduction of new methods (with regard to financial planning, for instance) will be required to ensure its success.

Now that it is known roughly where the various centres will arise, the government should assume control of the lands concerned as soon as possible, either by means of an outright purchase or by legislation concerning physical planning. Plans regarding public utilities such as the water supply, electricity and the telephone network can be worked out in detail now and adapted to the future structure.

The promulgation of a law on physical planning is the most important legal measure to be taken. A certain order of priority for the disposal of the lands concerned, whereby a cumulative factor has to be taken into account, can aid the efficient implementation of such a law. This means that in an area reserved for a certain category facilities of a lower category but not of a higher category may be provided. For instance, in an area reserved for dwelling houses (2nd category) social provisions such as a school may be provided (1st category), but no shops (3rd category) or sawmills (4th category). Provision will also have

to be made for private individuals who may wish to appeal against certain land disposal plans.

Further, a number of current laws such as the Police Penalty Regulations, the Water Distribution Decree, etc. will have to be adapted to the new situation, while new measures relating to public health and the issue of land in the new centres will be necessary for the success of the centres plan. The districts now served by doctors, midwives, schools, police stations and the like should be adapted wherever possible to the new service areas.

Until recently the costs of preparing the ground for building were included in the actual building costs. From now on these costs will have to form a separate expense item, viz., preparing the site for building. It would seem to be desirable to base the investment programme on a long-term budget drawn up for the purpose. Going by the local implementation of the centres plan, this should be possible. One of its implications is that a new system of budgeting is needed.

It is possible to fit the centres plan into the plans for political decentralization. The centres' service areas could, for that matter, serve as electoral districts. The service areas would thus be apportioned a new and important function.

A number of social aspects are also attached to putting the plan into practice. Concentration of facilities in the centres may be expected to result in the latter becoming focal points of social and economic activity. In time, this fact could exert a positive influence on the forming of rural communities. If this is to be the case, special attention will have to be bestowed on providing information since the centres plan will bring about radical changes in the day-to-day pattern of life. The forming of communities can only succeed if it forms a link with the present social situation and the population is invited to help put the centres plan into practice. It is self-evident that community-forming is important in such a highly segmented society as that of Surinam. Although acculturation and assimilation, which in time will have to fuse the various groups into one people, can be stimulated at the national level, the local community is where this process will actually take place.

Many of the activities worthy of inclusion in the centres plan can be described as community development. The creation of a small organization in the Ministry of Internal Affairs to consider the further course of the community development concept, the most essential element of which is the inclusion of the local population in development schemes, would seem to be highly desirable. The executive authority, however, should preferably be entrusted to the existing Ministries and local authorities. Community development schemes organized on too wide a scale could lead to duplication and, in the long run, to confusion.

It has become evident that as a result of the improved means of transport and communication, which stimulate an urban mentality, small villages are having to contend with a loss of function (U.S.A. and the Netherlands). Investigations carried out in the Netherlands show that villages containing 1,000 to 2,500 inhabitants have not yet lost their viability. Since the centres in Surinam will have an average of 5,800 inhabitants to care for, it may be assumed that they will not yet be threatened with loss of function caused by too few inhabitants.

A total of 35 local centres and 13 regional centres is envisaged (Map 9).

The total area which these centres are to serve amounts of 211,000 hectares and, on the basis of the lines indicated in the foregoing, they will be able to care for 262,000 people. This implies that should the development expected in the service areas of the centres become a reality, the requirements of the rural population can be met up to 1975. It is anticipated that expansion on a minor scale, more especially of the local centres, will be sufficient for this purpose. This means that the plan will be able to determine living conditions in rural areas for many years. But if this plan is to come up to expectation (e.g., in combating urbanization), then it will have to form an integral part of government policy in general. Not only will it be necessary for living conditions in Paramaribo and the various districts to achieve a balanced development; the harmonious growth of employment opportunities in both urban and rural areas will also be an essential prerequisite. The synchronization of many plans (integrated planning) is a vital element in this respect.

In addition to many positive results, the centres plan could also lead to a number of negative ones. Intensive contact between heterogeneous groups at the local level could bring about all sorts of racial tensions instead of unification. This can be prevented, however, by a well-directed social policy.

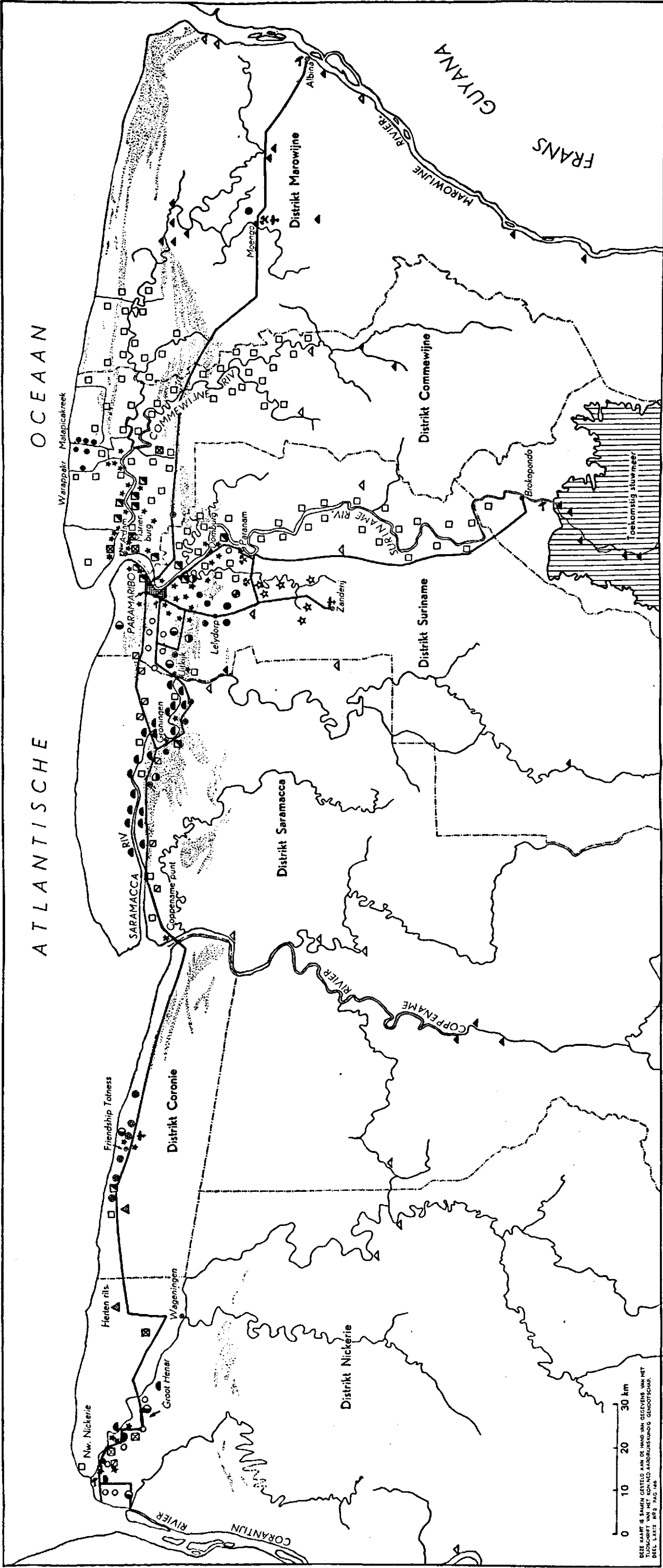
The centres plan for Surinam serves to illustrate the way in which an integrated plan for the development of an apparatus to serve the socio-economic needs of rural areas came into being. It was necessary to achieve a harmony between the planning in the various levels (national, economic and physical planning) and that at the various levels (national, regional and local planning). Working the plan out in detail appeared to be the only means of doing so.

Planning techniques are too sensitive to milieu to be applied elsewhere without modification, but the concept of integrated planning on which the centres plan is based may nevertheless prove to be of interest outside Surinam as well.

GERAADPLEEDE LITERATUUR

- ADHIN, J. H., Development planning in Surinam in historical perspective, Leiden 1961.
Afdeling Planologie Departement van Openbare Werken en Verkeer (O.W.V.)
Het stedenbouwkundige plan Suriname.
I. Algemeen gedeelte, Richtlijnen voor het opstellen van stedenbouwkundige plannen Paramaribo 1960 (1).
II. Algemeen gedeelte, Richtlijnen voor de uitvoering van het centraplan. Paramaribo 1960 (2).
IV. Nickerie District, Paramaribo 1960 (3).
- VAN AS, J. B., L.V.V. in 1956. De Surinaamse Landbouw 52e jaargang no. 2 1957.
Bureau Landelijke Opbouw (BLO).
Wooncentrum Groot Henar Polder, Paramaribo 1956.
Gebiedsindeling Suriname Paramaribo 1957 (1).
Centraplan voor Suriname I Algemeen gedeelte Paramaribo 1957 (2).
Centraplan voor Suriname II Het Suriname District Paramaribo 1957 (3).
Centraplan voor Suriname III Het Commewijne District Paramaribo 1957 (4).
Centraplan voor Suriname IV Het Coronie District Paramaribo 1957 (5).
Centraplan voor Suriname V Het Nickerie District Paramaribo 1957 (6).
Centraplan voor Suriname VI Het Saramacca District Paramaribo 1960.
- CONSTANDSE, A. K., Het Dorp in de IJsselmeerpolders. Zwolle 1960.
- VAN DOORN, J. A. A., De sociale levensvatbaarheid van de plattelandskern. 's-Gravenhage 1961.
- VAN DUSSELDORP, D. B. W. M. Een gebiedsindeling voor Suriname. Surinaamse landbouw 1958.
- VAN DUSSELDORP, D. B. W. M. Een classificatie van de ocupatievormen in Suriname. T.K.N.A.G. 1962.
- V. D. EYK, J. J., De landschappen van Noord Suriname, Paramaribo 1954.
Food and Agriculture Organisation. Essentials of Rural Welfare. 1953.
- V. D. KUYP, W. CHR. WALVIS, R. A. J. VAN LIER, Report on the demographic problems of Surinam. Vox Guyana 1959.
- LEEFMANS, J., CH. A. ROSHEUVEL, H. R., LIM A Po, Decentralisatie in Suriname. Mamjo 1962.
- Ministerie van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid. Nota inzake de ruimtelijke ordening in Nederland. 's-Gravenhage 1960.
- PRINS, J., De Surinaamse bevolking en haar districtscommissarissen. Mens en Maatschappij 1961.
- QUINTUS BOSZ, A. J. A., Drie eeuwen grondpolitiek in Suriname. Assen 1954.
- VAN RENSELAAR, H. C., Een Laku-Pree. Vox Guyana Vol. III, no. 6, 1959.
- SNELLEN, E., De aanvoer van arbeiders voor de landbouw in Suriname. Renkum 1933.
Stichting Tien Jaren Plan Suriname. Tien Jaren Plan voor Suriname. Paramaribo 1954.
- TONKENS, N. A. en E. ABMA, Verdwijnende dorpen op het Groninger Hoogland. Wageningen 1957.
- United States department of Agriculture. The why and how of Rural Zoning. Washington 1958.
- United Nations, Twentieth report of the administering Committee on Coordination to the economic and social council Document E/2931 October 1956 annere III.
- Welvaartsfonds Suriname. Tweede Algemene Volkstelling Suriname 1950 deel II t/m X. 1954 t/m 1960.
- ZONNEVELD, J. B. S., KRUYER, G. J., Nederzettingen en ocupatievormen in Suriname. T.K.N.A.G. 1951.

Kaart 1: Schematisch overzicht van de occupatievormen in Suriname.
Map 1: Schematic survey of the occupation patterns in Surinam.

1. Occupatievormen waarbij de landbouw het hoofdmiddel van bestaan is

1.1 Primitieve landbouw-occupatievormen

 - ▲ 1.1.1 Terp- of ritsdorpen te midden van beddenareaal
 - △ 1.1.2 Open dorpen te midden van kostgronden
 - ▲ 1.1.3 Gesloten dorpen te midden van kostgronden

1.2 Grootlandbouw-occupatievormen

 - ▣ 1.2.1 Plantages
 - ▣ 1.2.2 Grootlandbouw-ondernemingen
 - 1.2.3 Verlaten plantages
 - ▣ 1.2.4 Erfpachtpercelen
- 1.3 Kleinlandbouw-occupatievormen

1.3.1 Kleinlandbouw op oude plantages

 - ★ 1.3.1.1 Vestigingsplaatsen op oude plantages
 - ⊗ 1.3.1.2 Het Coronie-occupatiepatroon
 - ★ 1.3.1.3 Het Para-occupatiepatroon

1.3.2 Kleinlandbouw-arealen door de overheid vóór de oorlog op maagdelijk terrein ingericht

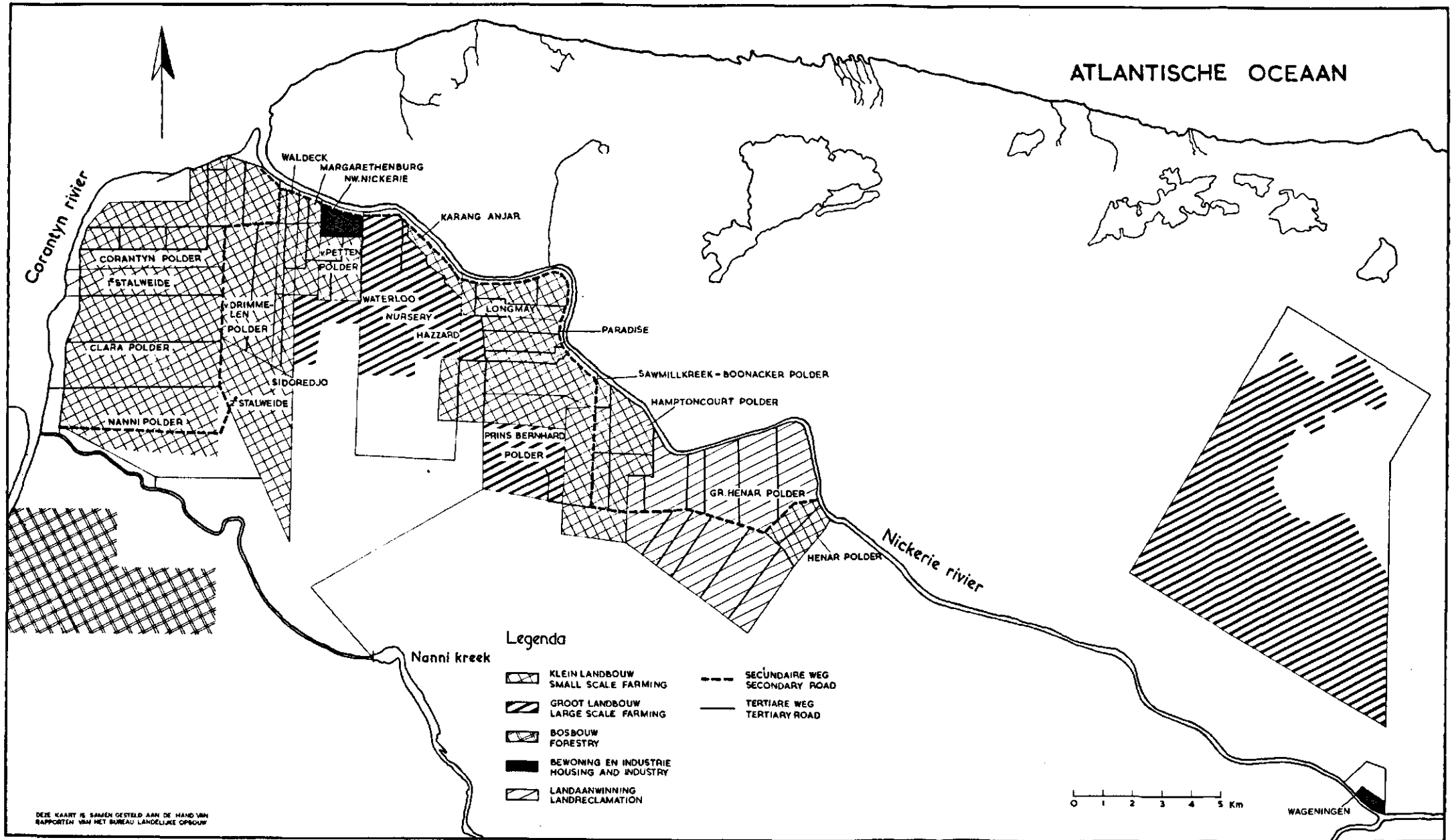
 - 1.3.2.1 Vestigingsplaatsen in het kleilandschap
 - 1.3.2.2 Vestigingsplaatsen in het ritsenlandschap
 - 1.3.2.3 Vestigingsplaatsen in het schoorwallen-landschap
- 1.3.3 Kleinlandbouw-arealen door de overheid na de oorlog op maagdelijk terrein ingericht

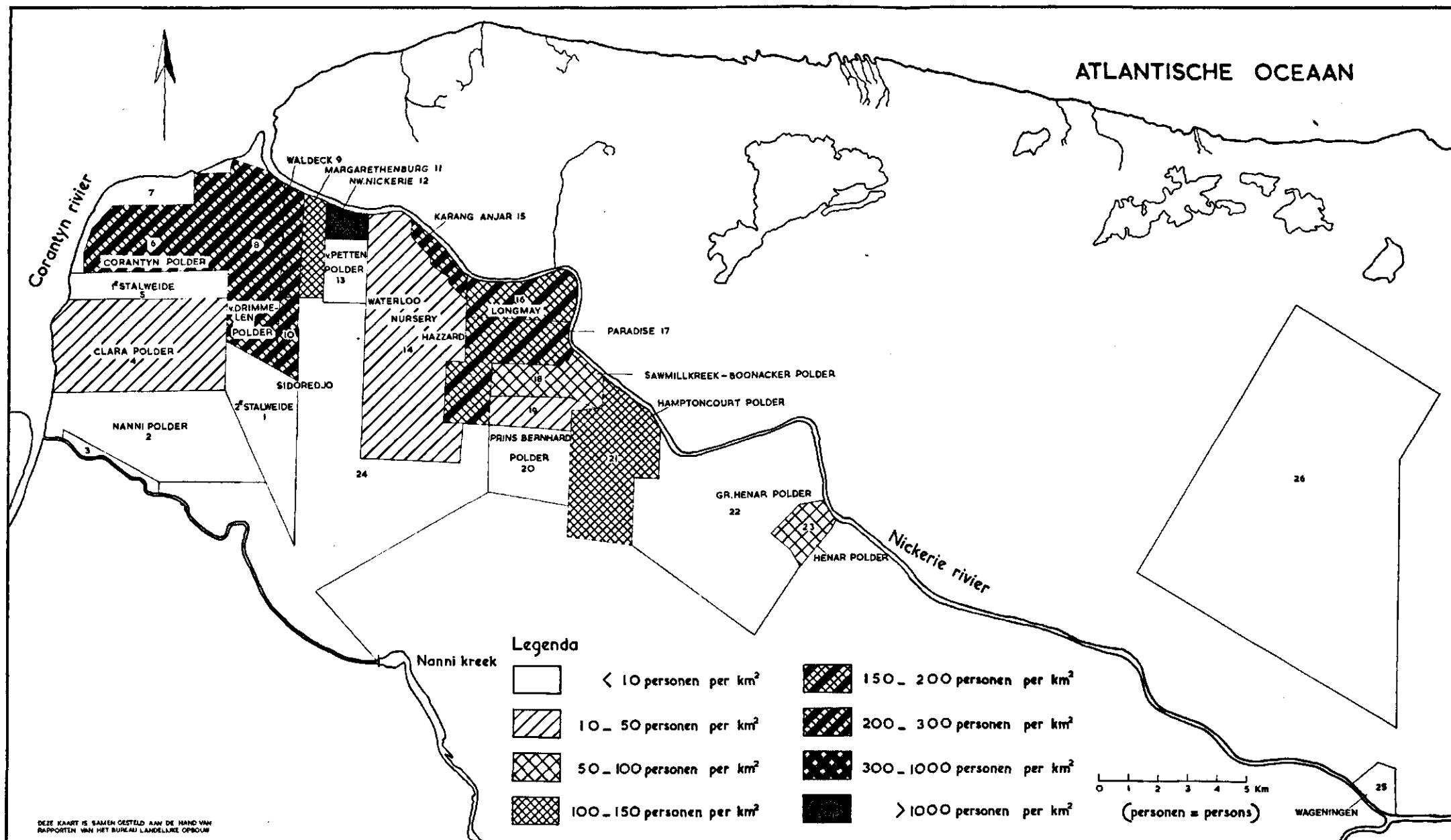
 - 1.3.3.1 Polders in het kleilandschap
 - 1.3.3.2 Polders in het ritsenlandschap
 - 1.3.3.3 Landbouwgebieden in het schoorwallen-landschap

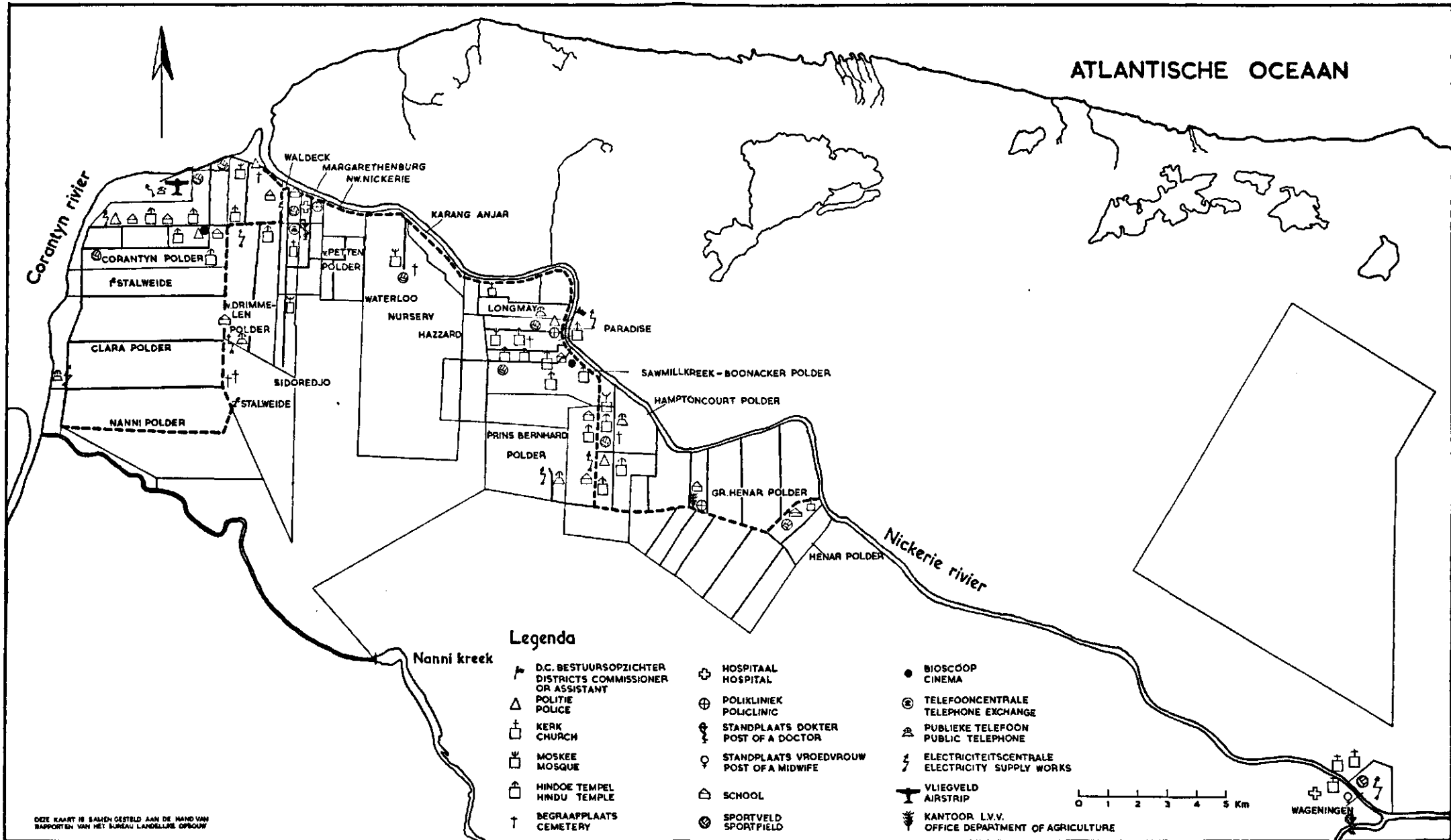
1.3.4 Kleinlandbouw-arealen door de bevolking op maagdelijk terrein ingericht

 - 1.3.4.1 Bevolkingspolders
 - 1.3.4.2 Rivierpercelen
2. Occupatievormen waarbij de visserij het hoofdmiddel van bestaan is
- ★ 2.1 Vissersdorpen
 - 2.2 Visplantages
3. Occupatievormen waarbij de mijnbouw het hoofdmiddel van bestaan is
- ★ 3.1 Mijnbouw dorpen en omgeving
4. Occupatievormen waarbij de secundaire beroepen het hoofdmiddel van bestaan zijn, de zgn. stedelijke occupatievormen
- 4.1 Verzorgingscentra
 - 4.2 Kleinstedelijke concentraties
 - 4.3 Grootstedelijke concentraties.

Kaart 2: Huidig bodem-gebruik en de ontsluiting in het district Nickerie.
 Map 2: Present landuse and roadsystem in the Nickerie district.

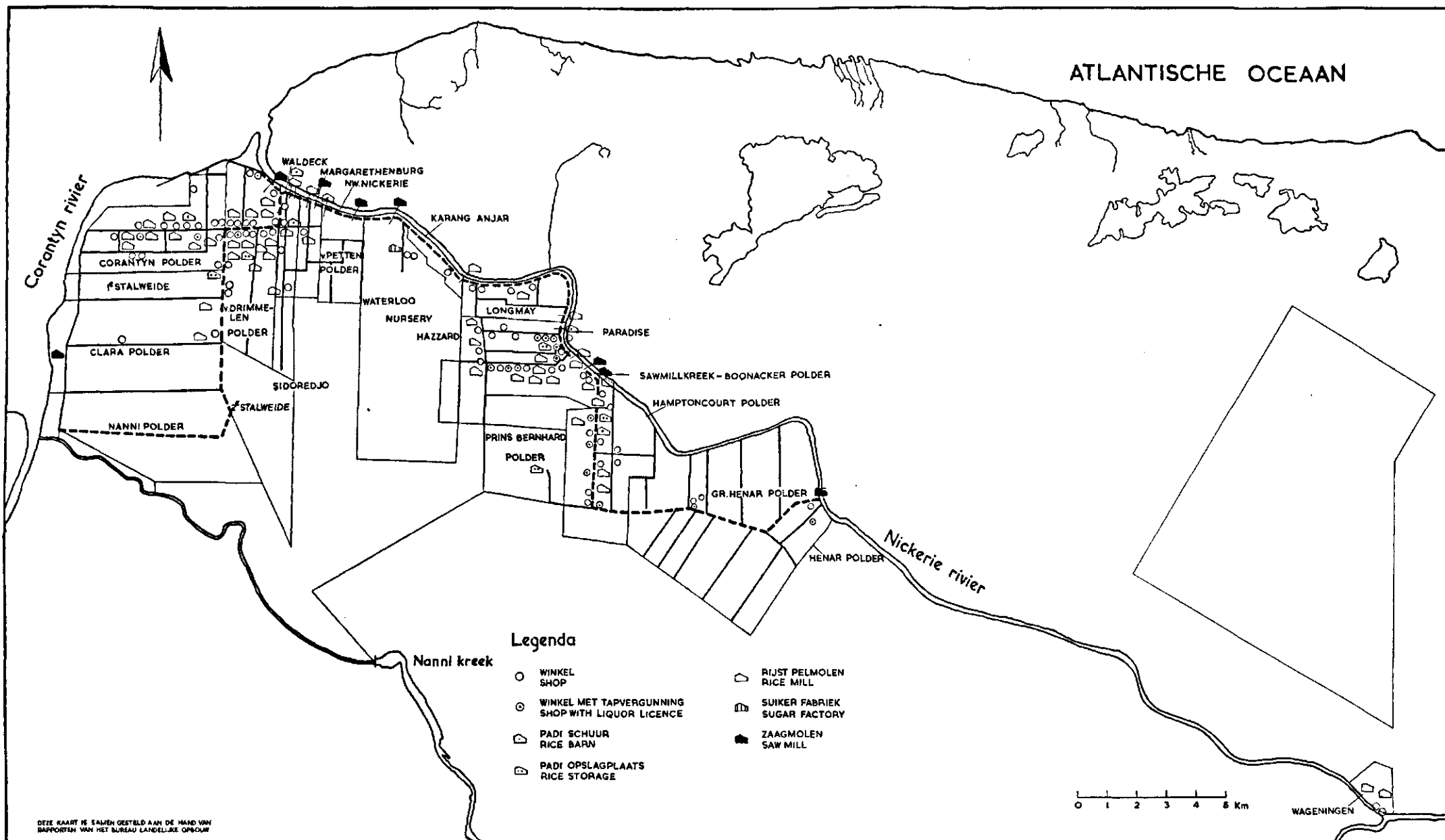

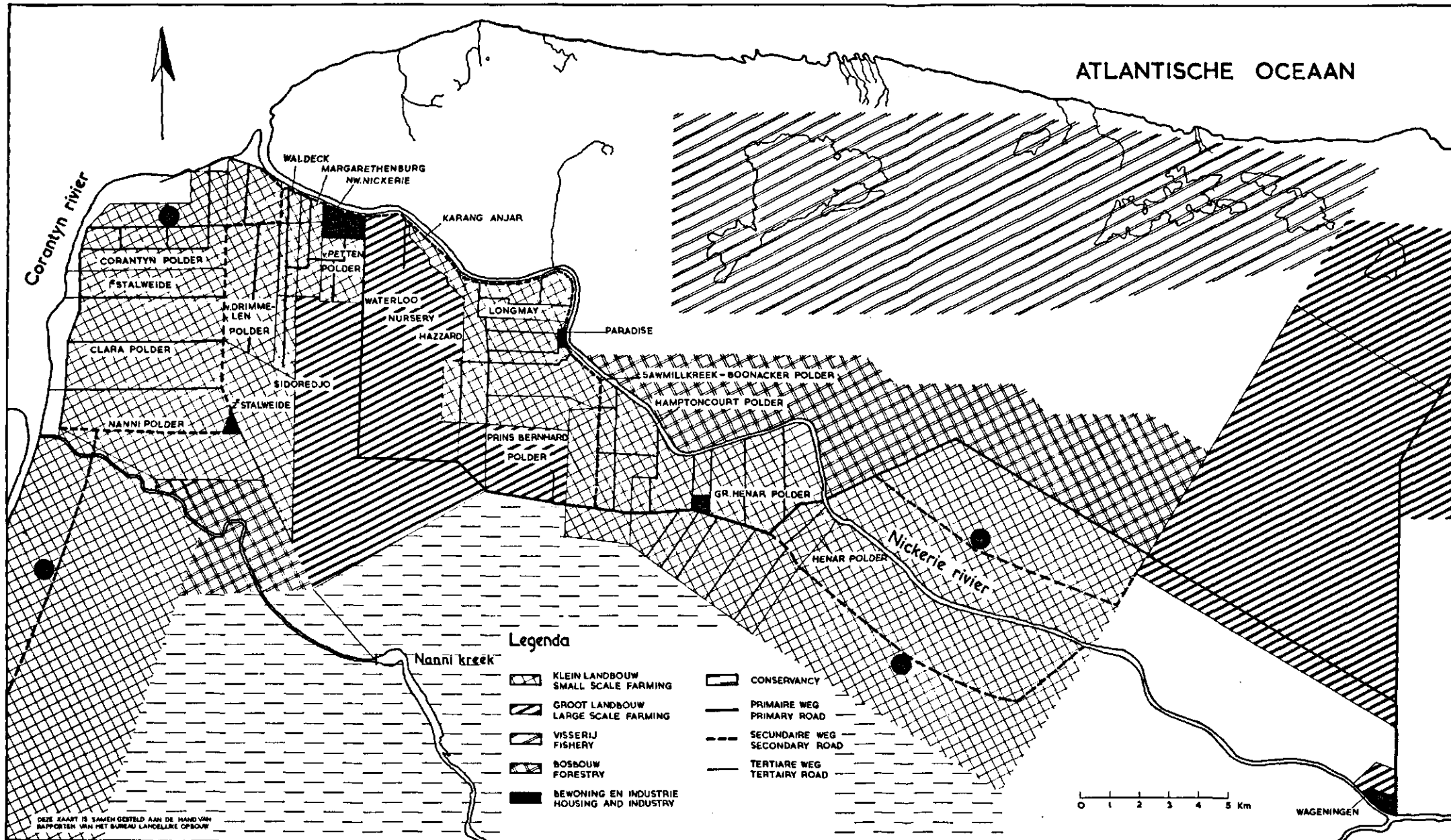
Kaart 5: Economische voorzieningen district Nickerie.

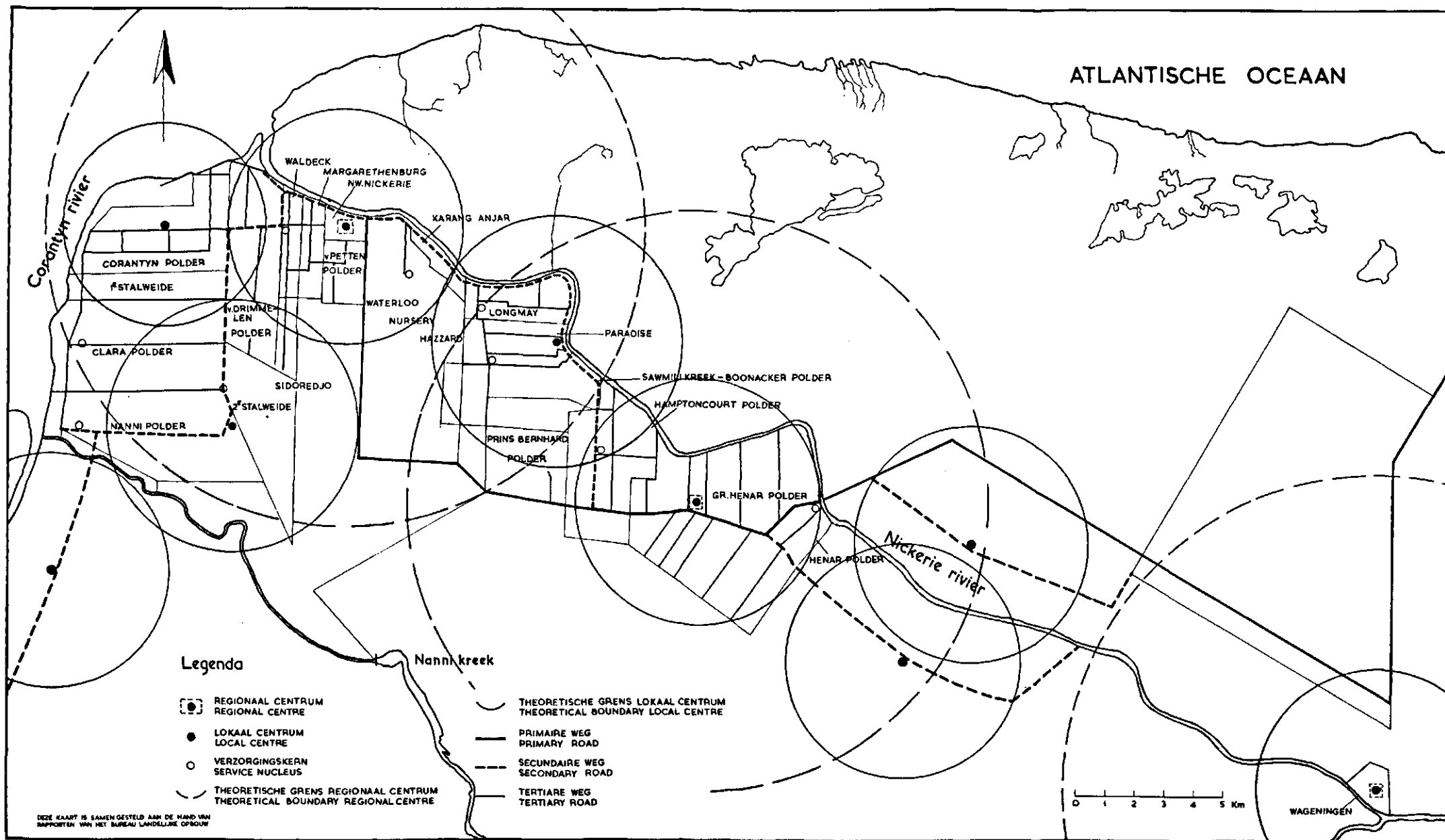
Map 5: Economic services district Nickerie.

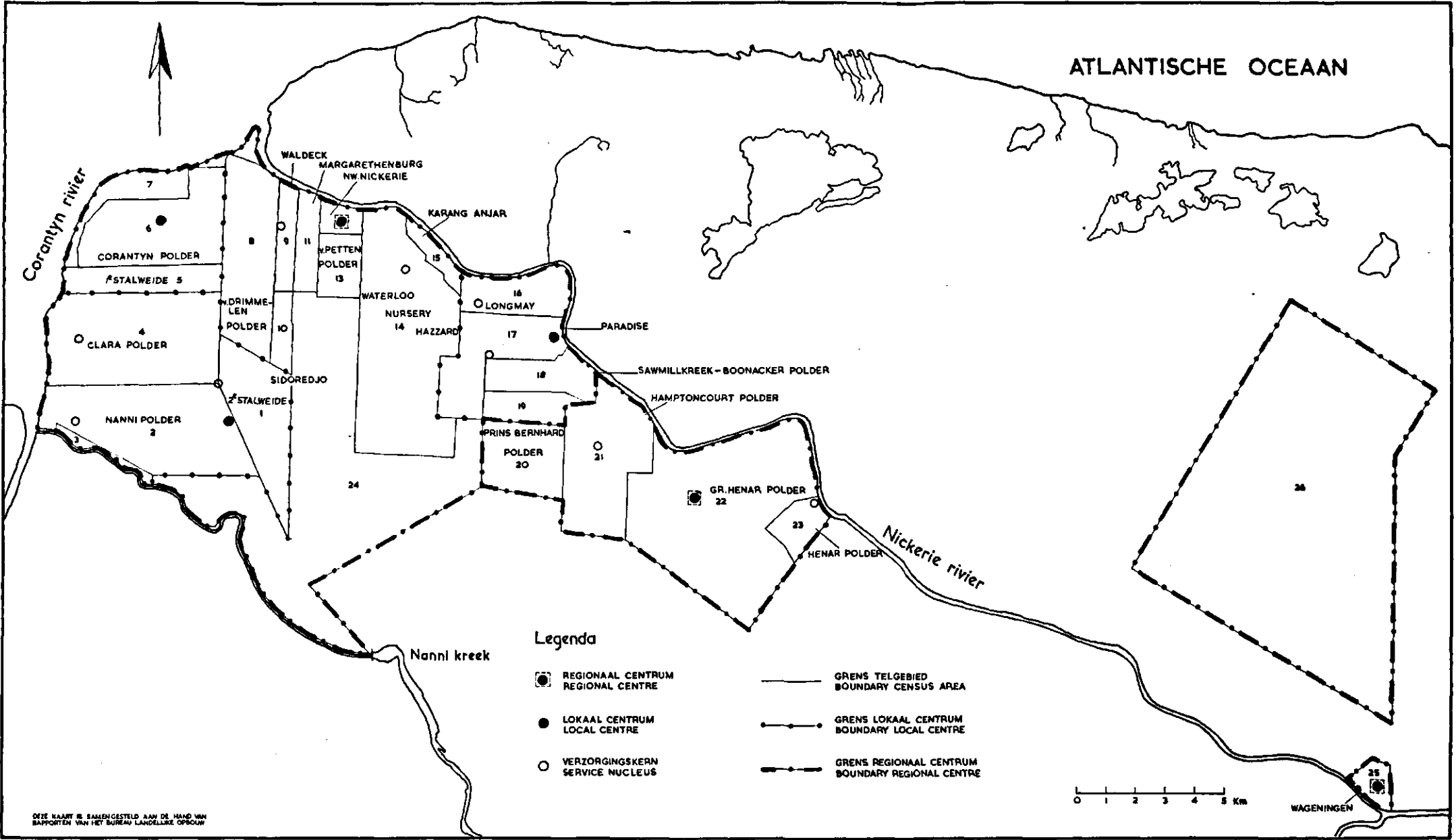
Kaart 6: Toekomstig bodemgebruik en de ontsluiting in het district Nickerie.

Map 6: Future landuse and roadsystem in the Nickerie district.

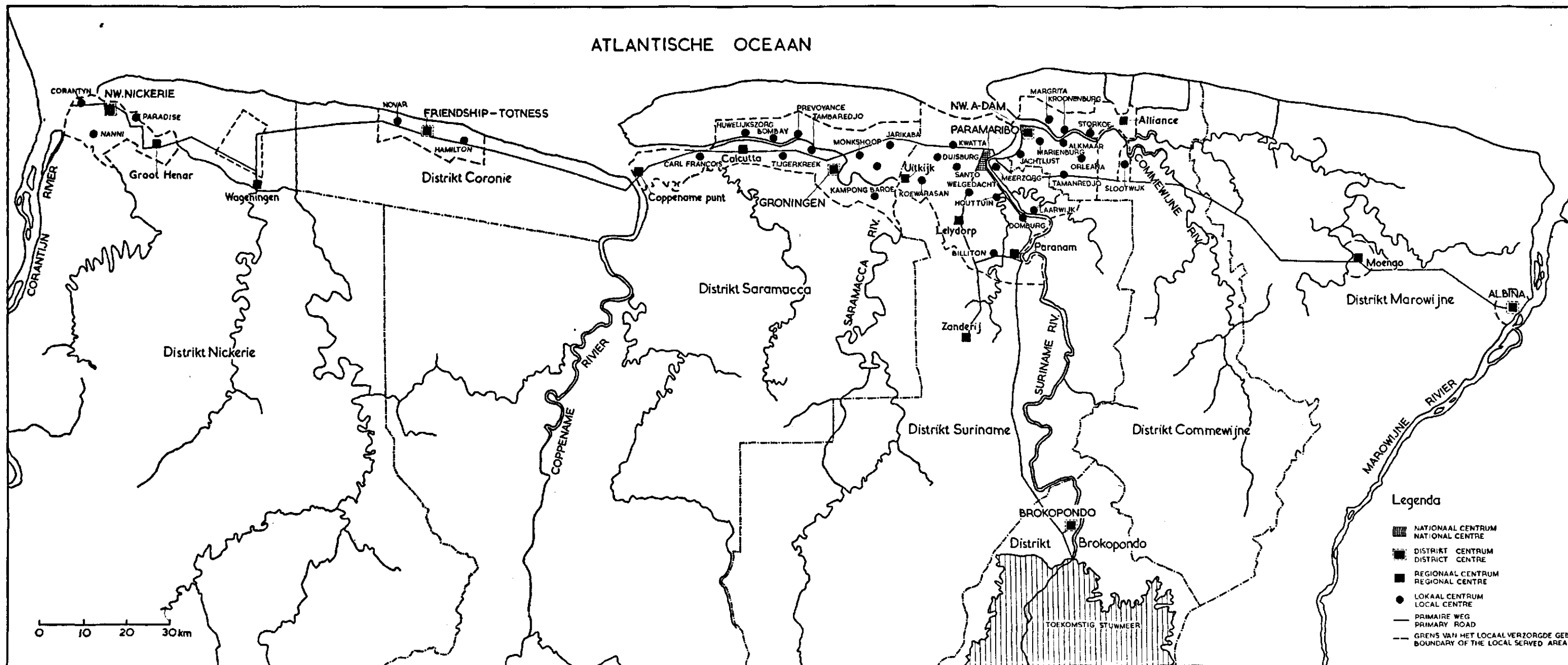

Kaart 8: De centra en hun administratief verzorgingsgebied.
Map 8: The centres and their administrative service area.

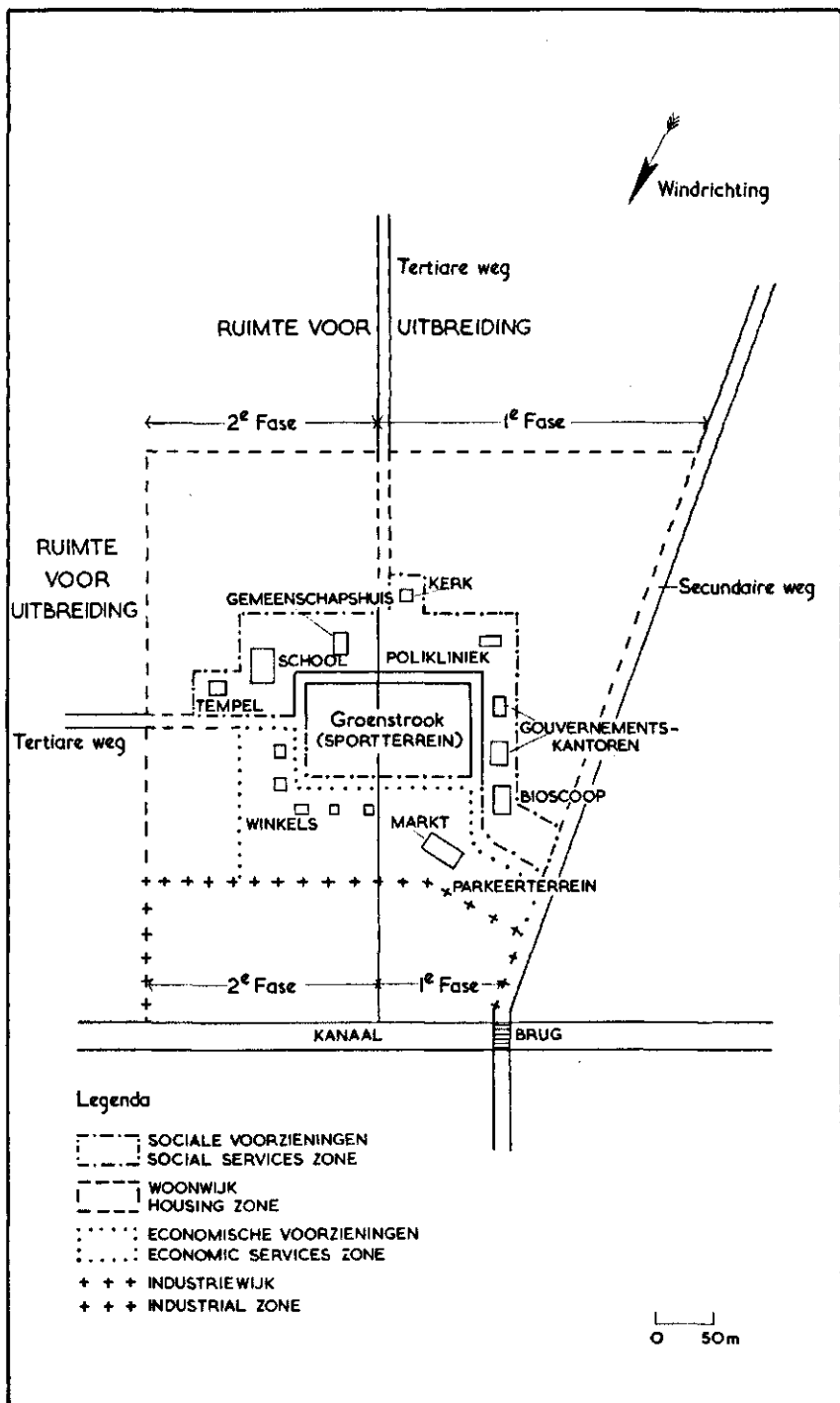
Kaart 9: De centra en hun lokaal verzorgingsgebied.

Map 9: The centres and their local service area.

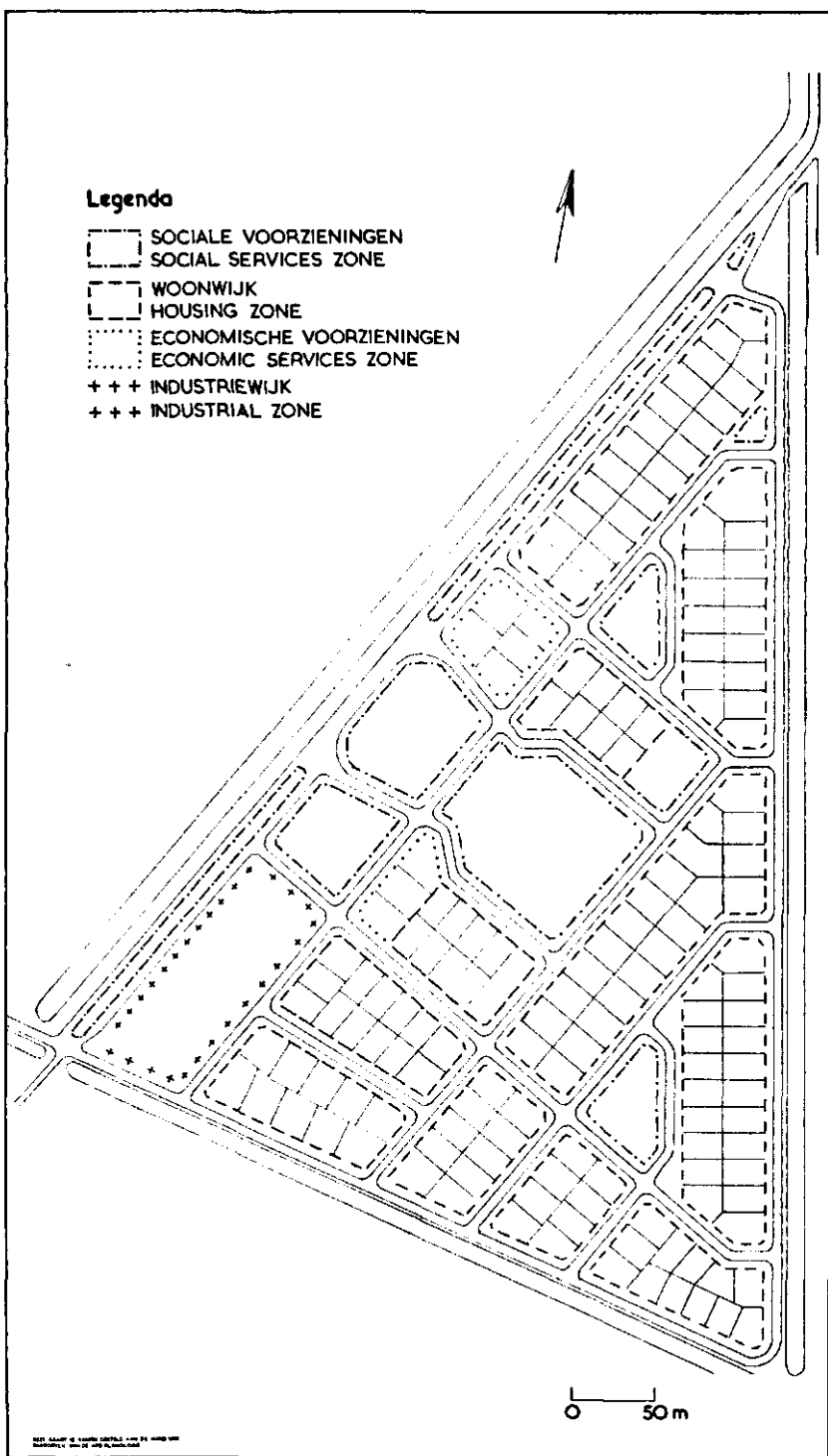
Kaart 10: Ideaal bodembestemmingsplan voor een lokaal centrum

Map 10: Ideal landuse map for a local centre

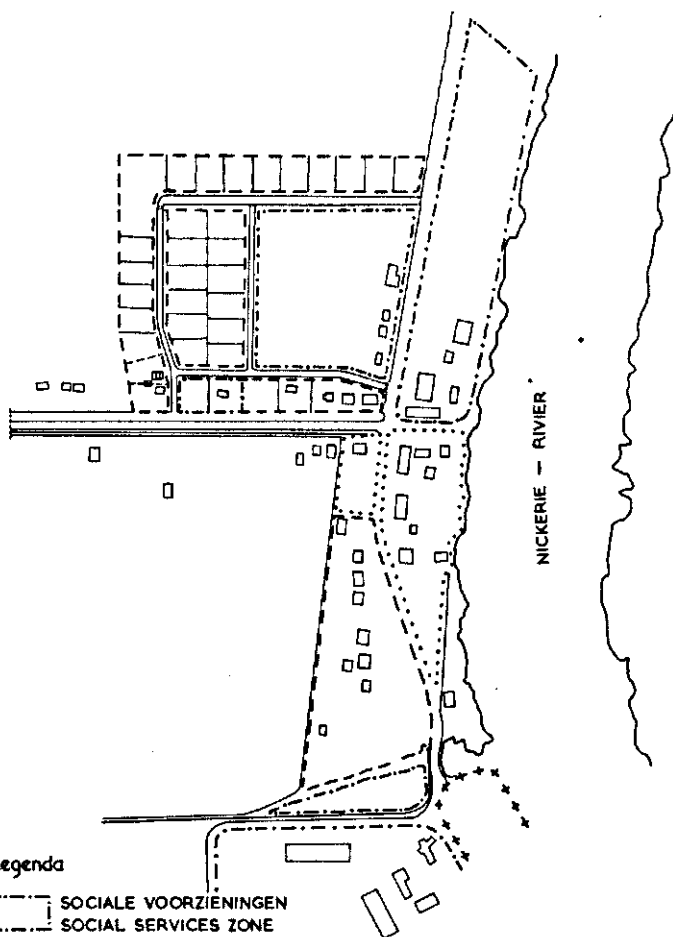

Legenda

- SOCIALE VOORZIENINGEN
SOCIAL SERVICES ZONE
- WOONWIJK
HOUSING ZONE
- ECONOMISCHE VOORZIENINGEN
ECONOMIC SERVICES ZONE
- + + + INDUSTRIEWIJK
+ + + INDUSTRIAL ZONE

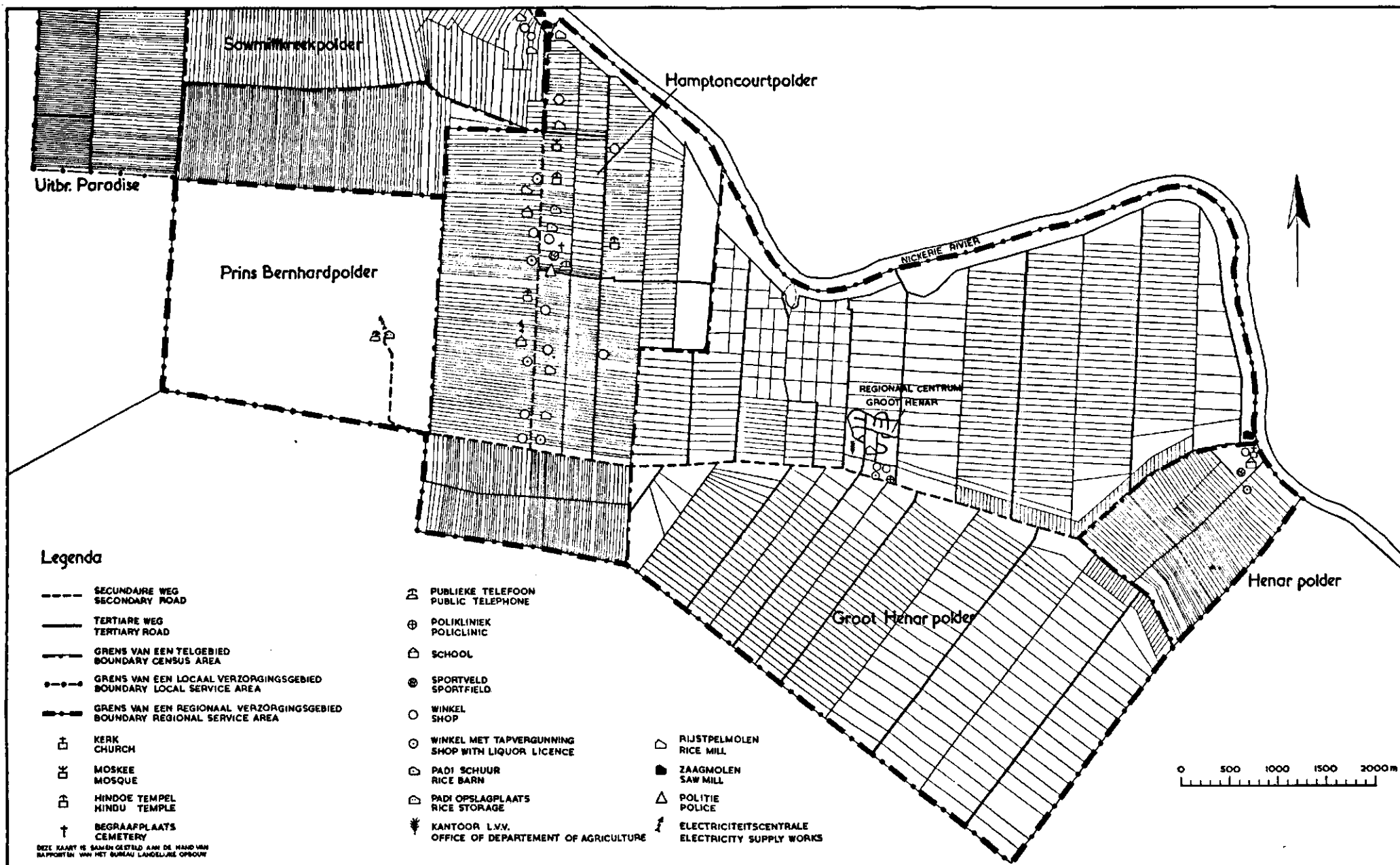
0 50 m

Legenda

- SOCIALE VOORZIENINGEN
SOCIAL SERVICES ZONE
- WOONWIJK
HOUSING ZONE
- ECONOMISCHE VOORZIENINGEN
ECONOMIC SERVICES ZONE
- + + + INDUSTRIEWIJK
+ + + INDUSTRIAL ZONE
- BESTAANDE GEBOUWEN
EXISTING BUILDINGS

0 50m

Kaart 14: Bodembestemmingsplan voor Groot Henar

Map 14: Landuse map for Groot Henar

